

**DİYARBAKIR İLİ AKTARLARINDA SATILAN BİTKİLER VE ETNOBOTANİK
ÖZELLİKLERİ**

Seher ÖZDEMİR

**Yüksek Lisans Tezi
Orman Mühendisliği Anabilim Dalı**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Funda ERŞEN BAK**

2019

Artvin

**T. C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANA BİLİM DALI**

**DİYARBAKIR İLİ AKTARLARINDA SATILAN BİTKİLER VE
ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seher ÖZDEMİR

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Funda ERŞEN BAK**

Artvin-2019

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin oruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsüne Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘‘Diyarbakır İli Aktarlarında Satılan Bitkiler ve Etnobotanik zellikleri’’ başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Funda ERŞEN BAK‘ın sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, deneyleri/analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı/yaptırdığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim./..../2019

Seher ÖZDEMİR

T. C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANA BİLİM DALI

DİYARBAKIR İLİ AKTARLARINDA SATILAN BİTKİLER VE
ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ

Seher ÖZDEMİR

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : .../.../2019

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : .../.../2019

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Funda ERŞEN BAK

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Sefa AKBULUT

ONAY:

Bu Yüksek Lisans, Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından .../.../2019 tarihinde uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun .../.../2019 tarih vesayılı kararıyla kabul edilmiştir.

.../.../2019

Doç. Dr. Hilal TURGUT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Diyarbakır İli Aktarlarında Satılan Bitkiler ve Etnobotanik Özellikleri” adlı bu çalışma, A.Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Orman Botaniği Programında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Tez konusunun belirlenmesinde, sonuçlandırılmasına kadar çalışmanın her aşamasında bitmeyen enerjisi, anlayışı, gülyüzü ile değerli fikir ve katkılarıyla çalışmamı yönlendiren, sevgili danışmanım, Dr. Öğr. Üyesi Funda ERŞEN BAK’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam sürecinde bilgilerine başvurduğum Sayın Doç. Dr. Sefa AKBULUT’a teşekkür ederim.

Anket çalışmalarını yürüttüğüm saha çalışmalarında benden yardımlarını esirgemeyen Peyzaj Mimarı Çağatay DEDE, Orman Mühendisi Kibira SANU’ya teşekkür ederim.

Hayatımın her evresinde en büyük destekçim olan, tez çalışmam sürecinde de sabır ve anlayışlarıyla benden desteklerini asla esirgemeyen, bu noktaya gelmemi sağlayan sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

“Yüksek lisans tezinde ismi geçen bitkilerin bahsedilen şekillerde kullanılması sonucu doğacak olumsuz sonuçlardan yazar sorumlu değildir.”

Bu araştırmanın uygulayıcılara, bilim dünyasına ve tüm ilgilienlere yararlı olmasını dilerim.

Seher ÖZDEMİR

Artvin - 2019

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TEZ BEYANNAMESİ	I
ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
ÖZET	III
SUMMARY	IV
TABLolar DİZİNİ	V
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
1. GİRİŞ	1
1.1 Genel Bilgiler	1
1.2 Araştırma Alanının Tanıtımı	5
1.2.1 Coğrafi Konumu ve Tarihi	5
1.2.2 İklimi ve Bitki Örtüsü.....	6
1.2.3 Nüfus ve Sosyo-ekonomik durumu.....	7
2. MATERYAL VE YÖNTEM	8
3. BULGULAR	9
3.1 Anket Değerlendirmeleri.....	9
3.1.1 Yerel Halk ile Yapılan Anket Sonuçları.....	9
3.1.2 Aktarlar ile Yapılan Anket Sonuçları.....	39
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	77
5. ÖNERİLER	84
EKLER	86
KAYNAKLAR	118
ÖZGEÇMİŞ	121

ÖZET

DİYARBAKIR İLİ AKTARLARINDA SATILAN BİTKİLER VE ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ

Bu araştırma, 2016-2017 yılları arasında Diyarbakır iline bağlı Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir merkez ilçelerindeki 11 aktar ve bu aktarlardan alışveriş yapan 210 müşteri ile ayrı ayrı düzenlenen anket formları aracılığıyla yüz yüze görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, Diyarbakır ili merkez ilçelerindeki aktarlarda satılan bitkileri, bu bitkilerin kullanılan kısımları ve elde edilen drogları, halkın bu bitkileri kullanım amaçları ve kullanma şekilleri, yerel halkın satın alma tercihlerinin belirlenmesi, aktarların ve yerel halkın sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca, aktarların bitkileri nasıl temin ettikleri, bitki satışı ve alımı, bitkilerin saklanma koşulları ve yasal zorunlulukları ile ilgili bilgi durumları tespit edilmeye, aktarların bakış açısıyla müşteriler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bilinen bitkilerin farklı amaç ve/veya farklı şekillerde kullanımı yerel halk ve aktarlar ile yapılan görüşmelerde sorgulanmıştır. Anketler sonucunda araştırma alanındaki aktarların ve müşterilerinin yaklaşık 56 familyaya mensup 110 bitkiyi çeşitli amaçlarla kullanıldığı saptanmıştır.

Bu araştırma, gelenek ve göreneklerine bağlı, çok sayıda etnik kökene sahip halkın bir arada yaşadığı, çok özel ve zengin mutfak kültürüne sahip olması ile etnobotanik açıdan oldukça önemli bir yere sahip Diyarbakır'da yapılan ilk çalışmadır.

Anahtar Sözcükler: Anket, Diyarbakır, Aktar, Tıbbi bitki, Etnobotanik

SUMMARY

PLANTS AND ETNOBOTANICAL PROPERTIES OF PLANTS SOLD IN THE PROVINCE OF DIYARBAKIR

This research was conducted between 2016-2017 through 11 face-to-face interviews in Bağlar, Kayapınar, Yenişehir districts of the province of Diyarbakır and 210 customers shopping in these transfers and 100 face-to-face interviews. The aims of this study to determine the purchasing preferences of the local socio-economic and demographic characteristics of the local people. In addition, it has been tried to evaluate the customers from the point of view of the transfers of plants to determine the status of information about the sale and meaning, of plants, strange conditions and legal obligations of plants. The use of known plants for different purposes or in different ways has been questioned interviews with local people and herbalists. As a result of the questionnaires, 110 plants belonging to about 56 families of herbalists and customers in the research area were used for various purposes.

This research is the first study conducted in Diyarbakır, which has a very special and rich culinary culture with a large number of ethnically based people depending on customs and traditions.

Key Words : Survey, Diyarbakır, Medical, Folk Medicine, Ethnobotanical.

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri	9
Tablo 2. İlçelere göre kadın ve erkek müşterilerin bitkileri satın alma sebepleri	13
Tablo 3. Yaş ve meslek gruplarına göre müşterilerin bitkileri satın alma sebepleri ..	15
Tablo 4. Katılımcıların tıbbi bitkileri kullanma amaçları	16
Tablo 5. Katılımcıların tıbbi/sağlık amacıyla kullanmayı en çok tercih ettiği bitkiler	18
Tablo 6. Katılımcıların yaş gruplarına göre bitkiler hakkındaki bilgileri edinme yolları	19
Tablo 7. İlçelere göre kendi karışımlarını kullanan kadın ve erkek katılımcı dağılımı	20
Tablo 8. İlçelere göre katılımcıların sağlık sorunlarının çözümündeki tercihleri	22
Tablo 9. “Sadece hastaneye giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedenleri.	23
Tablo 10. “Önce hastaneye, sonra aktara giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedenleri.....	24
Tablo 11. “Önce aktara, sonra hastaneye giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedenleri.....	25
Tablo 12. “Sadece aktara giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedenleri	26
Tablo 13. Katılımcıların sağlık sorunlarına karşı tıbbi ilaç veya bitkisel ilaç tercihleri	27
Tablo 14. Katılımcıların kullandıkları bitkisel ilaç kaynakları	28
Tablo 15. Aktar ve aktar müşterilerinin çeşitli amaçlarla kullanımını bildirdiği bitkiler	30
Tablo 16. Aktarların demografik özellikleri	39
Tablo 17. Aktarların bilgi birikimi.....	40
Tablo 18. İşletmelerin faaliyet yılı, çalışan ve ürün sayısı ve gelir kaynağı durumu	40
Tablo 19. Aktarların en çok sattıkları on bitki türü.....	43
Tablo 20. Kullanım şekillerine göre aktar müşterilerinin en çok tercih ettiği bitkiler	44
Tablo 21. Aktarın mevsimsel satış yoğunluğu	45
Tablo 22. Aktarlarda mevsimlere göre en fazla satılan bitkiler, (Aktar numarası 1-11)	46

Tablo 23. Aktarların ürünlerini temin yolları.....	68
Tablo 24. Aktarların bitkileri satın alma şekilleri	68
Tablo 25. Aktarların ürünlerine uyguladıkları işlemler.	69
Tablo 26. Aktarların bitkileri saklama koşulları	69
Tablo 27. Aktarların ihtiyaç duydukları bitkilere ulaşabilme durumu.....	70
Tablo 28. Aktarların bitkileri tedarik etme sıklığı	70
Tablo 29. Aktarlara gelen müşterilerin cinsiyet dağılımı.....	71
Tablo 30. Aktarlara gelen müşterilerin yaş grupları	71
Tablo 31. Aktarlara gelen müşterilerin meslek grupları.	71
Tablo 32. Aktarlara gelen müşterilerin eğitim düzeyleri	72
Tablo 33. Aktarlara göre müşterilerin bitkileri satın alırken dikkat ettiği kıstaslar... ..	72
Tablo 34. Aktarların, müşterilerinin hastane ve aktar önceliği konusunda düşünceleri	73
Tablo 35. Aktarların bilgi edinme yolları.	73
Tablo 36. Aktarların asıl meslek ve diploma/sertifika durumları.	74
Tablo 37. Aktarların son beş (5) yıllık dönemde bitki pazarında gözlemledikleri değişiklikler ile ilgili görüşleri.....	76

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Diyarbakır İlinin Türkiye’deki yeri	6
Şekil 2. Kadın ve erkek müşterilerin yaş grupları dağılımı ve yüzdeleri.....	10
Şekil 3. Müşterilerin eğitim düzeyleri	11
Şekil 4. Kadın ve erkek müşterilerin genel meslek gruplarına göre dağılımları.....	11
Şekil 5. Kadın ve erkek müşterilerin gelir düzeyleri.....	12
Şekil 6. Kadın ve erkek müşterilerin sosyal güvenceleri	12
Şekil 7. Tüm katılımcıların tıbbi bitkileri kullanma amaçlarına göre dağılımı.....	16
Şekil 8. Tüm katılımcıların bitkiler hakkındaki bilgileri öğrenme yolları.	19
Şekil 9. Tüm katılımcıların sağlık sorunlarının çözümündeki tercih yüzdeleri.	23
Şekil 10. “Sadece hastaneye giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedeni yüzdeleri.....	24
Şekil 11. “Önce hastaneye, sonra aktara giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedeni yüzdeler	25
Şekil 12. “Önce aktara, sonra hastaneye giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedeni yüzdeleri	26
Şekil 13. “Sadece aktara giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedeni yüzdeleri.....	27
Şekil 14. En eski ve en çok ürün bulunan ikinci (Aktar 2)	41
Şekil 15. En çok ürün bulunduran ve en eski ikinci (Aktar 1).....	41
Şekil 16. En yeni işletmelerden biri (Aktar 3)	42
Şekil 17. Aktarların birinin en çok sattığını bildirdiği, Punk (Yarpuz)	42
Şekil 18. Aktarların en çok sattığı ilk üç bitkiden biri, papatya.....	42
Şekil 19. Karışımlarda bahsedilen altın otu, karabaş otu ve sarı kantaron.	47

1. GİRİŞ

1.1. Genel Bilgiler

İnsan ırkının bitkilerle birlikteliği varoluşları ile başlar. Etnobotanik, insan kültürünü araştıran etnoloji ile bitkileri inceleyen botanik bilim dallarının kesiştiği noktada, insanlar ile bitkiler arasındaki karşılıklı ilişkiyi, yerel kültürleri nasıl etkilediğini, değerlendirilme şekillerini, yıllar içinde yavaş yavaş gelişen ve değişen bu bilgi birikimini belgelemeye ve açıklamaya çalışan bilim dalıdır. Hem yabani hem de kültüre edilen türleri kapsayan Etnobotanik bilgi, gözlem, ilişki, ihtiyaç ve geleneksel bilme yöntemlerinden köken alır. Deneme yanılma yoluyla elde edilen, gelişen ve değişen bu bilgi birikimine yeni buluşlar, beceriler ve yöntemler eklenir. Etnobotanikçiler, geçmişten günümüze, çeşitli kültürlerde bitkilerin kullanım amaçlarını ve nasıl kullanıldıklarını (gıda, baharat, yem, ilaç, kıyafet, ritüel, boya, barınak-yapı malzemesi, kozmetik, el sanatları vb), kültürel anlamlarını (edebiyat, türkü, efsane, masal vb.) ve inançla bağlantılarını (nazar, büyü vb.) ortaya koymaya çalışır (Kendir ve Güvenç, 2010; URL-1).

Göç eden toplumlar dillerini, ilişkide oldukları şeyleri ve yerlerin isimlerini kaybederler. İnsanlar göç ettiklerinde bazen yeni ilişkiler gelişir. Bu durum, yeni ya da değiştirilmiş Etnobotanik bilgiyi doğurur. Yerel toplumlarda yüzlerce neslin gözlemleri ve sözlü gelenekler aracılığı ile oluşan adetlerine tanıklık eden, nesilden nesile aktarılan etnobotanik bilgi, kırsal kesimden kentlere olan göçlere ve gelişen teknolojiye paralel olarak zarar görmektedir. Modern insan toplumlarını oluşturan yeni nesiller hazine niteliğindeki bu kültürel bilgilerin değerini bilmemekte ve bu bilgiler kullanılmadığı için kaybolma riski taşımaktadır. Etnobotanik çalışmalar, geleneksel bilginin, kültürel asimilasyon, küreselleşme ya da çevresel değişim sonucu yok olmadan kaydedilmesinde önemli rol oynarlar (URL-1; Gelse, 2012).

Hakkâri'nin güneyinde, Kuzey Irak'ta Zagros dağlarında Şanidar Mağarası'nda 1957-1961 yılları arasında yapılan kazılarda, Neandertal insan kalıntıları ile birlikte mezarda bulunan bitkiler, bitki-insan ilişkisinin başlangıcına ait ilk veri olarak kabul

edilir. 60 bin yıl öncesinden günümüze ışık tutan bu mezar Anadolu insanının yontma taş devrinden beri bitkileri kullandığının da kanıtı niteliğindedir. Bir şamana ait olduğu düşünülen bu mezarda, civanperçemi, kanarya otu, mor sümbül, gül hatmi, peygamber çiçeği, ebegümece ve efedra gibi ‘diüretik, kanama durdurucu, uyarıcı ve yangı giderici’ olarak iyi bilinen bitki türlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ölülerini gömmeye başlayan bir toplumda, ölen kişinin tekrar yaşama döndüğünde kullanacağı düşüncesiyle mezara konulduğu tahmin edilen bu bitkilerin, yenenler ve şifalı olanlar diye ayrılmaya başlandığının da bir göstergesi olabileceği düşünülmektedir. Çünkü bu bitki türleri günümüzde de özellikle tıbbi bitki olarak hala önemlidir (Baytop, 1999; Lewin, 2000; Heinrich ve ark, 2004; Kendir ve Güvenç 2010).

Bitkilerin kullanımları ile ilgili günümüze ulaşan ilk yazılı metinler, M.Ö. 3500-3000 civarında Sümerler ’in kil tabletlere çivi yazısıyla işledikleri tarımsal ve tıbbi reçete bilgileri, M.Ö. 1700 de Babil kralı Hammurabi’nin tıbbi ve aromatik bitkiler ve sağlıkla ilgili kanunların da yazılı olduğu dikilitaşı, M.Ö. 1500 yıllarında yazıldığı düşünülen ve en az 1000-1500 yıl öncesinin bilgilerini içerdiği tahmin edilen Ebers papirüsleri olarak sıralanabilir. Önceleri Roma İmparatorluğu’nda, Milad’ın başlangıcı ile Bizans’ta, Arap ve Osmanlı medeniyetleri dönemlerinde, ayrıca Orta Çağ Avrupa’sında (örn: manastırlarda) tıbbi ve aromatik bitkiler araştırılmış, kullanılmış ve zaman zaman yazılı kaynaklara aktarılmıştır. Tarih boyunca insanlar büyücü, şaman, otacı, hekim, herbalist, aktar olarak adlandırdıkları bitki uzmanları ile çeşitli şekillerde tıbbi ve aromatik bitkilerden yararlanmışlardır (URL-1; URL-2; Muhammed, 2013).

Dünya üzerinde 500.000’e yakın bitki türü tanımlanıp isimlendirilmiştir. Bunların yaklaşık 3000’i gıda olarak yetiştirilen, tarımı yapılan bitkilerdir. Gıda olarak kullanılan yabancı bitki türü ise 100.000’in üzerindedir. Antik çağlardan bugüne tedavi amacıyla kullanılan bitkilerin sayısı devamlı bir artış göstermektedir. Global düzeyde yapılan çalışmalarda dünyada 20.000 (600’ü Türkiye’de) civarında tedavi amaçlı kullanılan tıbbi bitki bulunduğu, ancak bu sayının gerçekte daha fazla olduğunun düşünüldüğü belirtilmektedir (Yapıcı ve ark., 2009; URL-3)

Bitkiler başta ilaç sanayi olmak üzere, kozmetik, parfüm, sabun, çiklet, şeker, çay, temizlik ürünü, pestisit, herbisit ve daha birçok endüstriyel sanayi kolunun ham

maddesini oluşturmaktadır. Dünya son yıllarda sentetik yollarla üretilen ilaçlar yerine doğal bitkilere yönelmiştir. İnsanlar yararlı etkilerinden dolayı bitkisel çayları tüketmekte, önemsiz hastalıkların tedavisinde bitkisel ilaçları kullanmaktadır. Romanya, Macaristan Bulgaristan gibi ülkelerde tıbbi bitkilerin yetiştirilmesi bir gelenektir, bitkilerle tedavi devlet politikasıdır. Ham drog talebi ilk olarak bu ülkeler tarafından karşılanmıştır. Avrupa’da tıbbi bitkilerin (*Digitalis officinalis*, *Mentha piperita*, *Carduus marianus* vs.) yetiştirildiği alanlar gün geçtikçe artmaktadır. Ayrıca, Çin, Japonya, Kore ve Hindistan da modern tıbbın yanında bitkisel tedaviye dayanan geleneksel tıptan da yararlanılmaktadır. (Sayar ve ark., 1995; Gelse, 2012).

Avrupa kıtasında 11.000 adet bitki türü yayılış gösterirken, ülkemizde 3.778’i endemik olmak üzere 9222 tür (12006 takson) yayılış göstermektedir (Davis, 1965-1985). Son yıllarda yapılan çalışmalarla Türkiye’deki takson sayısı 12.476’ya ulaşmıştır (Özhatay ve Kültür, 2006; Özhatay ve ark. 2009). Bu yeni çalışmalar Türkiye florasının zengin ve dinamik floristik yapısı ile dünya üzerindeki yerini ve önemini ortaya koymuştur. Ülkemiz florasındaki bu zenginliğin kaynakları, (1) üç farklı fitocoğrafik bölgenin (Akdeniz, İran-Turan ve Avrupa-Sibirya) kesiştiği alanda bulunması, (2) geçiş noktasında bulunduğu Asya ve Avrupa kıtaları arasında karşılıklı bitki göçleri ile çeşitliliğin artması, (3) iklimsel, topografik ve jeolojik farklılıklara sahip olması, (4) değişen yükselti farklılığına sahip olması, (5) birçok cinsin gen merkezi olması ve (6) Anadolu’da endemizm oranının oldukça yüksek olması olarak sıralanabilir (Davis, 1965-1985; Erik ve Tarıkahya, 2004).

Ülkemizin zengin kültürel mirası içinde, kültürel bir değer olarak kabul gören Etnobotanik bilginin oluştuğu ve kullanıldığı alanlarda korunmasının sağlanması amacıyla kayıt altına alınması ve gelecek nesillere yüzyılların birikimi ile oluşan bu bilginin aktarılması gerekir. Genç nesiller kırsaldan kente göç, modernleşme, yol ağı ve ulaşım araçlarının gelişmesi, sağlık hizmetlerine kolay erişim vb. nedenlerle bu bilgi birikiminden uzaklaşmaktadır. Ulaşılamayan ve dolayısıyla kullanılmayan bu kültürel bilgi birikimi toplum hafızasından silinerek kaybolma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu bilgilerin dökümlerinin yapılması, kayıt altına alınması ve korunması amacıyla kapsamlı bilimsel araştırmaların yapılması zorunludur (Kendir ve Güvenç 2010; Gelse, 2012)

Son yıllarda, Anadolu'da yabani bitkilerin halk arasında tedavi, gıda, baharat, yem, ilaç, kıyafet, ritüel, boya, barınak-yapı malzemesi, kozmetik, el sanatları gibi amaçlarla kullanılmasını konu alan bilimsel nitelikli çalışmalar artmıştır (URL-1). Yapılan bazı çalışmalarda, araziden toplanan ve isimlendirilen bitkilerin hangi kısımlarının, ne amaçla ve nasıl kullanıldığı, hazırlanma ve uygulanma şekli ile ilgili bilgiler yerel halktan sağlanmıştır (Gelse, 2012; Kendir ve Güvenç 2010). Bazılarında ise aktarlarda bulunan droglar, bunların hazırlanış ve kullanım şekilleri ortaya konulmuştur. Bu çalışmalarda edinilen bilgiler, aktarların bulunduğu bölge esas alındığı için, bitkilerin kullanılışlarının halk ilacına mı ait olduğu, yoksa aktar tarafından yeni bir kullanım şekli mi verildiği, ya da halk ilacı olabilecek bitkilerin orijini konusunda belirsizlikler içerir (Bayramoğlu, 2007; Vehbi, 2014; Koca, 2016). Bu tür çalışmalar halk ilacı araştırmaları için uygun değildir (Sezik, 1991). Son yıllarda bitkisel drogların etken maddelerinin tespitinin yapıldığı disiplinler arası (Botanik, kimya, eczacılık, tıp) etnobotanik araştırmalarda yaygınlaşmıştır (Demirci, 2010; Bayramoğlu, 2007)

Bu çalışmada, Diyarbakır ili merkez ilçelerindeki aktarlarda satılan bitkileri, bu bitkilerin kullanılan kısımları ve elde edilen drogları, bu bitkilerin kullanım amaçları ve kullanma şekilleri, aktar müşterilerinin satın alma tercihlerinin belirlenmesi, aktarların ve aktar müşterilerinin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca, aktarların bitkileri nasıl temin ettikleri, bitki satışı ve alımı, bitkilerin saklanma koşulları ve yasal zorunlulukları ile ilgili bilgi durumları tespit edilmeye, aktarların bakış açısıyla müşteriler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bilinen bitkilerin farklı amaç ve/veya farklı şekillerde kullanımı yerel halk ve aktarlar ile yapılan görüşmelerde sorgulanmıştır. Bu araştırma, gelenek ve göreneklerine bağlı, çok sayıda etnik kökenli halkın bir arada yaşaması, baharat kullanımının yoğun olduğu çok özel bir mutfak kültürüne sahip olması gibi özellikleri ile etnobotanik açıdan oldukça önemli bir yöremiz olan Diyarbakır'da yapılan ilk çalışmadır.

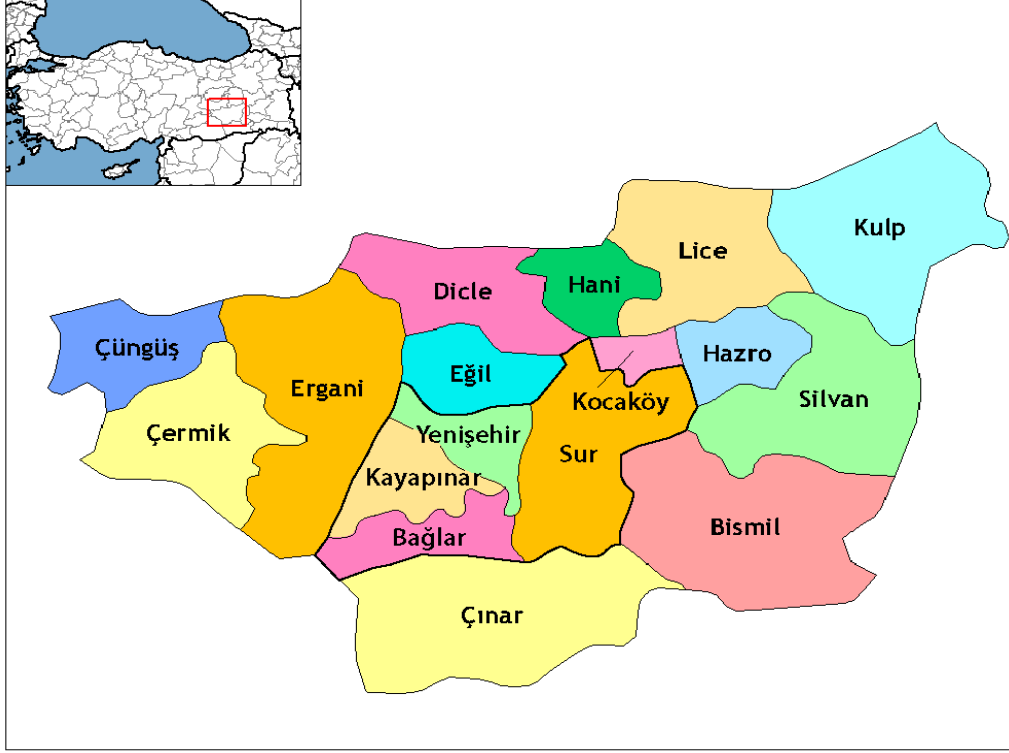
1.2. Araştırma Alanın Tanıtımı

1.2.1. Coğrafi Konumu ve Tarihi

Diyarbakır ili, Güneydoğru Anadolu Bölgesinde 37° 30' ile 38° 43' Kuzey enlemleri ve 39° 06' ile 41° 20' Doğru boylamları arasında yer almaktadır. Denizden yüksekliği orta-lama 650 m (640-660), yüzölçümü 15.272 km²'dir. Etrafi fazla yüksek olmayan dağlarla çevrili, ortası çanak şeklinde havzalardan oluşur. Güneydoğru Anadolu Bölgesinin orta kısmında Mezopotamya'nın kuzey sonundadır. Tarıma elverişli ve verimli ovaları Dicle nehri ve kolları tarafından sulanmaktadır.

Diyarbakır, Doğuda Siirt, Muş, Batman; güneyde Mardin; batıdan Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya; kuzeyde ise Elazığ ve Bingöl illeri ile çevrilidir. Şehrin sınırlarını hemen hemen doğuda Dicle, batıda ise Fırat nehri belirler.

Dicle nehri kıyısında, birbirinden farklı birçok dini sosyal gruba sahip, İpekyolu üzerinde bulunan önemli bir ticaret ve kültür merkezi olan Diyarbakır, Anadolu'nun en eski şehirlerinden biridir. Son zamanlarda Ergani-Çayönü tepeleri kazıları ile yapılan araştırmalar sonucunda uygarlık geçmişinin M.Ö. 9000 yıllarına kadar uzandığı belirlenmiştir. Dünyada yerleşik yaşama geçilen ilk bölgelerden biri olarak görülen Diyarbakır ve çevresinde Hurriler, Mitanniler, Hititler, Asurlar, Medler, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular ve Osmanlılar hüküm sürmüştür. Osmanlı Devleti döneminde önemli bir eyalet merkezi olarak görev gören Diyarbakır'da, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile beraber büyük hareketlilikler yaşamıştır. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren yapılan yatırımlarla yeni şehir merkezi kurulmuş, yollar, hastaneler, okullar ve demir yolları inşaatları hız kazanmış ve il, bölgenin en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir (URL-4; URL-5; URL-6; Ertekin, 2002)

Şekil 1. Diyarbakır İlinin Türkiye’deki yeri (URL-7)

1.2.2. İklimi ve Bitki Örtüsü

Diyarbakır ilinde sert kara iklimiyle yarı kurak yayla iklimi hüküm sürer. Yazlar çok sıcak, kurak ve uzun, kışlar soğuk ve az yağışlı geçer. Güneydoğu Toroslar kuzeyden gelen soğuk rüzgârları kestiği için Doğu Anadolu’ya nazaran kışları daha az soğuktur. Yıllık ortalama yağış 486 mm, yıllık ortalama sıcaklık 15,8°C’dir. Ancak, yağışların yaklaşık % 2’si yaz aylarında düşer. Akdeniz ve Ege kıyılarıyla beraber, Türkiye’nin en sıcak bölgelerinden biridir. Yaz aylarında sıcaklık yüksek derecelere ulaştığı için şiddetli bir kuraklık hüküm sürer. (URL-8)

Diyarbakır topraklarının % 33’ü orman ve fundalıklarla, % 40’ı ekili arazi ve % 22’si çayır ve meralarla kaplıdır. Çoğunlukla otsu bitkilerden oluşan ilkbaharda kısa süre içinde yeşeren, yaz aylarında yağışların kesilmesiyle dere kenarı dışında her yerde kuruyan step bitki örtüsü hâkimdir. Orman alanları, step kenarlarında rastlanan ve çağlar boyu büyük tahriplere uğramış bozuk meşe topluluklarından ibarettir. Vadilerde söğüt, çınar, ceviz ve kavak ağaçları, yükseklerde ise meşe, ardıç ve yabani meyve ağaçları yer alır. (URL-9; URL-10; URL-11)

Kendine özgü bir floristik yapısı olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi İran-Turan floristik bölgesinin Mezopotamya alt bölgesine aittir. Bölgedeki bitki örtüsünün, %36'sını İran-Turan, % 32'sini Akdeniz (Doğu Akdeniz) kökenli bitkiler oluşturmaktadır. Türkiye bitkilerinin %30-35'inin bölgede yetiştiği tahmin edilmektedir (Ertekin, 2002).

1.2.3. Nüfus ve Sosyo-ekonomik durumu

2016 verilerine göre, Diyarbakır ili toplam nüfusu 1.673,119'dur. Toplamda 17 ilçe ve belediye bulunmakta olup nüfus bakımından en büyük ilçesi Bağlar'dır. Nüfusun en büyük çoğunluğunu genç nüfus oluşturmakta olup, 25 yaş altı nüfus, toplam nüfusun %56'ini oluşturmaktadır. Diyarbakır il merkezinde Bağlar (377.936), Kayapınar (326.154), Sur (116.858) ve Yenişehir (203.544) ilçelerinden oluşan çalışma alanında ise toplam nüfus 1.024,492 kişidir (URL-8).

İlin ekonomisi temel olarak tarıma dayalıdır. Özellikle hububat üretimi ön plandadır. Son yıllarda sebze ve meyvecilik de büyük gelişim göstermiştir. Türkiye'nin ipek kozası üretiminde öncü bölgelerinden olup, toplam ülke üretiminin 1/3'ü bu şehirden sağlanmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin en zengin petrol yatakları da Bismil ilçesinin sınırlarında yer almaktadır. Son yıllarda inşaat sektöründe oldukça önemli gelişmeler görülmektedir (Aydemir ve Ülker, 2015).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma, 2016-2017 yılları arasında, Diyarbakır ilinin merkez ilçelerinde (Bağlar, Kayapınar, Sur ve Yenişehir) yapılmıştır. Bu araştırma, ticari tarihi, ürün miktarı ve çeşidinin fazla olması, halkın tercih yoğunluğu gibi kriterler göz önüne alınarak seçilen on bir aktar ve bu aktarların toplamda 210 müşterisi ile yüz yüze anket çalışması yapılarak gerçekleştirilmiştir. Her aktarda en az 15 müşteri ile görüşme yapılmıştır.

Bu konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalarda kullanılan anket formları da dikkate alınarak (Bayramoğlu, 2007; Vehbi, 2014; Koca, 2016), biri halk anket formu (HAF) diğeri ise aktar anket formu (AAF) olmak üzere, iki yeni anket formu oluşturulmuştur (EK 1-2). Her iki formun ilk bölümlerinde katılımcıların demografik özellikleri sorgulanmıştır (Tablo 1, Tablo 15). Halk anketinde, müşterilerin bitkileri satın alma sebepleri, kullanım amaçları, bu amaçlarla en çok tercih ettikleri bitkiler, bitkiler hakkında bilgi edinme kaynakları, kullandıkları özel karışımlar vb. konularda veri alınmıştır (Tablo 2-14). Aktar anketinde ise aktarların bilgi birikimleri, en çok sattıkları bitkiler, müşterilerinin bu bitkileri hangi amaçlarla satın aldıkları, mevsimsel satış yoğunluğu, özel karışımları, ürünlerin temini ve satışı ile ilgili bilgiler, saklama koşulları ve yasal zorunlulukları vb. sorgulanmıştır (Tablo 16-36).

3. BULGULAR

3.1. Anket değerlendirmeleri

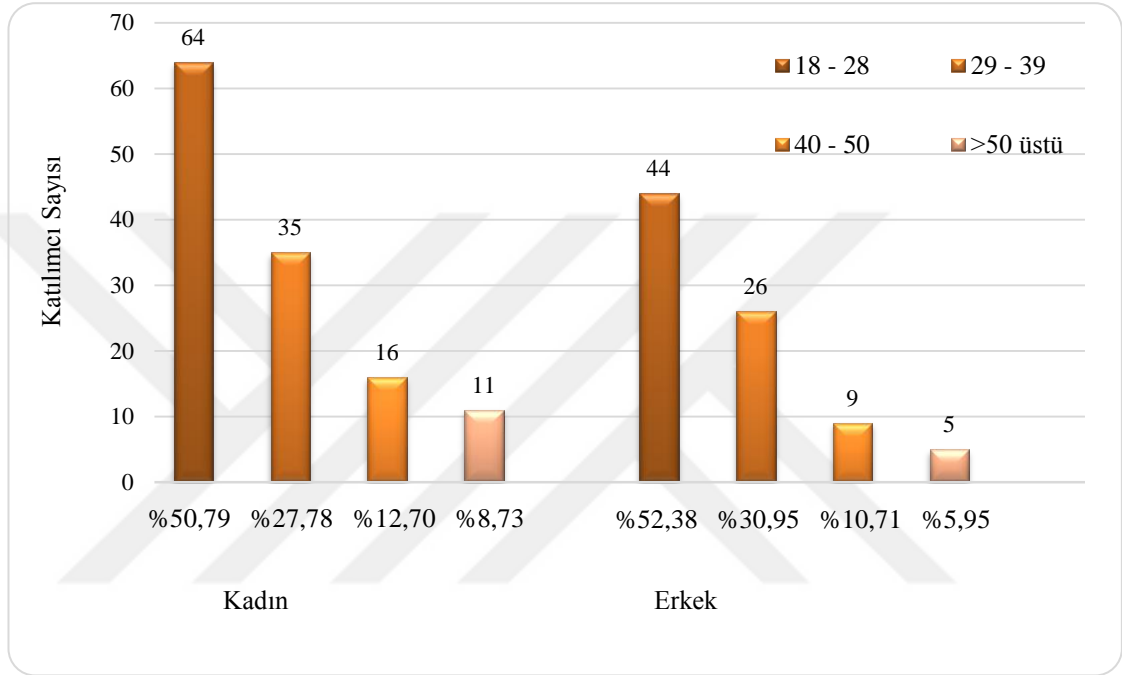
3.1.1. Yerel halk ile yapılan anket sonuçları

Diyarbakır'ın Bağlar (67), Yenişehir (45), Sur (27) ve Kayapınar (71) merkez ilçelerindeki aktarlarda yerel halk ile anket yapılmıştır. Yerel halk anket formu (HAF 1-7.soru) aracılığıyla görüşülen 210 kişinin / müşterilerin demografik özellikleri Tablo 1'de ve Şekil 2-5'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

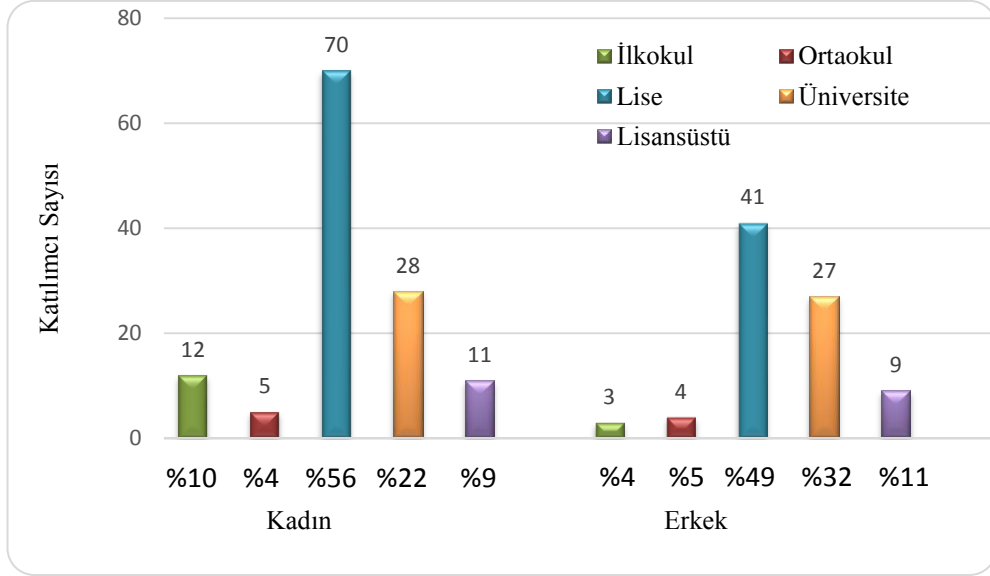
Özellikler	Müşteri sayısı	Yüzde (%)
Yaş grupları		
18 - 28	108	51,43
29-39	61	29,05
40-50	25	11,90
>50	16	7,62
Cinsiyet		
Erkek	84	40
Kadın	126	60
Eğitim durumu		
İlkokul	15	7,14
Ortaokul	9	4,29
Lise	109	51,90
Üniversite	57	27,14
Lisansüstü	20	9,52
Meslek grupları		
Memur	64	30,48
İşçi	7	3,33
Öğrenci	94	44,76
Emekli	6	2,86
Ev kadını	17	8,10
Serbest Meslek	3	1,43
Esnaf	4	1,90
İşsiz	6	2,86
Diğer	9	4,29
Aylık kazancı (TL)		
0 - 750	85	40,48
751 - 1500	30	14,29
1501 - 2250	28	13,33
2251 - 3000	21	10
3000 - 4000	40	19,05
4000 üstü	6	2,86
Sosyal güvence		
var	153	72,86
yok	57	27,14
TOPLAM	210	100

Anket çalışmalarına katılım sağlayan 210 müşteriden 126'sı kadın, 84' ü ise erkektir. Ankete katılanların yaş aralığı 18-72'dir. Katılımcıların yarısından fazlasının 18-28 yaş aralığında bulunduğu, % 44,76'sının öğrenci olduğu görülmektedir (Tablo 1). 18-28 yaş aralığında ankete katılan erkekler, erkek müşterilerin % 52,38'ini, aynı yaş grubundaki kadınlar ise kadın müşterilerin %50,79'unu oluşturmaktadır. Diğer yaş grupları için de erkek ve kadın katılımcı sayısı oranı benzerdir (Şekil 2).

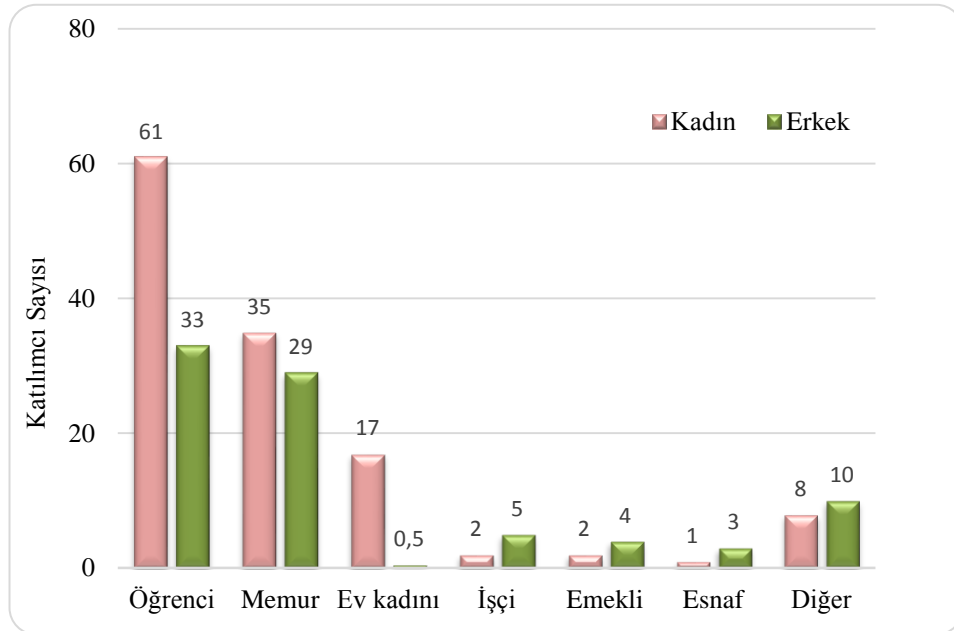
Şekil 2. Kadın ve erkek müşterilerin yaş grupları dağılımı ve yüzdeleri

Ankete katılanlardan 57'si lisans, 20'si lisansüstü olmak üzere toplam 77 kişi üniversite mezunudur (%36,67). Lise mezunu olan 109 katılımcıdan, 87'si (% 79,81) lisans düzeyinde üniversite eğitimine devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin 59'u kadın, 28'i erkektir (Şekil 2). Ankete katılanların tümü değerlendirildiğinde, kadın katılımcıların % 31,75'i, erkek katılımcıların ise %42,86'inin eğitim durumunun yükseköğrenim (lisans ve lisansüstü) olduğu görülmektedir. Yalnızca 17 kadın ve 7 erkek müşterininin eğitim düzeyi ilköğretim seviyesindedir (Şekil 3).

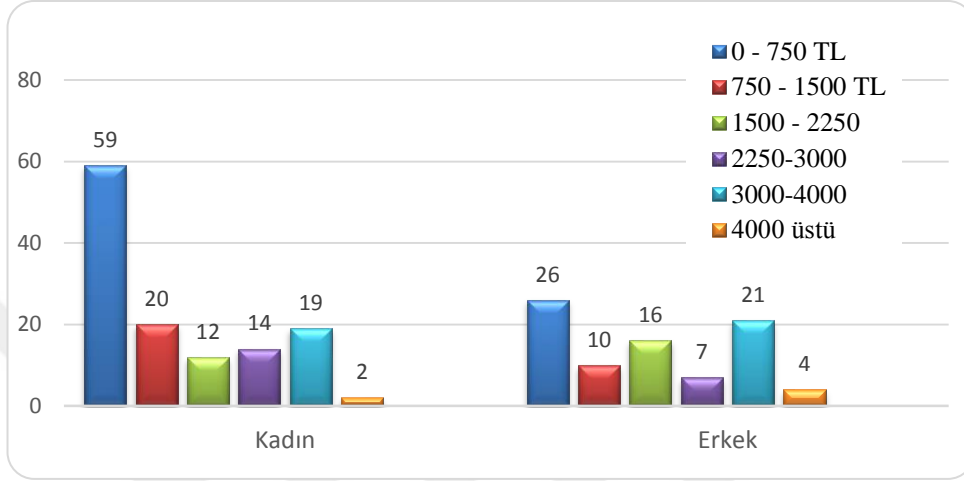
Şekil 3. Müşterilerin eğitim düzeyleri

Tüm katılımcılar meslek gruplarına göre değerlendirildiğinde % 44,76'sının öğrenci, % 30,48'inin memur, % 8,10'unun ev kadını olduğu görülmüştür. Geri kalan 35 katılımcı diğer meslek gruplarına aşağı yukarı eşit olarak dağılmaktadır. Ankette yer alan çiftçi meslek grubunda katılımcı bulunmadığından tabloda yer verilmemiştir. Öğrencilerden sonra sayısal olarak ikinci sırada yer alan memur meslek grubunda 35 kadın ve 29 erkek katılımcı yer almaktadır (Şekil 4). Kadın katılımcıların %48,41'i

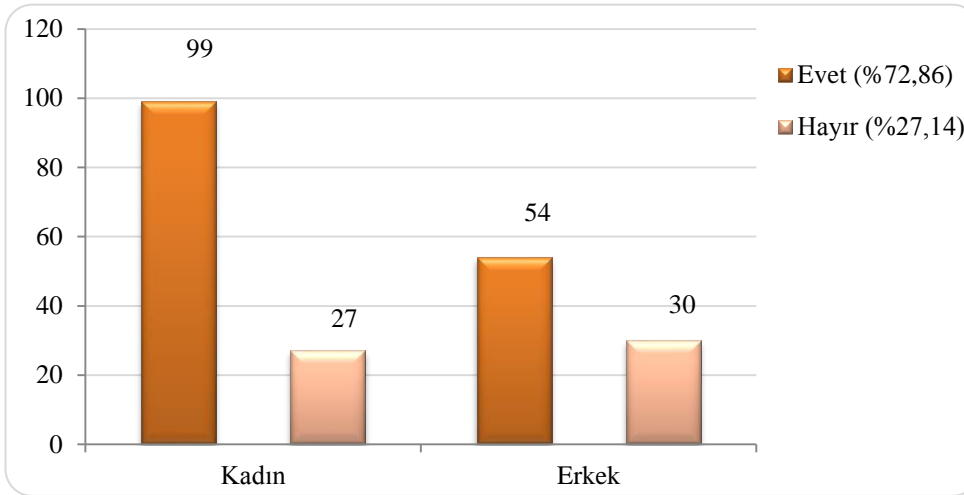
Şekil 4. Kadın ve erkek müşterilerin genel meslek gruplarına göre dağılımları
öğrenci, % 13,49'u ev kadınlarından oluşmaktadır.

Katılımcılardan 59'u kadın ve 26'sı erkek olmak üzere toplam 85 kişinin (%40,95) gelir düzeyi 0-750 TL arasındadır. Bu gelir grubu için katılımcı oranının bu denli yüksek olmasında, katılımcılar arasında çok sayıda öğrencinin bulunması önemli bir etkidir. Katılımcılardan yalnızca 6 tanesi 4000 TL üzerinde gelir sahibi olduklarını belirtmiştir (Tablo1, Şekil 5).

Şekil 5. Kadın ve erkek müşterilerin gelir düzeyleri

Katılımcıların % 27,14'ünün herhangi bir sosyal güvencesi olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 1). Kadın katılımcıların % 78,57'si, erkek katılımcıların % 64,29'unun sosyal güvenceleri bulunmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Kadın ve erkek müşterilerin sosyal güvenceleri

Yerel halk anketine katılanlara aktarlardan aldıkları bitkileri satın alma sebepleri sorulmuştur (HAF-8.soru). Katılımcılar bu soruya birden fazla cevap vermişlerdir. Tüm katılımcıların, sorunun ilk bölümüne verdikleri yanıtlar yoğunluğuna göre

düzenlendiğinde, bitkileri sağlık/tıbbi, gıda/tat, güzellik, geleneksel adet ve dini inanış amacıyla satın aldıklarını ortaya koymuştur. Diyarbakır ili merkez ilçelerinde uygulanan ankete göre, tüm katılımcıların (% 100) tedavi olmak veya sağlıklı kalmak amacıyla bitkileri satın aldığı tespit edilmiştir. Kadın katılımcıların % 40'dan fazlası, erkek katılımcıların % 20'si (Sur hariç) bitkileri güzellik (cilt, saç, vs.) amacıyla satın aldıklarını belirtmiştir. Bitkileri gıda ve tat verici olarak satın aldıklarını bildiren erkek katılımcıların (% 55), kadın katılımcılara (% 41) göre daha fazla olması dikkat çekicidir. Katılımcılardan yalnızca beş kişi bitkileri dini inanışları nedeniyle satın aldıklarını bildirmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. İlçelere göre kadın ve erkek müşterilerin bitkileri satın alma sebepleri

İlçe	Cinsiyet	Sağlık/Tıbbi	Gıda / Tat	Güzellik	Geleneksel adet	Dini inanış
Kayapınar	Kadın (45)	45 - % 100	19 - % 42	20 - % 44	8 - % 18	0 - % 0
	Erkek (26)	26 - % 100	17 - % 65	8 - % 31	5 - % 19	1 - % 4
Sur	Kadın (11)	11 - % 100	4 - % 36	2 - % 18	0 - % 0	0 - % 0
	Erkek (16)	16 - % 100	10 - % 63	0 - % 0	0 - % 0	0 - % 0
Yenişehir	Kadın (27)	27 - % 100	11 - % 41	12 - % 44	4 - % 15	1 - % 4
	Erkek (18)	18 - % 100	9 - % 50	6 - % 33	1 - % 6	0 - % 0
Bağlar	Kadın (43)	43 - % 100	18 - % 42	20 - % 47	6 - % 14	2 - % 5
	Erkek (24)	24 - % 100	10 - % 42	3 - % 13	5 - % 21	1 - % 4
Toplam	Kadın (126)	126 - % 100	52 - % 41	54 - % 43	18 - % 14	3 - % 2
	Erkek (84)	84 - % 100	46 - % 55	17 - % 20	11 - % 13	2 - % 2
		210	98	71	29	5

Katılımcılardan 20'si kadın, 8'i erkek olmak üzere toplam 28 kişi, diğerlerinden farklı olarak, aktarlardan aldıkları bitkileri satın alma sebepleri sorusuna daha detaylı yanıtlar vermiştir. Erkek katılımcıların sağlık amacıyla satın aldıkları bitkiler listelendiğinde sırasıyla ıhlamur, nane, adaçayı, zencefilin yoğun olarak tercih edildiği, kuşburnu, çörek otu, keçiboynuzu, papatya, sinameki, yeşil çay gibi bitkilerin ise ikinci sırada kaldığı görülmüştür. Erkek katılımcılardan az sayıda müşteri ısırgan otu (saç bakımı), yeşil çay (zayıflama) ve hamam otunu (tüy dökücü) güzellik için kullandığını, atkestanesini (sinüzit) ise sağlık için kullandığını özellikle belirtmiştir. Ihlamur, nane ve papatya kadın katılımcıların sağlık amaçlı satın

aldıkları bitkilerin başında yer almaktadır. Bu amaçla adaçayı, zencefil, ısırgan otu, rezene, kuşburnu, kekik ve biberiyenin ise daha düşük yoğunluklarda tercih edildiği görülmüştür. Az sayıda kadın katılımcının papatya (stres, sinüzit, egzama), ısırgan otu (anemi), tarçın (ağrı kesici), dereotu (guatr) ve karanfil (Ağız kokusu, ağrı kesici) bitkilerini farklı sağlık problemleri için kullandıkları tespit edilmiştir. Kadın katılımcılardan bazıları zayıflama amacıyla tarçını bazıları ise yeşil çayı tercih etmektedir. Katılımcı kadınlardan bazıları saç bakımı için zeytinyağı, saç rengini açmak için papatya, güzellik için lavanta ve sarı kantaronu, cilt bakımı için biberiye ve kuşburnu bitkilerini kullandıklarını bildirmişlerdir. Nane, dereotu, kekik, çörek otu, reyhan, karabiber kadın müşterilerin gıda amaçlı satın aldığı bitkiler olarak tespit edilmiştir. Kadın katılımcılardan yalnızca biri Adaçayını (inanış) şans getirdiğine ve bahtı açtığına inandığı için 21 günlük kür halinde her sabah içtiğini bildirmiştir.

Bitkileri satın alma sebepleri yaş aralıkları ve meslek grupları dikkate alınarak değerlendirildiğinde, katılımcıların tümünün (%100) sağlıklı kalmak veya sağlığını geri kazanmak amacıyla bitkileri satın aldıkları tespit edilmiştir. 18-28 yaş aralığında erkek katılımcıların (% 61), kadın katılımcılara (% 33) göre gıda ve tat amacıyla bitkileri satın alma oranı daha yüksektir. Kadın katılımcılar arasında bitkilerin aynı sebeple tercih edilme oranı 40 yaş üzerinde (> %60) ve ev hanımı meslek grubunda (%65) en yüksektir. Erkek katılımcıların her yaş ve meslek grubunda aşağı yukarı % 50 ve üzeri oranlarda gıda ve tat amacıyla bitkileri satın aldıkları belirlenmiştir. Bitkileri satın alma sebeplerinde üçüncü sırada yer alan güzellik, 18 – 28 yaş (%63) ve öğrenci meslek grubunda (%62) bulunan kadın katılımcılar arasında ön plana çıkmaktadır. Kırk yaş üzeri kadın katılımcıların %25'i bitkileri geleneksel adetleri gereği satın aldıklarını bildirmiştir. Kadın veya erkek, her yaş ve meslek grubundaki çok az katılımcının dini inanışı nedeniyle bitkileri satın aldıkları belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Yaş ve meslek gruplarına göre müşterilerin bitkileri satın alma sebepleri

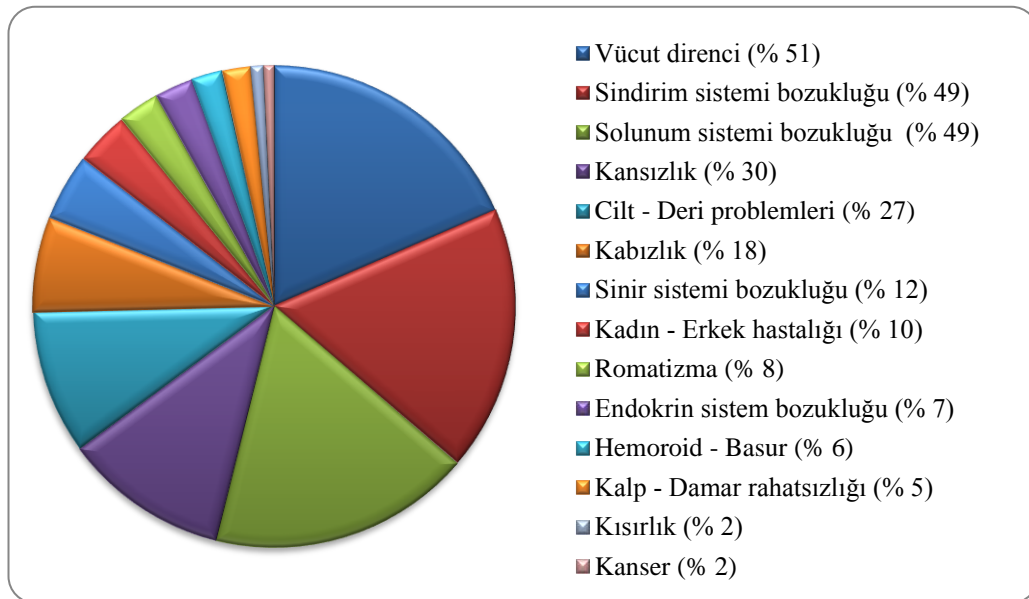
Cinsiyet	Yaş / Meslek	Sağlık/Tıbbi	Gıda/Tat	Güzellik	Geleneksel adet	Dini inanış
Kadın	18-28	64 - % 100	21 - % 33	40 - % 63	8 - % 13	1 - % 2
	29-39	35 - % 100	14 - % 40	10 - % 29	3 - % 9	2 - % 6
	40-50	16 - % 100	10 - % 63	3 - % 19	4 - % 25	-
	50≥	11 - % 100	7 - % 64	1 - % 9	3 - % 27	-
	Öğrenci	61 - % 100	24 - % 39	38 - % 62	8 - % 13	3 - % 5
	Memur	35 - % 100	13 - % 37	8 - % 23	3 - % 9	-
	Ev hanımı	17 - % 100	11 - % 65	3 - % 19	5 - % 29	-
	Diğer	13 - % 100	4 - % 31	5 - % 38	2 - % 15	-
Erkek	18-28	44 - % 100	27 - % 61	13 - % 30	6 - % 14	2 - % 5
	29-39	26 - % 100	13 - % 50	3 - % 12	3 - % 12	-
	40-50	9 - % 100	5 - % 56	1 - % 11	1 - % 11	-
	50≥	5 - % 100	1 - % 20	-	1 - % 20	-
	Öğrenci	32 - % 100	17 - % 53	11 - % 34	4 - % 13	2 - % 6
	Memur	29 - % 100	18 - % 62	4 - % 14	2 - % 7	-
	Diğer	23 - % 100	11 - % 48	2 - % 9	5 - % 22	-

Yerel halk anketine katılanlara aktarlardan aldıkları tıbbi bitkileri hangi amaçla kullandıkları sorulmuştur (HAF-9.soru). Bu soruya birden fazla cevap verilmiştir. Ankete katılan kadın ve erkek katılımcıların tıbbi bitkileri başlıca kullanım amaçları aşağı yukarı aynı orandadır. Kullanım amaçları yoğunluğa göre kadınlarda sindirim sistemi bozukluğu, vücut direncini artırmak, solunum sistemi hastalıkları, kansızlık, cilt ve deri problemleri olarak, erkeklerde ise vücut direncini artırmak, solunum sistemi hastalıkları, sindirim sistemi bozukluğu, cilt deri problemleri ve kansızlık olarak sıralanmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların cilt deri problemi olarak belirttikleri kullanım alanı içinde kozmetik kullanımlar da yer almaktadır. Kadın katılımcılar tıbbi bitkileri kadın-erkek hastalığı nedeniyle erkek katılımcılara oranla daha yüksek yoğunlukta kullanmaktadır. Erkek katılımcıların tıbbi bitkileri hemoroit-basur veya kısırlık sebebiyle satın alma oranları kadın katılımcılara göre daha yüksektir (Tablo 4).

Tablo 4’de yer alan, yoğunluğuna göre, kabızlık, sinir sistemi bozukluğu, romatizma, endokrin sistem bozukluğu, kalp-damar rahatsızlığı ve kanser olarak sıralanan diğer hastalıklar için kadın ve erkek katılımcıların kullanım oranları birbirine yakındır.

Tablo 4. Katılımcıların tıbbi bitkileri kullanma amaçları

Hastalıklar	Kadın (126)		Erkek (84)	
	Kişi	%	Kişi	%
Vücut direncini arttırmak	63	50	44	52
Sindirim sistemi bozukluğu	65	52	38	45
Solunum sistemi bozukluğu	59	47	43	51
Kansızlık	46	37	18	21
Cilt - Deri problemleri	36	29	20	24
Kabızlık	22	17	15	18
Sinir sistemi bozukluğu	17	13	9	11
Kadın - Erkek hastalığı	17	13	4	5
Romatizma	8	6	8	10
Endokrin sistem bozukluğu	10	8	5	6
Hemoroit - Basur	3	2	9	11
Kalp - Damar rahatsızlığı	4	3	7	8
Kısırlık	1	1	4	5
Kanser	2	2	2	2

Şekil 7. Tüm katılımcıların tıbbi bitkileri kullanma amaçlarına göre dağılımı

Katılımcıların cevaplarının tümü değerlendirildiğinde, tıbbi bitkileri en çok kullandıkları ilk beş amaç, vücut direncini artırmak (%51), solunum ve sindirim sistemi bozukluğu (%49), kansızlık (%30) ve cilt deri problemleri (%27) olarak sıralanmıştır (Şekil 7).

Yerel halk anketine katılanlara tıbbi/sağlık amacıyla en çok kullandıkları 10 bitkinin ne olduğu sorulmuştur (HAF-10.soru). Katılımcıların tıbbi/sağlık amacıyla en çok kullandıkları bitkiler yoğunluğa göre sıralandığında, kadın ve erkek katılımcılara göre kullanım yoğunluğu değişmekle birlikte tercih edilen ilk 10 bitki ortaktır (Tablo5). Nane ve ıhlamur tüm katılımcıların %80'inden fazlasının ilk tercihidir. Erkek katılımcıların kuşburnu, adaçayı, melengiç ve salep kullanım yoğunluğu kadınlara göre, kadın katılımcıların ise papatya, zencefil ve kekik kullanım yoğunluğu erkeklere göre daha fazladır. Ihlamur, kuşburnu, adaçayı, melengiç ve salep erkek katılımcıların sağlıklı kalmak, sağlığına kavuşmak veya günlük içecek olarak tercih ettikleri bitkiler olarak öne çıkmaktadır. Kadın katılımcıların cilt ve saç bakımı için papatyayı, zayıflamak için kekik ve zencefil bitkilerini tercih etmesi erkeklere göre kullanım yoğunluğunu artırmıştır (Tablo 5). Kullanım yoğunluğu ilk on bitkiye göre düşük olsa da, erkek katılımcılar böğürtlen, keçiboynuzu ve defneyi kadın katılımcılar ise rezene ve sinamekiyi diğer cinse göre daha çok tercih etmektedir. Ankette seçenек olarak sunulan kardelen, andız, şakayık, likapa, çalı çileği, şalba, kebere, gazel otu, kibrit otu, çöven, para otu, vargit bitkilerinin kullanım oranları %10'un altında kalmıştır (Tablo 5). Ankete katılanların sorunun diğer seçeneği içinde belirttiği bitkiler sırasıyla tarçın kabuğu, karanfil, biberiye, melisa otu, zerdeçal, reyhan, yeşil çay, çörek otu, maydanoz, hamam otu, atkestanesi, narçiçeği, alıç, fesleğen, kedi otu, şalgam ve roka olarak çeşitlenmektedir. Ayrıca, kahve ve pul biber katılımcıların aktarlardan satın aldıkları önemli iki bitkisel üründür.

Yerel halk anketine katılanlara bitkiler hakkında bilgileri öğrenme yolları sorulmuştur (HAF-11.soru). Katılımcılar bu soruya birden fazla cevap vermişlerdir. Bu soruya verilen cevaplar cinsiyet ve yaş aralığı kriterlerine göre irdelenmiştir. 18-28 yaş aralığındaki kadın ve erkek katılımcılar bitkilerle ilgili bilgiye çoğunlukla internet, tanıdık kişiler ve kitaplar aracılığı ile ulaştıklarını bildirmişlerdir. 29-39 yaş aralığı içinde benzer oranlar söz konusudur. Yazılı-sözlü medya ve hekim önerileri,

yaş aralığı arttıkça tercihi azalan bilgi kaynağı olarak ortaya konulmuştur. Satıcı firma tanıtımları

Tablo 5. Katılımcıların tıbbi/sağlık amacıyla kullanmayı en çok tercih ettikleri bitkiler

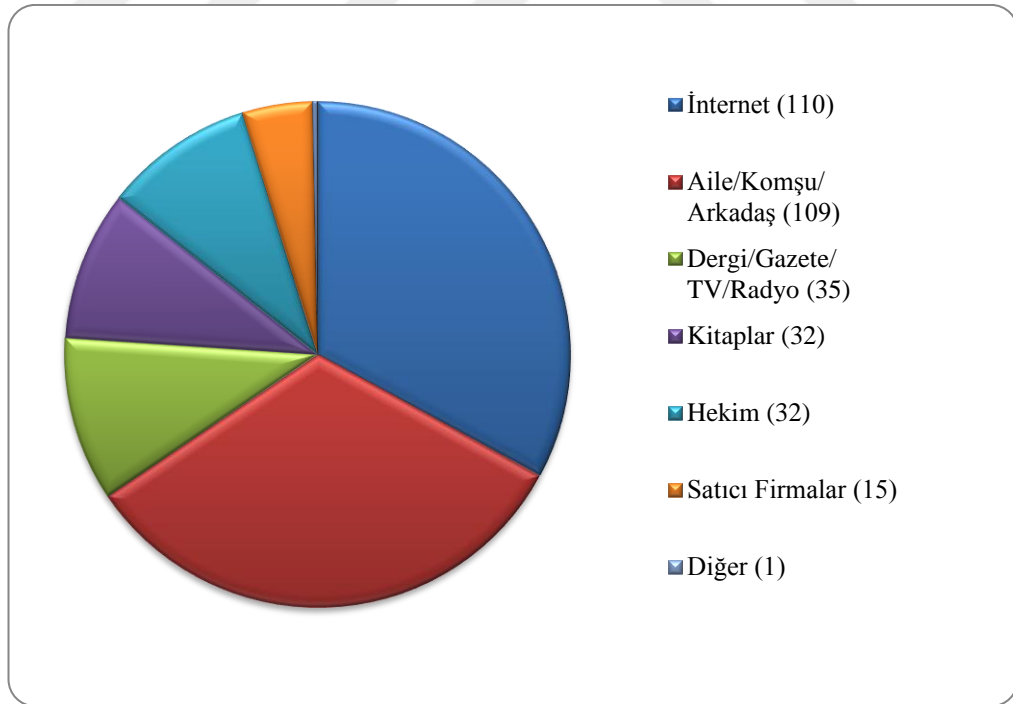
Bitki Adı	Kadın (126)		Erkek (84)		Toplam	
	Kişi	(%)	Kişi	(%)	Kişi	(%)
Nane	103	82	70	83	173	82
Ihlamur	103	82	77	92	180	86
Kuşburnu	72	57	65	77	137	65
Adaçayı	74	59	54	64	128	61
Papatya	83	66	40	48	123	59
Zencefil	70	56	42	50	112	53
Kekik	71	56	38	45	109	52
Dereotu	63	50	41	49	104	50
Melengiç	47	37	45	54	92	44
Salep	45	36	42	50	87	41
Rezene	44	35	22	26	66	31
Böğürtlen	43	34	37	44	80	38
Isırgan otu	37	29	23	27	60	29
Keçiboynuzu	27	21	22	26	49	23
Sinameki	27	21	10	12	37	18
Defne	21	17	24	29	45	21
Meyan kökü	18	14	13	15	31	15
Mahlep	12	10	6	7	18	9
Kardelen	8	6	7	8	15	7
Andız	5	4	4	5	9	4
Şakayık	5	4	3	4	8	4
Likapa	3	2	3	4	6	3
Çalı çileği	1	1	3	4	4	2
Şalba	0	0	3	4	3	1
Kebere	2	2	2	2	4	2
Gazel Otu	2	2	2	2	4	2
Kibrit Otu	0	0	1	1	1	0
Çöven	1	1	2	2	3	1
Para otu / Fındık otu	2	2	1	1	3	1
Vargit	1	1	1	1	2	1
Diğer	43	34	14	17	57	27

bilgi kaynağı olarak çok tercih edilmemektedir. 40 yaşın üzerindeki katılımcıların ana bilgi edinme kaynağı tanıdık kişiler olarak ortaya çıkmıştır. Tüm cevaplar değerlendirildiğinde internet ve tanıdık kişiler ilk sırada yer alırken, arkasından

yazılı-sözlü medya, hekim önerisi ve kitaplar eşit yoğunlukta tercih edilen bilgi kaynakları olarak gözükmektedir (Tablo 6, Şekil 8).

Tablo 6. Katılımcıların yaş gruplarına göre bitkiler hakkındaki bilgileri edinme yolları

	KADIN (126)				ERKEK (84)			
	18 -28 (64)	29 - 39 (35)	40 - 50 (16)	50≥ (11)	18 -28 (44)	29 - 39 (26)	40 - 50 (9)	50≥ (5)
İnternet	44	20	6	1	24	11	4	0
Aile/Komşu /Arkadaş	24	18	12	8	22	16	5	4
Dergi/Gazete /TV/Radyo	8	7	4	1	7	4	1	3
Kitaplar	12	4	4	0	7	5	0	0
Hekim	4	5	2	2	7	8	3	1
Satıcı Firmalar	3	5	2	0	1	3	1	0
Diğer	0	0	1	0	0	0	0	0

Şekil 8. Tüm katılımcıların bitkiler hakkındaki bilgileri öğrenme yolları

Katılımcılara kendilerine ait kullandıkları karışımlarının olup olmadığı sorulmuştur (HAF-12.soru). Bu soruya 99 kadın katılımcı, 80 erkek katılımcı hayır yanıtını vermiştir (Tablo 7).

Tablo 7. İlçelere göre kendi karışımlarını kullanan kadın ve erkek katılımcı dağılımı

Verilen Cevaplar	Kayapınar		Bağlar		Yenişehir		Sur	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Evet	7	1	12	3	6	-	2	-
Hayır	38	25	31	21	21	18	9	16
Toplam	45	26	43	24	27	18	11	16

“Evet” cevabını veren 27 kadın katılımcı ve 4 erkek katılımcının kullandığı karışımlar aşağıda özetlenmiştir.

İki farklı ilçede (Kayapınar-Bağlar) iki kadın katılımcı, kurutulmuş veya taze bir tutam papatya ve ısırğan otunu kaynatarak saç dökülmesine karşı kullandıklarını belirtmişlerdir. Kayapınar ilçesinde bir erkek katılımcı, saç dökülmesine karşı, eşit miktarlarda susam yağı, tatlı badem yağı, hindistancevizi ve menekşe yağını karıştırarak, duş sonrası temiz ıslak saça 15 dakika uygulayıp, yıkadığını belirtmiştir.

Bağlar ilçesinde bir kadın katılımcı, yarım limon, iki adet çubuk tarçın ve yarım çay kaşığı kahveyi kaynatarak hazırladığı karışımı regl döneminde kullandığını belirtmiştir. Yine Bağlar ilçesinde iki kadın katılımcı, birer tutam rezene, adaçayı, nane, kuşburnu (\pm papatya) kaynatarak hazırladıkları karışımı sakinleştirici etkisi nedeniyle günde bir veya iki bardak tükettiklerini bildirmişlerdir.

Vücut direncini arttırmak amacıyla 3 farklı kişi, üç farklı karışım kullandığını belirtmiştir. Kadın katılımcılardan (Sur) biri, birer tutam papatya, zencefil, ıhlamur ve naneyi, diğeri (Bağlar) ise yine birer tutam rezene, adaçayı, kuşburnu ve naneyi kaynatarak hazırladıkları karışımı günde bir iki bardak içtiklerini söylemişlerdir. Bir erkek katılımcı (Bağlar) ise, birer tatlı kaşığı öğütülmüş havlıcan, zencefil, keçiboynuzu, zerdeçalı sıcak süt içerisinde demleyerek içtiğini bildirmiştir.

Yenişehir ilçesinde bir kadın katılımcı, bir tutam (göz kararı) taze ısırğan otunu suda kaynatıp, romatizma için içtiğini belirtmiştir.

Yenişehir ilçesinde bir kadın katılımcı uykusuzluğa karşı, kurutulup, öğütülmüş sinameki, kedi otu, oğul otu, melisa otunu ikişer tutam demleyerek, gece yatmadan yarım saat önce içtiğini söylemiştir.

Yenişehir ilçesinde bir kadın katılımcı guatr hastalığına karşı, dereotunu taze olarak yediğini, ayrıca kaynatarak suyunu bolca içtiğini bildirmiştir.

Bağlar ilçesinde iki kadın katılımcı sindirimi kolaylaştırmak (hazımsızlık) için kullandıkları iki farklı karışım bildirmiştir. Kadın katılımcılardan biri, 1 çay kaşığı toz zencefil, çeyrek limon, 1 tatlı kaşığı balı karıştırarak yemeklerden önce tükettiğini, diğeri ise birer tutam kurutulmuş/öğütülmüş rezene, zencefil, salep, nane, ihlamuru kaynatarak içtiğini söylemiştir.

Bir kadın katılımcı (Bağlar) kansızlık için, kurutulmuş ya da taze bir avuç maydanozu kaynatarak günde 3 bardak içtiğini belirtmiştir. Altmış iki yaşındaki katılımcı bu içeceği aynı zamanda soğuk algınlığına karşı da kullandığını bildirmiştir.

Zayıflamak/metabolizma hızlandırmak amacıyla, kadın katılımcılardan biri birer tutam kuru/taze ihlamur, zencefil, rezene, nane, karanfil, bir dilim limon ve bir çubuk tarçını kaynatarak, diğeri ise bir tutam (göz kararı) kuru/taze zencefil, çubuk tarçın, karanfil, limon, elma ve maydanozu kaynatarak içtiğini söylemiştir. Her iki katılımcı bu karışımları aynı zamanda soğuk algınlığı için de kullandıklarını bildirmiştir.

Soğuk algınlığı için çok sayıda katılımcı, bazen benzer bazen farklı bitkilerden oluşan, farklı miktarlarda ya da farklı şekillerde kullandıkları karışım tarifleri vermişlerdir. Soğuk algınlığı tedavisinde özellikle öksürük kesici olarak bir tutam papatya ve yarım limon kaynatılarak içildiği veya 1 çay bardağı dut pekmezine, bir yemek kaşığı toz zencefil karıştırılarak sabah akşam 1-2 kaşık yenildiği iki farklı kişi tarafından bildirilmiştir. Bir başkası, boğaz ağrısı için 2 kaşık kuru nane, 3 tutam kuru papatya ve bir parça kök zencefilin kaynatılarak içildiğini belirtmiştir.

Katılımcılar tarafından soğuk algınlığı tedavisi yanında aynı zamanda hoş lezzeti nedeniyle tüketildiği bildirilen iki ayrı karışım tarifi verilmiştir. İlk tarife göre bir adet çubuk tarçın, birer tutam kuru nane ve ihlamur, çeşitli meyve kabukları kaynatılarak içilirken, diğesinde göz kararı kuru reyhan ve nane, nar kabuğu, elma

kabuğu ve limon kabuğu kaynatılarak içilir. Bir başka bayan katılımcı göz kararı kuşburnu, ıhlamur, adaçayı, portakal kabuğu, narçiçeği ve zencefili kaynatarak içtiğini belirtmiştir.

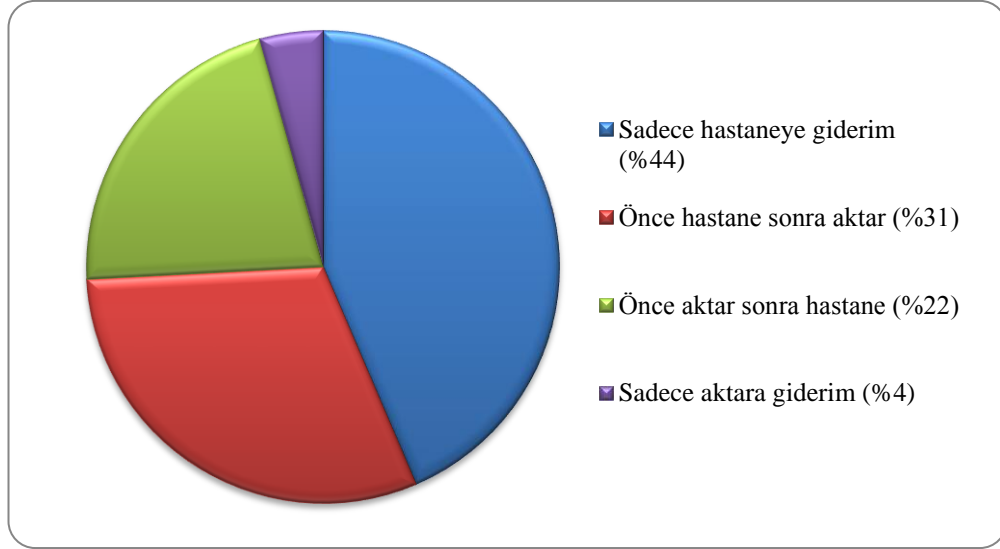
Soğuk algınlığına karşı, bayan ve erkek katılımcılar tarafından kısmen birbirine benzer, kısmen farklı birkaç karışım tarifi daha verilmiştir. Bu tariflerden birinde, 2 yemek kaşığı kuru nane, bir adet limon, istenen miktarda kuşburnu birlikte kaynatılarak tüketilmelidir. Diğer tarifler ise 1 tutam ıhlamur, 1 parça kök zencefil, 1 adet çubuk tarçın ve 2-3 tane karanfil kaynatılarak veya 1 tatlı kaşığı karabiber ve yarım limon sıcak suya karıştırılarak içilir olarak sıralanabilir.

Yalnızca iki katılımcı karışımlarını demleyerek içtiğini bildirmiştir. Bu tariflere göre göz kararı ıhlamur, bir parça zencefil, 1 çubuk tarçın ve limon demlenerek, yine birer tutam adaçayı, kuşburnu, rezene, nane, ıhlamur ve zencefil demlenerek içilmektedir.

Katılımcılara hastalandıklarında/rahatsızlandıklarında nereye gittikleri seçenekli olarak sorulmuştur (HAF-13.soru). 51'i kadın, 40'ı erkek olmak üzere tüm katılımcıların %44'ü sağlık problemi yaşadıklarında sadece hastaneye gittiğini belirtmiştir. Önce hastaneye, sonra aktara giderim seçeneğini katılımcıların %31'i (35 kadın, 29 erkek) bildirmiştir. Katılımcıların %22'si (33 kadın, 12 erkek) önce aktara sonra hastaneye gittiğini, yalnızca %4'ü (6 kadın, 3 erkek) sadece aktara gittiğini söylemiştir. Bu soruya kadın katılımcılardan biri cevap vermemiştir. Bu sorunun seçmeli alt sorularındaki diğer seçeneğine farklı herhangi bir cevap verilmemiştir (Tablo 8, Şekil 9).

Tablo 8. İlçelere göre katılımcıların sağlık sorunlarının çözümündeki tercihleri

Verilen Cevaplar	Kayapınar		Bağlar		Yenişehir		Sur	
	Kadın (45)	Erkek (26)	Kadın (43)	Erkek (24)	Kadın (27)	Erkek (18)	Kadın (11)	Erkek (16)
1) Sadece hastaneye giderim	23	17	14	8	12	10	2	5
2) Önce hastane sonra aktar	10	7	15	10	4	5	6	7
3) Önce aktar sonra hastane	9	2	13	4	10	3	1	3
4) Sadece aktara giderim	2	-	1	2	1	-	2	1

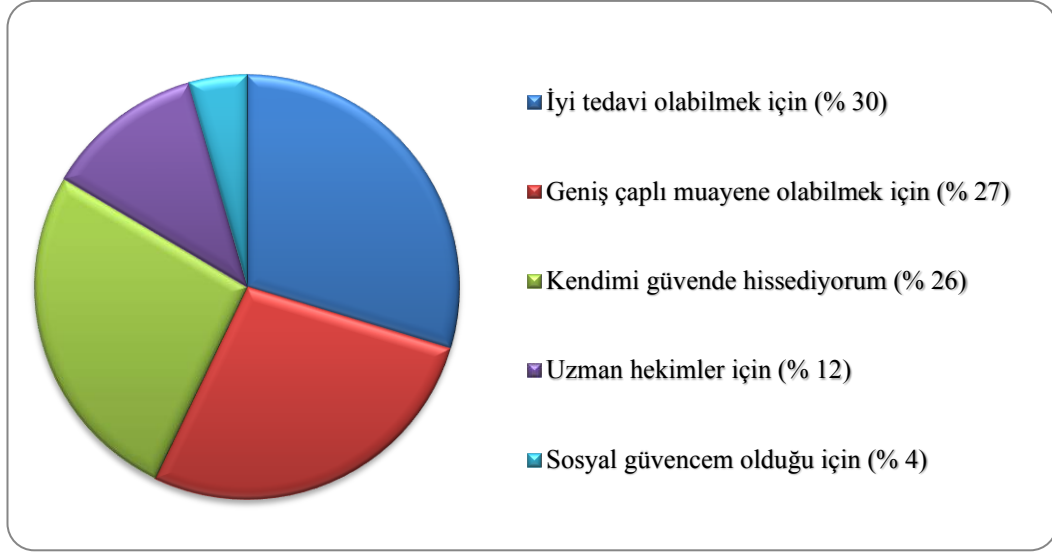

Şekil 9. Tüm katılımcıların sağlık sorunlarının çözümündeki tercih yüzdeleri

Yerel halk anketi formunun seçenekli 13. sorusuna “sadece hastaneye giderim” diye yanıt verenlerin, bu seçeneği tercih nedenleri sorgulanmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların bu seçeneği öncelikli tercih nedenleri farklılık göstermektedir. Kadın katılımcılar sırasıyla geniş çaplı muayene olabilmek (%37), iyi tedavi edilmek (%35), kendisini güvende hissetmek (%16) ve uzman hekim varlığı nedeniyle, erkek katılımcılar ise kendisini güvende hissetmek (%40), iyi tedavi edilmek (%23), uzman hekim varlığı (%18), geniş çaplı muayene olabilmek için sadece hastaneye gittiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların “Aktar mı?” veya “Hastane mi?” tercihinde sosyal güvence varlığı en az etkili seçenek olarak ortaya çıkmıştır (Tablo 9). Tüm katılımcılar değerlendirildiğinde, sağlık problemleri ile mücadelede, insanların tedavinin kesin sonuç vereceğine inandıkları (%30), geniş çaplı muayene olacakları (%27), kendilerini güvende hissettikleri (%26), uzman hekimlerin bulunduğu (%12) hastaneleri tercih ettikleri ortaya çıkmıştır (Şekil 10).

Tablo 9. “Sadece hastaneye giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedenleri

Verilen Cevaplar	Kadın (51)	%	Erkek (40)	%
Kendimi güvende hissediyorum	8	16	16	40
Uzman hekimler için	4	8	7	18
Geniş çaplı muayene olabilmek için	19	37	6	15
Sosyal güvencem olduğu için	2	4	2	5
İyi tedavi olabilmek için	18	35	9	23

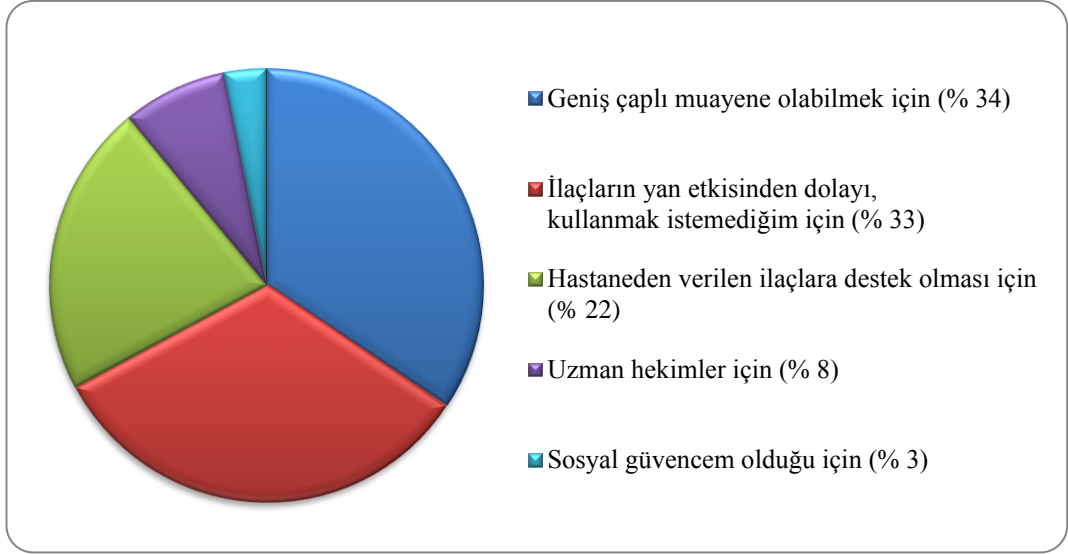

Şekil 10. “Sadece hastaneye giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedeni yüzdeleri

Yerel halk anketi formunun seçenekli 13. sorusuna “önce hastaneye, sonra aktara giderim” şeklinde cevap verenlerin, bu seçeneği tercih nedenleri sorgulanmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların bu seçeneği öncelikli tercih nedenleri farklılık göstermektedir. Erkeklerin %45’i, kadınların %26’sı önce hastaneye gitme nedenini geniş çaplı muayene olabilmek ve erkeklerin %7’si, kadınların %9’u uzman hekimlerin varlığı olarak açıklamıştır (Tablo 10). Sosyal güvencenin varlığı bu seçenek için önemli bir tercih nedeni olarak görülmemektedir. Bu şıkkı seçen katılımcıların hastaneden sonra aktara gitme sebepleri yan etkileri nedeniyle ilaç kullanmak istememeleri (%33) ve hastaneden verilen ilaçlara destek sağlamak (%22) olarak belirlenmiştir (Şekil 11).

Tablo 10. “Önce hastaneye, sonra aktara giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedenleri

Verilen Cevaplar	Kadın (35)	%	Erkek (29)	%
Uzman hekimler için	3	9	2	7
Geniş çaplı muayene olabilmek için	9	26	13	45
Sosyal güvencem olduğu için	1	3	1	3
İlaçların yan etkisinden dolayı kullanmak istemediğim için	13	37	8	28
Hastaneden verilen ilaçlara destek olması için	9	26	5	17

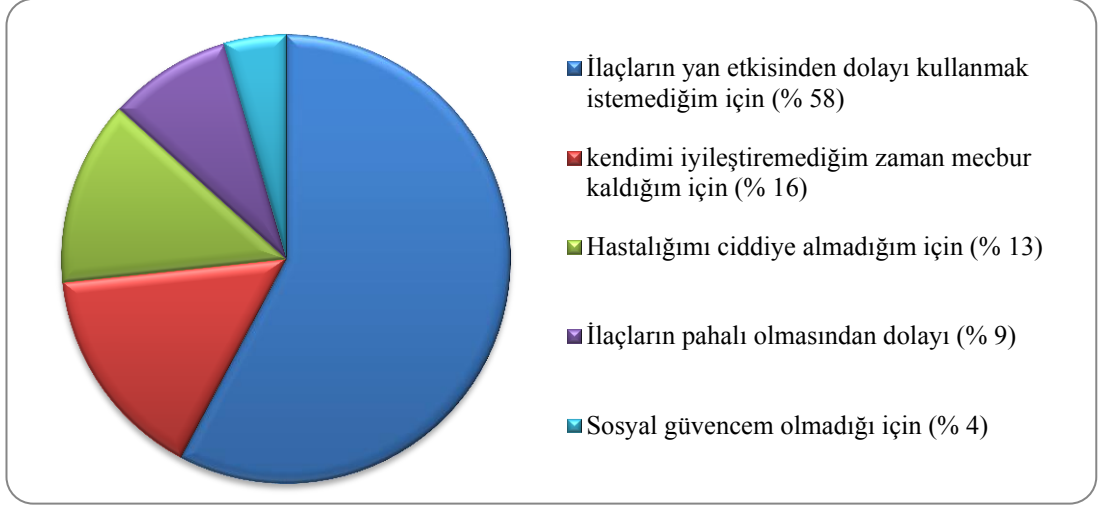

Şekil 11. “Önce hastaneye, sonra aktara giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedeni yüzdeleri

Yerel halk anketi formunun seçenekli 13. sorusuna “önce aktar, sonra hastaneye giderim” şeklinde cevap verenlerin, bu seçeneği tercih nedenleri sorgulanmıştır. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre bu seçeneği tercih oranı fazladır. Önce aktara sonra hastaneye gittiğini bildiren 33 kadın katılımcıdan 22’si, 12 erkek katılımcıdan 4’ü yan etkileri nedeniyle ilaçları kullanmak istemediği için (tümü için %58) bu seçeneği tercih ettiğini bildirmiştir (Tablo 11). Bu seçeneği tercih eden tüm katılımcıların diğer tercih nedenleri değerlendirildiğinde, ilaçların pahalı olması (%9), hastalığın ciddiye alınmaması (%13), kendini iyileştiremediği zaman mecburiyetten (%16) olarak sıralanmıştır (Şekil 12). Sosyal güvencenin olmaması, katılımcılar tarafından bu seçenek için bir tercih nedeni olarak görülmemiştir.

Tablo 11. “Önce aktara, sonra hastaneye giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedenleri

Verilen Cevaplar	Kadın (33)	%	Erkek (12)	%
Sosyal güvencem olmadığı için	-	-	2	17
İlaçların yan etkisinden dolayı kullanmak istemediğim için	22	67	4	33
Hastalığımı ciddiye almadığım için	4	12	2	17
Kendimi iyileştiremediğim zaman mecbur kaldığım için	6	18	1	8
İlaçların pahalı olmasından dolayı	1	3	3	25

Şekil 12. “Önce aktara, sonra hastaneye giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedeni yüzdeleri

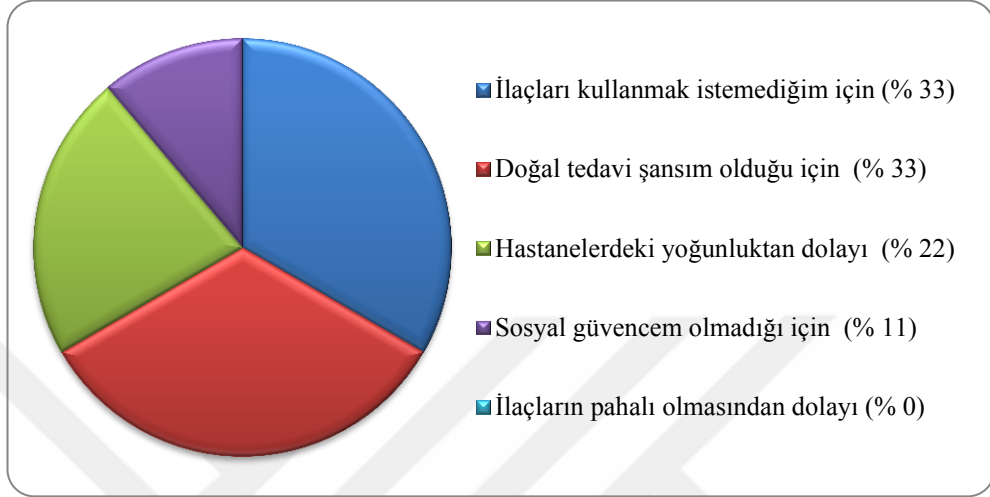
Yerel halk anketi formunun seçenekli 13. sorusuna “sadece aktara giderim” şeklinde cevap verenlerin, bu seçeneği tercih nedenleri sorgulanmıştır. Tüm katılımcılar değerlendirildiğinde bu seçeneğin tercih oranı (% 4) çok düşüktür (Tablo 8, Şekil 8). Sadece aktara giderim diye yanıt veren 9 kişiden yalnızca biri sosyal güvencesinin olmamasını neden göstermiştir. Sosyal güvencenin olmaması, katılımcılar tarafından bu seçenek için de bir tercih nedeni olarak görülmemiştir. İlaçların pahalı olması bir neden olarak seçilmemiştir. Katılımcıların %33’ü (3 kişi) ilaç kullanmak istemediği için, %33’ü (3 kişi) doğal tedavi şansı olduğunu düşündüğü için, %22’si (2 kişi) ise hastanelerdeki yoğunluk nedeniyle bu seçeneği işaretlemiştir (Tablo 12, Şekil 13).

Tablo 12. “Sadece aktara giderim” yanıtını veren katılımcıların tercih nedenleri

Verilen Cevaplar	Kadın (6)	%	Erkek (3)	%
Sosyal güvencem olmadığı için	1	17	-	-
İlaçların kullanmak istemediğim için	2	33	1	33
Doğal tedavi şansım olduğu için	2	33	1	33
Hastanelerdeki yoğunluktan dolayı	1	17	1	33
İlaçların pahalı olmasından dolayı	-	-	-	-

Yerel halk anketine katılanlara rahatsızlandığınızda/hastalandığınızda önce tıbbi ilaç mı kullandıkları, yoksa bitkilerden mi yararlandıkları sorulmuştur (HAF-14.soru). Katılımcıların %48’i önce tıbbi ilaç aldığını, %52’si ise önce bitkilerden faydalandıklarını belirtmiştir. Ankete katılan sekiz kişi bu soruya cevap vermemiştir.

Bitkilerden faydalandığını bildiren kadın katılımcı sayısı erkeklere göre oldukça fazladır. Soruya yanıtlayanların tümünün cevapları değerlendirildiğinde, katılımcıların yarısından fazlasının bitkilerden faydalandıkları ortaya çıkmıştır (Tablo 13).

Şekil 13. "Sadece aktara giderim" yanıtını veren katılımcıların tercih nedeni yüzdeleri

Tablo 13. Katılımcıların sağlık sorunlarına karşı tıbbi ilaç veya bitkisel ilaç tercihleri

Verilen Cevaplar	Kadın		Erkek		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Tıbbi ilaç alırım	50	40	46	55	96	48
Bitkilerden faydalanırım	72	57	34	40	106	52
Toplam	122	100	80	100	202	100

Yerel halk anketine katılanlara rahatsızlandığınızda/hastalandığınızda bitkisel ilacınızı kendilerinin mi yaptıkları, yoksa aktara mı gittikleri sorusu sorulmuştur. (HAF-15.soru). Bu soruya 10'u kadın, 9'u erkek olmak üzere toplam 19 katılımcı cevap vermemiştir. İlaç yapımı için aktara müracaat eden veya ilacını kendi yaptığını bildiren kadın katılımcı sayısı aşağı yukarı birbirine eşittir. İlacını kendisi yapan kadın katılımcı sayısı erkek katılımcılara göre daha fazladır. Soruya yanıt veren tüm katılımcıların cevapları değerlendirildiğinde, en az yarısının bitkisel ilaçlar için aktara gittiği tespit edilmiştir (Tablo 14).

Tablo 14. Katılımcıların kullandıkları bitkisel ilaç kaynakları

Verilen Cevaplar	Kadın (126)	%	Erkek (84)	%
Aktara giderim	57	45	42	50
Kendim yaparım	59	47	33	39
Cevap yok	10	8	9	11
Toplam	126	100	84	100

Yerel halk anketine katılanlara tıbbi bitkilerle ilgili düşüncelerinin ne olduğu sorulmuştur (HAF-16.soru). Sorulan bu soruya bazı katılımcılar (40 kişi) cevap vermemiştir. Verilen cevaplar ise çok çeşitlidir. Bu cevaplar kısaca özetlenecek olursa;

Bir grup katılımcı, bu konu ile ilgili yeterli bilgisinin olmadığını, bitkilerin hangi amaçla nasıl kullanılacağını, bitkisel karışımları ve yan etkilerini bilmediğini, çok kullanıldığında bazı sağlık sorunlarına neden olabileceğini düşündüğünü ve kesinlikle hekim tavsiyesi ile kullanılması gerektiğini bildirmiştir.

Bir grup katılımcı, ilaçların daha uzun süre dayanmasını sağlayan katkı maddelerinin bitkilerde olmadığı için daha sağlıklı ve yararlı olduklarını, iyileşme sürecini etkilediklerini ve doğal yollarla ilaçlardan daha kısa sürede fayda sağladığını düşündüklerini ve ilaçların yan etkilerinden korunabilmek amacıyla hastalıklarda ilk çare olarak tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu gruptaki katılımcılar tıbbi bitkilerin üretimlerinin yapılmasını ve tüketimlerinin yaygınlaşmasının gerektiğini düşünmektedir.

Bir grup katılımcı, ilaçlara nazaran doğal oldukları için güvendiklerini ve tercih ettiklerini, kimyasal madde içermedikleri ve en az doktorların verdiği ilaçlar kadar faydalı veya daha etkili olduklarını, tıbbi ilaçlardan daha az yan etkiye sahip olduğunu düşündüklerini ve daha ekonomik olduğu için alternatif olarak kullandıklarını bildirmiştir.

Bir grup katılımcı, ilaçların tedavide yeterli olmadığını, bitkiler ile takviye yapılması gerektiğine inandığını, doktorların verdiği ilaçlara alternatif veya destek olarak kullanılması gerektiğini, bazı bitkilerin yan etkilerinin bulunabileceğini, alerjik

durumlara sebep olabileceğini bu nedenle dikkatli, bilinçli bir şekilde ve gerekli/yeterli dozda kullanılmasının gerektiğini vurgulamışlardır.

Mideye zarar vermediği, birden fazla hastalığa iyi geldiği veya olumlu yönde etkileri nedeniyle sağlıklı kalmayı sağladığı, bağışıklık sisteminin güçlendirdiği, özellikle kış aylarında (soğuk algınlığı için, koruyucu-tedavi edici), evde bulunduğu ve kolay hazırlandığı için tercih ettiklerini belirtmiştir.

Aktarlar ve müşterileri ile yapılan görüşmelerde çeşitli amaçlarla kullanıldığı tespit edilen bitkilerin familyaları, bilimsel adları, Türkçe ve/veya yöresel adları, kullanılan kısımları, kullanma şekilleri ve tıbbi kullanımları Tablo 15’de özetlenmeye çalışmıştır. Aktarlar ve aktar müşterileri genel olarak ayrı başlıklar altında değerlendirilmiş olsa da, anket sonuçlarına göre her iki grubun bildirdiği bitkilerin büyük kısmı ortak olduğundan veriler tek tabloda toplanmıştır. Bu nedenle, bu özet tablonun bu iki grup için yapılan değerlendirmelerin arasında yer almasının daha doğru olacağı düşünülmüştür.

Tablo 15. Aktar ve aktar müşterilerinin çeşitli amaçlarla kullanımını bildirdiği bitkiler

Familya	Tür adı	Türkçe Adı	Kullanılan Kısımları	Kullanım Şekli	Tıbbi Kullanımı
Amaryllidaceae	<i>Allium sativum</i> L.	Sarımsak	Toprak altı kısım	Yağ (başka yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri, Kalp/damar rahatsızlığı
	<i>Narcissus pseudonarcissus</i> L.	Nergis	Çiçek	Kaynatılarak	Cilt/deri problemleri, Sinir sistemi bozukluğu, Sindirim sistemi rahatsızlığı
	<i>Anethum graveolens</i> L.	Dereotu	Yaprak, sap	Taze kaynatılarak	Endokrin sistem rahatsızlığı
Apiaceae	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	Rezene	Tohum	Demlenerek, kaynatılarak, öğütülmüş toz halinde karışıma veya suya katılarak	Solunum, sindirim, endokrin sistemi rahatsızlığı, sinir sistemi bozukluğu, kabızlık, cilt/deri problemleri, vücut direnci
	* <i>Ilex paraguariensis</i> A. St.-Hil.	Mate bitkisi	Yaprak	Demlenerek	Zayıflama
	<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A.W.Hill	Maydanoz	Yaprak, tohum	Demlenerek, kaynatılarak, diğer bitki tohumu, bal veya pekmeze karışım	Solunum, sindirim ve endokrin sistemi rahatsızlığı, kansızlık, kadın/erkek hastalığı,
	<i>Pimpinella anisetum</i> Boiss. & Balansa	Anason	Tohum	Diğer bitkiler ve bal ile bitkisel macun	Cilt/deri problemleri
Aquifoliaceae	* <i>Panax ginseng</i> C.A Mey.	Ginseng	Kök	Demleme, diğer bitkiler ve bal ile bitkisel macun	Sinir sistemi bozukluğu, Kalp/damar rahatsızlığı
Araliaceae	* <i>Myristica fragrans</i> Houtt.	Hindistan cevizi	Meyve	Yağ (başka yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri
Arecaceae	<i>Helichrysum armenium</i> DC.	Altın otu	Çiçek	Demlenerek	Endokrin sistem rahatsızlığı
Asteraceae	<i>Achillea millefolium</i> L.	Civanperçemi	Çiçek, sap	Demlenerek, kaynatılarak, yağ	Kalp/damar rahatsızlığı, hemoroit-basur, kadın/erkek hastalığı,

Tablo 15. (Devam) Aktar ve aktar müşterilerinin çeşitli amaçlarla kullanımını bildirdiği bitkiler

	<i>Anthemis altissima</i> L.	Papatya	Çiçek, sap	Demleme, kaynatılarak	Solunum ve sindirim sistemi rahatsızlığı, Sinir sistemi bozukluğu, vücut direnci, cilt/deri problemleri
	<i>Calendula officinalis</i> L.	Aynisefa otu	Çiçek	Yağ (krem) (başka yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri
Asteraceae	<i>Cichorium intybus</i> L.	Hindiba	Kök	Demlenerek	Solunum ve endokrin sistem rahatsızlığı
	* <i>Echinacea purpurea</i> (L.) Moench	Ekinezya, Koni bitkisi	Çiçek, yaprak	Demlenerek	Cilt/deri problemleri
	<i>Gundelia tournefortii</i> L.	Kenger otu	Kök	Demlenerek, kaynatılarak, taze	Endokrin sistem rahatsızlığı, Sinir sistemi bozukluğu, Kadın/erkek hastalığı, Kalp/damar rahatsızlığı
	<i>Tussilago farfara</i> L.	Aslanpençesi	Çiçek	Kaynatılarak	Kadın/erkek hastalığı
Betulaceae	<i>Corylus avellana</i> L.	Fındık	Meyve	Yağ (başka yağlarla karışım)	Kalp/damar rahatsızlığı
Boraginaceae	<i>Borago officinalis</i> L.	Hodan otu	Çiçek, yaprak, sap	Yağ (başka yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri, hemoroit- basur
Brassicaceae	<i>Nasturtium officinale</i> R.Br.	Su teresi	Tohum	Öğütülmüş, diğer bitkiler ve bal ile bitkisel macun	Kadın/erkek hastalığı
Compositae	<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn.	Deve dikenli otu/ Meryem ana dikenli	Yaprak, çiçek, tohum	Demlenerek, diğer bitkilerle kavruarak, Öğütülmüş (diğer bitkiler ve bal ile bitkisel macun)	Kansızlık, cilt/deri problemleri, hemoroit- basur, kadın/erkek hastalığı
Cucurbitaceae	<i>Citrullus colocynthis</i> (L.) Schrader	Karpuz	Tohum	Öğütülmüş	Endokrin sistem rahatsızlığı
Cupressaceae	<i>Juniperus communis</i> L.	Ardıç	Meyve	Yağ (başka yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri
	<i>Juniperus drupacea</i> Labill.	Andız otu	Meyve	Pekmez (başka bitkilerle karıştırılarak)	Sinir sistemi bozukluğu, Cilt/deri problemleri, romatizma

Tablo 15. (Devam) Aktar ve aktar müşterilerinin çeşitli amaçlarla kullanımını bildirdiği bitkiler

Equisetaceae	<i>Equisetum arvense</i> L.	Atkuyruğu otu, Kırkilit otu	Yaprak, sap	Demlenerek, kaynatılarak	Cilt/deri problemleri, Endokrin sistem rahatsızlığı
Ericaceae	<i>Erica arborea</i> L.	Funda otu	Yaprak	Demlenerek, öğütülmüş (diğer bitkilerle karışım)	Cilt/deri problemleri, endokrin sistem rahatsızlığı, zayıflama
Ericaceae	<i>Arbutus unedo</i> L.	Ağaç çileği	Meyve	Demlenerek	Cilt/deri problemleri
Ericaceae	<i>Vaccinium myrtillus</i> L.	Yaban mersini	Meyve	Demlenerek	Endokrin sistem rahatsızlığı
	* <i>Cassia abbreviata</i> Oliv.	Sinameki	Yaprak	Demlenerek	Solunum sistemi rahatsızlığı, Sinir sistemi bozukluğu, kabızlık
	<i>Ceratonia siliqua</i> L.	Harnup, Keçiboynuzu	Meyve	Demlenerek, kaynatılarak, pekmez halinde süt ile	Solunum ve endokrin sistemi rahatsızlığı, Kalp/damar rahatsızlığı, kansızlık vücut direnci, kanser, Kadın/erkek hastalığı, kabızlık
Fabaceae	<i>Cicer arietinum</i> L.	Nohut	Meyve	Öğütülmüş (başka bitkilerle karışım)	Endokrin sistem rahatsızlığı
	* <i>Folliculi sennae</i> Pall. exM.Bieb.	Açlık otu	Yaprak	Demlenerek, kaynatılarak	Zayıflama
	* <i>Glycinemax</i> (L.) Merr.	Soya	Meyve	Yağ, öğütülmüş (başka bitkilerle karışım)	Cilt/deri problemleri
	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Meyan	Kök	Demlenerek, kaynatılarak	Solunum ve endokrin sistem rahatsızlığı, Cilt/deri problemleri
	<i>Trifolium pratense</i> L.	Yonca	Yaprak, sap	Demlenerek	Cilt/deri problemleri
Fagaceae	<i>Quercus ithaburensis</i> Decne.	Meşe palamudu	Meyve	Öğütülmüş	Endokrin sistem rahatsızlığı
Ginkgoaceae	<i>Ginkgo biloba</i> L.	Mabet Ağacı	Yaprak	Demlenerek, diğer bitkiler ve bal ile bitkisel macun	Sinir sistemi bozukluğu, Cilt/deri problemleri
Gentianaceae	<i>Centaurium erythraea</i> Rafn	Kırmızı kantaron	Çiçek, yaprak, sap	Demlenerek, kaynatılarak, diğer bitkilerle kavru olarak	Kansızlık, hemoroit-basur

Tablo 15. (Devam) Aktar ve aktar müşterilerinin çeşitli amaçlarla kullanımını bildirdiği bitkiler

Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i> L.	Sarı kantaron, Nusret otu, Batov	Çiçek, Yaprak	Demlenerek, kaynatılarak, tbbi yağ	Solunum, sindirim ve endokrin sistemi rahatsızlığı, Sinir sistemi bozukluğu, Cilt/deri problemleri
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i> L.	Ceviz	Meyve	Yağ, Öğütölmüş	Kalp/damar rahatsızlığı, Endokrin sistem rahatsızlığı
	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	Lavanta	Çiçek	Demleme, yağ	Cilt/deri problemleri, Sinir sistemi bozukluğu
	<i>Lavandula stoechas</i> L.	Karabaş otu	Çiçek	Demlenerek, kaynatılarak	Kalp/damar rahatsızlığı, Sinir sistemi bozukluğu, kadın/erkek hastalığı
	<i>Lamium galeobdolon</i> L.	Sarı ballıbaba otu	Çiçek	Kaynatılarak	Endokrin sistem rahatsızlığı
	<i>Leonuru scardiacae</i> L.	Aslankuyruğu	Çiçek, yaprak	Demlenerek	Solunum sistemi rahatsızlığı
	<i>Melissa officinalis</i> L.	Melisa otu, Oğul otu	Çiçek, yaprak	Demlenerek, kaynatılarak	Sinir sistemi bozukluğu, Kansızlık, Cilt/deri problemleri, Kalp/damar rahatsızlığı
Lamiaceae	<i>Mentha piperita</i> L.	Nane	Yaprak	Demlenerek, kaynatılarak	Solunum sistemi rahatsızlığı, Sindirim sistemi rahatsızlığı, Sinir sistemi bozukluğu, vücut direnci, kabızlık
	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Biberiye	Yaprak	Demlenerek, kaynatılarak, yağ	Kalp/damar rahatsızlığı, cilt/deri problemleri, zayıflama, kabızlık, vücut direnci
	<i>Salvia multicaulis</i> Vahl.	Reyhan	Yaprak	Kaynatılarak	Solunum sistemi rahatsızlığı
	<i>Salvia officinalis</i> L.	Adaçayı	Yaprak	Demlenerek, kaynatılarak	Solunum sistemi rahatsızlığı, sinir sistemi bozukluğu, vücut direnci, zayıflama, cilt/deri problemleri
	<i>Thymbra spicata</i> L.	Kekik	Yaprak	Demlenerek	Solunum sistemi rahatsızlığı, zayıflama

Tablo 15. (Devam) Aktar ve aktar müşterilerinin çeşitli amaçlarla kullanımını bildirdiği bitkiler

Lauraceae	* <i>Cinnamomum zeylanicum</i> Bl.	Tarçın	Kabuk	Demleme, kaynatılarak öğütülmüş (başka bitkilerle karışım)	Solunum sistemi rahatsızlığı, endokrin sistem rahatsızlığı, Sindirim sistemi rahatsızlığı, Kadın/erkek hastalığı, vücut direnci
	<i>Laurus nobilis</i> L.	Defne	Yaprak	Kaynatılarak	Sindirim sistemi rahatsızlığı,romatizma, vücut direnci
	* <i>Persea americana</i> Mill.	Avakado	Yaprak	Demlenerek, Yağ (başka yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri, endokrin sistem rahatsızlığı
Leguminosae	<i>Trigonella foenum-graecum</i> L.	Boy otu, Çemen otu	Tohum	Demlenerek, Yağ (başka yağlarla karışım), öğütülmüş (diğer bitkiler, bal veya pekmez ile karışım)	Solunum sistemi rahatsızlığı, cilt/deri problemleri, Kadın/erkek hastalığı
Linaceae	<i>Linum usitatissimum</i> L.	Keten tohumu	Tohum	Demlenerek, Yağ (başka yağlarla karışım), öğütülmüş (diğer bitkiler, bal veya pekmez ile karışım)	Kalp/damar rahatsızlığı, Cilt/deri problemleri, Kadın/erkek hastalığı
	<i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench	Bamya	Meyve	Demlenerek	Endokrin sistem rahatsızlığı
Malvaceae	<i>Alcea rosea</i> L.	Hatmi çiçeği, Gülhatmi	Çiçek, yaprak	Demlenerek	Solunum ve endokrin sistemi rahatsızlığı, vücut direnci
	* <i>Hibiscus rosa-sinensis</i> L.	Hibiskus	Çiçek	Demlenerek, kaynatılarak	Solunum sistemi rahatsızlığı, vücut direnci
Moraceae	<i>Morus alba</i> L.	Dut	Meyve	Pekmez	Solunum sistemi rahatsızlığı
Myrtaceae	<i>Eucalyptus globulus</i> Labill.	Okaliptüs	Yaprak	Demlenerek	Solunum sistemi rahatsızlığı, vücut direnci

Tablo 15. (Devam) Aktar ve aktar müşterilerinin çeşitli amaçlarla kullanımını bildirdiği bitkiler

Myrtaceae	* <i>Syzygium aromaticum</i> (L.) Merr. & Perry	Karanfil	Meyve	Yağ (diğer yağlar ile karışım), kaynatılarak	Solunum sistemi rahatsızlığı, Sindirim sistemi rahatsızlığı, Kalp/damar rahatsızlığı
Nitrariaceae	<i>Peganum harmala</i> L.	Üzerlik otu	Tohum	Kavrularak, kaynatılarak, yakılarak, öğütülmüş (diğer bitkiler ve bal ile karışım)	Solunum sistemi ve kalp/damar rahatsızlığı, kadın/erkek hastalığı, hemoroit-basur
Oleaceae	<i>Olea europaea</i> L.	Zeytin	Meyve	Yağ (başka yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri
Onagraceae	<i>Epilobium angustifolium</i> L.	Yakı otu	Çiçek, yaprak	Öğütülmüş (diğer bitkilerle karışım)	Endokrin sistem rahatsızlığı
	<i>Oenothera biennis</i> L.	Demirdelen otu	Çiçek, yaprak	Kaynatılarak	Endokrin sistem rahatsızlığı
Orchidaceae	<i>Orchis adenocheila</i> Czerniak.	Salep	Kök	Öğütülmüş (süt ile)	Sindirim sistemi rahatsızlığı
Papaveraceae	<i>Fumaria parviflora</i> Lam.	Şahtere	Çiçek, sap	Demlenerek, kaynatılarak	Cilt/deri problemleri, endokrin sistem rahatsızlığı,
Pedaliaceae	<i>Sesamum indicum</i> L.	Susam	Tohum	Yağ (diğer yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri
Piperaceae	* <i>Piper nigrum</i> L.	Karabiber	Meyve	Öğütülmüş	Solunum sistemi rahatsızlığı
	* <i>Piper cubeba</i> L.f.	Kebabiye	Meyve	Öğütülmüş (diğer bitkiler, bal veya pekmezle karışım)	Cilt/deri problemleri
Plantaginaceae	<i>Veronica gentianoides</i> Vahl.	Meryem hurt, Bodur otu, Yavşan otu	Çiçek, yaprak	Demlenerek	Sindirim ve endokrin sistem rahatsızlığı
Poaceae	<i>Agropyron repens</i> L.	Ayrık otu	Yaprak, sap, tohum	Kavrularak, öğütülmüş (diğer bitkilerle karışım)	Hemoroit- basur, kabızlık
	<i>Avena sativa</i> L.	Yulaf	Tohum	Demlenerek, Öğütülmüş (diğer bitkilerle karışım)	Cilt/deri problemleri
	<i>Triticum aestivum</i> L.	Buğday	Meyve	Yağ (diğer yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri
	<i>Zea mays</i> L.	Mısır	Püskül	Demlenerek	Vücut direnci

Tablo 15. (Devam) Aktar ve aktar müşterilerinin çeşitli amaçlarla kullanımını bildirdiği bitkiler

Punicaceae	<i>Punica granatum</i> L.	Nar	Kabuk, çiçek	Kaynatılarak (diğer bitkilerle karışım)	Solunum sistemi rahatsızlığı
Ranunculaceae	<i>Nigella sativa</i> L.	Çörek otu	Tohum	Öğütülmüş (diğer bitkilerle toz karışım, diğer bitkilerle, bal veya pekmezle karışım)	Endokrin sistem rahatsızlığı, Kadın/erkek hastalığı, cilt/deri problemleri
	<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	Kiraz	Sap	Demlenerek	Kalp/damar rahatsızlığı, Sinir sistemi bozukluğu
	<i>Cerasus mahaleb</i> (L.) Mill.	Mahlep	Meyve	Öğütülmüş (diğer bitkilerle toz karışım)	Endokrin sistem rahatsızlığı
	<i>Crataegus orientalis</i> Pall. exM.Bieb.	Alıç	Yaprak, çiçek, meyve	Demlenerek, kaynatılarak	Kalp/damar rahatsızlığı, Sinir sistemi bozukluğu
	<i>Cydonia oblonga</i> Mill.	Ayva	Tohum	Demlenerek	Solunum sistemi rahatsızlığı
Rosaceae	<i>Malus pumila</i> Mill.	Elma	Meyve	Taze, kaynatılarak, kurutulmuş	Solunum ve sindirim sistemi rahatsızlığı, Romatizma
	<i>Prunus armeniaca</i> L.	Kayısı	Çekirdek	Yağ (diğer yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri, Sindirim sistemi rahatsızlığı
	<i>Prunus dulcis</i> Mill.	Badem	Meyve	Öğütülmüş (diğer bitkilerle toz karışım)	Endokrin sistem rahatsızlığı, Cilt/deri problemleri
	<i>Rosa canina</i> L.	Kuşburnu	Meyve	Demlenerek, kaynatılarak	Sindirim ve solunum sistemi rahatsızlığı, Sinir sistemi bozukluğu, Kabızlık, vücut direnci, romatizma
	<i>Rubus</i> sp.	Böğürtlen	Kök	Demlenerek	Endokrin sistem rahatsızlığı
Rubiaceae	* <i>Coffea arabica</i> L.	Kahve / yeşil kahve	Tohum	Öğütülmüş / Demlenerek, öğütülmüş	Kadın/erkek hastalığı / Endokrin sistem rahatsızlığı, cilt/deri problemleri
Rutaceae	<i>Citrus limonum</i> (L.) Burm.f.	Limon	Meyve, kabuk	Taze, kaynatılarak, kurutulmuş	Solunum ve sindirim sistemi rahatsızlığı, kadın/erkek hastalığı
	<i>Citrus sinensis</i> (L.) Osbeck	Portakal	Kabuk	Kurutulmuş, Yağ	Solunum sistemi rahatsızlığı, cilt/deri problemleri

Tablo 15. (Devam) Aktar ve aktar müşterilerinin çeşitli amaçlarla kullanımını bildirdiği bitkiler

Santalaceae	<i>Viscum album</i> L.	Ökse otu	Yaprak	Demlenerek	Kalp/damar rahatsızlığı
Sapindaceae	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Atkestanesi	Meyve	Yağ	Hemoroit- basur
Scrophulariaceae	<i>Verbascum thapsus</i> L.	Sığırkuyruğu	Çiçek	Demlenerek	Solunum sistemi rahatsızlığı
Simmondsiaceae	* <i>Simmondsia chinensis</i> (Link) C.K. Schneid.	Jojoba	Meyve	Yağ	Cilt/deri problemleri
Solanaceae	<i>Lycium barbarum</i> L.	Kurt üzümü	Meyve	Demlenerek, Öğütülmüş	Kadın/erkek hastalığı
Theaceae	<i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze	Yeşil Çay	Yaprak	Demlenerek	Zayıflama
Tiliaceae	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	Yaz ihlamuru	Yaprak	Demlenerek	Solunum sistemi rahatsızlığı
	<i>Tilia tomentosa</i> Moench	Ihlamur	Çiçek, yaprak	Demlenerek, kaynatılarak	Solunum ve sindirim sistemi rahatsızlığı, vücut direnci
Umbelliferae	<i>Apium graveolens</i> L.	Kereviz otu	Tohum	Öğütülmüş (diğer bitkilerle toz karışım)	Cilt/deri problemleri
	<i>Daucus carota</i> L.	Havuç	Bitkinin tamamı	Yağ (diğer yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri
Urticaceae	<i>Urtica dioica</i> L.	Isırgan otu	Yaprak, Sap, tohumu	Demlenerek, kaynatılarak, yağ (diğer yağlarla karışım)	Endokrin ve solunum sistemi rahatsızlığı, Kansızlık, Cilt/deri problemleri, Sinir sistemi bozukluğu, Romatizma
Valerianaceae	<i>Valeriana officinalis</i> L.	Kedi otu	Kök	Demlenerek	Sinir sistemi bozukluğu
Verbenaceae	<i>Vitex agnus-castus</i> L.	Hayıt	Tohum	Kaynatılarak	Kalp/damar rahatsızlığı
Violaceae	<i>Viola sieheana</i> W. Becker	Menekşe	Yaprak, çiçek, öğütülerek	Yağ (diğer yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri
Vitaceae	<i>Vitis vinifera</i> L.	Kara üzüm	Tohum	Öğütülmüş (diğer bitkilerle toz karışım), yağ (diğer yağlarla karışım)	Cilt/deri problemleri

Tablo 15. (Devam) Aktar ve aktar müşterilerinin çeşitli amaçlarla kullanımını bildirdiği bitkiler

	<i>*Alpinia officinarum</i> Hance	Havlican	Kök	Demlenerek, öğütülmüş (diğer bitkiler, bal veya pekmezle karışım)	Solunum sistemi rahatsızlığı, cilt/deri problemleri, vücut direnci	
Zingiberaceae	<i>*Curcuma longa</i> L.	Zerdeçal	Öğütülmüş	Öğütülmüş (süt ile)	Endokrin ve solunum sistemi rahatsızlığı, Cilt/Deri problemleri, vücut direnci	
	<i>*Zingiberofficinale</i> Roscoe	Zencefil	Kök	Demlenerek, kaynatılarak, Öğütülmüş (bal ile)	Sindirim, solunum ve endokrin sistemi rahatsızlığı, sinir sistemi bozukluğu, vücut direnci, kabızlık	
Zygophyllaceae	<i>Tribulus terrestris</i> L.	Göve, Çoban çökerten	Tohum	Demlenerek	Kalp/Damar rahatsızlığı	
	?	**	Füşut otu	Yaprak	Demlenerek	Vücut direnci
	?	**	Zuzak otu	Yaprak, sap	Salata olarak	Ömrü uzattığına inanılır

* Egzotik bitkiler,

** bölgedeki güvenlik sorunu nedeniyle, son yıllarda bitkilerin yayılış alanlarına gidilemediği için, bilinen ancak toplanamayan bitkiler

3.1.2. Aktarlar ile yapılan anket sonuçları

Diyarbakır ilinin Bağlar, Yenişehir, Sur ve Kayapınar merkez ilçelerinde bulunan onbir (11) aktar ile sahibi oldukları işletmelerde yüz yüze yapılan görüşmelerden, anket formu aracılığıyla elde edilen demografik özellikler Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Aktarların demografik özellikleri

Özellikler	Aktar sayısı	%
Yaş grupları		
18 - 28	3	27,28
29-39	1	9,09
40-50	5	45,45
>50	2	18,18
Cinsiyet		
Erkek	11	100
Kadın	-	-
Eğitim durumu		
İlkokul	-	-
Ortaokul	1	9,10
Lise	10	90,9
Üniversite	-	-
Lisansüstü	-	-
TOPLAM	11	100

Ankete katılan aktarların tümü erkektir. Görüşülen aktarların, beş tanesi 40-50 yaş arasındadır, 50 yaşın üzerinde ise iki aktar bulunmaktadır. Aktarların % 90,9’u lise mezunudur (Tablo 15). Ankete katılan üniversite veya lisansüstü eğitime sahip aktar yoktur (AAF-1-3.soru).

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara, bilgi birikimlerini nasıl elde ettikleri sorusu sorulmuştur (AAF-4. soru). Aktarların 6 tanesi bilgi birikimlerini usta-çırak ilişkisi içinde sağladıklarını, 5 tanesi ise kendi kişisel merakları sayesinde geliştirdiklerini bildirmiştir. Ayrıca usta-çırak ilişkisi cevabını veren işletmelerden 2’sinde bu mesleğin babadan oğula geçtiği bilgisi verilmiştir (Tablo 17).

Tablo17. Aktarların bilgi birikimi

Bilgi birikimi kaynağı	Kişi (Aktar)	%
Üniversitede Bölümünü okudum	-	-
Usta - Çırak ilişkisinden	6	54,5
Kendi kişisel merakım sayesinde	5	45,5
Toplam	11	100

Tablo 18. İşletmelerin faaliyet yılı, çalışan ve ürün sayısı ve gelir kaynağı durumu

	İşletmenin faaliyet yılı	İşletmedeki çalışan sayısı *	İşletmenizdeki ürün sayısı	İşletmenizden başka gelir kaynağınız var mı?
Aktar 1	51	6	5000	Hayır
Aktar 2	128	2	4000	Evet
Aktar 3	8	4	3000	Evet
Aktar 4	32	8	3500	Evet
Aktar 5	8	1	300	Hayır
Aktar 6	12	2	300	Hayır
Aktar 7	9	1	250	Hayır
Aktar 8	10	1	200	Hayır
Aktar 9	10	2	200	Hayır
Aktar 10	8	1	150	Hayır
Aktar 11	8	1	70	Hayır

*işletme sahipleri dâhil

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara işletmelerinin faaliyet yılı, işletmelerinde mevcut çalışan sayısı, satış yaptıkları ürün çeşidinin sayısı ve farklı bir gelir kaynaklarının olup olmadığı sorulmuştur (AAF-5-8.soru). Anket yapılan aktarların en eskisi 128, en yenisi 8 yıllık işletmedir. Bu işletmelerden yalnızca üç tanesinin 30 yıldan daha uzun süre faaliyette bulunduğu tespit edilmiştir. Aktarlarda çalışan kişi sayısı en az 1 en fazla 8 olarak bildirilmiştir, bu sayılara işletme sahipleri de dâhildir.

Ankete katılan aktarlar satışa sundukları ürün sayısı en az 70, en çok 5000 olarak bildirmiştir (Şekil 13, 14). Aktarlardan dört tanesinde ürün sayısı 3000 ve üzerinde, geri kalanlarda ise bu sayı 300 ve altındadır. İşletme sahiplerinden yalnızca üç tanesi, bu iş dışında, farklı bir gelir kaynağına sahiptir (Tablo 18).

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara “İşletmelerinin yıllık cirosu ne kadar olduğu ve aylık kazançlarının ne kadar olduğu sorusu sorulmuştur (AAF-9-10.soru).

Aktarlar bu iki soruya cevap vermekten kaçınmışlar, cevap vermeleri gerekirse de doğruyu söylemeyeceklerini açık açık ifade etmişlerdir.

Şekil 14. En eski ve en çok ürün bulunan ikinci (Aktar 2)

Şekil 15. En çok ürün bulunduran ve en eski ikinci (Aktar1)

Şekil 16. En yeni işletmelerden biri (Aktar 3)

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara en çok sattıkları on (10) bitki türünün ne olduğu sorulmuştur (AAF-11.soru). Yirmi beş farklı bitkinin sorgulandığı bu soruda, aktarlar listedeki bitkilerden başka 8 farklı bitkiyi (Hatmi/iro, karahindiba, ebegümece/Bartovk, meryem hurt, peryavşan otu, ışgın kökü, özellik/üzerlik, punk/yarpuz) en çok sattıkları on bitki içinde sıralamışlardır (Tablo 19) (Şekil 16).

Şekil 17. Aktarların birinin en çok sattığını bildirdiği, Punk (Yarpuz)

Şekil 18. Aktarların en çok sattığı ilk üç bitkiden biri, papatya

Tablo 19. Aktarların en çok sattıkları on bitki türü

Bitki Adı	Aktar Sayısı	
	Aktar Sayısı	%
Nane	11	% 100
Ihlamur	11	% 100
Papatya	11	% 100
Kekik	10	% 91
Melengiç	10	% 91
Adaçayı	9	% 82
Meyan kökü	9	% 82
Zencefil	8	% 73
Kuşburnu	7	% 64
Rezene	7	% 64
Sinameki	6	% 55
Mahlep	4	% 36
Isırgan otu	4	% 36
Defne	4	% 36
Salep	3	% 27
Keçiboynuzu	2	% 18
Böğürtlen	1	% 9
Şalba	-	-
Kebere	-	-
Dereotu	-	-
Gazel Otu	-	-
Andız	-	-
Şakayık	-	-
Kibrit Otu	-	-
Çöven	-	-
Hatmi	2	% 18
Karahindiba	1	% 9
Ebegümeçi	1	% 9
Meryem hurt	1	% 9
Peryavşan otu	1	% 9
Işgın kökü	1	% 9
Üzerlik	1	% 9
Punk/yarpuz	1	% 9

Nane, ihlamur ve papatya aktarların tümü tarafından en çok satılan ilk üç bitki olarak belirtilmiştir. Bu bitkileri sırasıyla kekik, melengiç, adaçayı, meyan kökü, zencefil, kuşburnu, rezene, sinameki izlemektedir. Aktarların yarısından daha azı en çok satış yaptıkları ilk on bitki içinde mahlep, ısırğan, defne, salep, keçiboynuzu ve böğürtlenden bahsetmiştir (Tablo 19).

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara, müşterilerinin hangi bitkiyi en çok hangi amaçla satın aldığı sorulmuştur (AAF-12.soru). Aktarların müşterilerin sağlık için aldıkları bitkiler için verdikleri cevaplar farklılık gösterirken, gıda, geleneksel adet, dini inanış ve güzellik için belirttikleri bitkilerin kendi içinde benzerlik gösterdiği görülmüştür. Üzerlik otunun geleneksel adet ve dini inanış için ortak tercih edilen bitki olduğu görülmüştür. (Tablo 20).

Tablo 20. Kullanım şekillerine göre aktar müşterilerinin en çok tercih ettiği bitkiler

	Sağlık	Gıda	Güzellik	Geleneksel Adetler	Dini inanış
Aktar 1	Ihlamur	Meyan	Tarçın	Çörek otu	Üzerlik otu
Aktar 2	Sinameki	Salep	Papatya	Meyan	Üzerlik otu
Aktar 3	Keçiboynuzu	Zerdeçal	Yeşil çay	Üzerlik otu	-
Aktar 4	Papatya	Salep	Yeşil kahve	Üzerlik otu	-
Aktar 5	Biberiye	Kekik	Adaçayı	Çörek otu	-
Aktar 6	Kuşburnu	Defne	Kiraz sapı	Meyan	Üzerlik otu
Aktar 7	Adaçayı	Meyan	Papatya	-	-
Aktar 8	Rezene	Nane	-	-	Üzerlik otu
Aktar 9	Sarı kantaron	Çörek otu	Adaçayı	-	-
Aktar 10	Isırğan otu	Nane	Adaçayı	-	-
Aktar 11	Kuşburnu	-	Rezene	-	-

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara en çok satışın hangi mevsimde yapıldığı sorulmuştur (AAF-13.soru). Aktarlar satış yoğunluğunun değişen mevsimlerde, değişen ürünlerle aşağı yukarı aynı kaldığını, bu nedenle hemen hemen her mevsim aynı oranda satış yapabildiklerini bildirmişlerdir. Yine de aktarlar en çok sorusunun karşılığı olarak en az iki mevsim seçmişlerdir. Anket verilerine göre en çok satışın yapıldığı mevsim çoktan aza doğru kış, sonbahar, ilkbahar ve yaz olarak sıralanmıştır (Tablo 21).

Tablo 21. Aktarın mevsimsel satış yoğunluğu

	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış
Aktar 1			√	√
Aktar 2		√		√
Aktar 3		√		√
Aktar 4			√	√
Aktar 5	√		√	
Aktar 6		√	√	
Aktar 7	√			√
Aktar 8			√	√
Aktar 9	√			√
Aktar 10	√			√
Aktar 11			√	√

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara mevsimlere göre en çok sattıkları bitki türlerinin ne olduğu sorulmuştur (AAF-14.soru). Aktarların farklı mevsimlerde en çok sattıkları bitkiler Tablo 22’de aktar numaraları belirtilerek listelenmiştir. Aktarlardan alınan bilgilere göre oluşturulan listede nane, ıhlamur, adaçayı, kuşburnu, zencefil ve kekik satışının mevsim farklılıklarından pek etkilenmediği görülmektedir (Tablo 22). Aynı zamanda gıda/baharat (nane, kekik) olarak tüketilen ürünlerin satış oranlarının yıl boyunca değişmediği belirtilmiştir. Kış aylarında soğuk algınlığı tedavisinde yoğun olarak kullanılan ıhlamur, adaçayı ve kuşburnu, aynı zamanda bölge genelinde çay ve kahveye alternatif içecek olarak tüketilen bitkilerdir. Bu nedenle mevsimlere göre satış oranları farklılık göstermemektedir. Diğerlerine göre, az sayıda aktar tarafından bildirilmiş olsa da, papatya, rezene, sinameki, defne, zerdeçal hemen hemen her mevsim satışı yapılan bitkiler arasında görülmektedir. Sonuçlar değerlendirilirken, aktarların mevsimler arasında satış oranı değişmeyen melengiç, pul biber, tarçın gibi bazı ürünleri belirtmedikleri dikkate alınmalıdır. İlkbahar ve yaz aylarında meyan kökü satışının yöreye özgü meyan kökü şerbeti tüketimi nedeniyle arttığı belirtilmiştir. Salep ise özellikle kış aylarında kullanım yoğunluğu artan bir bitkisel ürün olarak ön plana çıkmaktadır (Tablo 22).

Tablo 22. Aktarlarda mevsimlere göre en fazla satılan bitkiler, (Aktar numarası 1-11)

	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış
Nane	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11	2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11
Ihlamur	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11	2, 5, 6, 7, 8, 9, 11	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11
Adaçayı	2,3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11
Kuşburnu	4, 6, 7, 8, 9, 10, 11	3, 4, 6, 7, 8, 9, 10	1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11	1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 11
Zencefil	1, 8, 9, 10	1, 8, 10, 11	1, 2, 3, 6, 8, 10	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11
Kekik	2, 4, 5, 6, 9, 10	2, 4, 5, 6, 8, 10	4, 5, 6, 8, 9, 10	4, 5, 6
Papatya	7	1, 2, 11	2, 7, 11	2, 11
Meyan kökü	5, 6	4, 5, 6, 7, 9, 10		
Rezene	7	2, 7, 11	2, 7	
Sinameki	2	2	6	6
Defne	4, 5, 11	5	4, 9, 11	4, 10
Zerdeçal		1, 9	3	3, 7, 10
Biberiye		3		
Funda		3		
Çörek otu	9			
Pul biber	9			
Sarı kantaron			5	5
Mate		3		
Yarpuz	3			
Lavanta	3			
Dulavrat otu				3
Tarçın		1	1	1
Isırgan otu	10			9
Keten tohumu	3			
Salep				2, 7
Meryem hurt			1	1
Yoğurt otu	3			
Yeşil kahve		4		
Yeşil çay		1, 3		

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara müşterilerinin hangi tıbbi amaçlarla (en çoktan en aza) bitki satın aldıkları sorulmuştur (AAF-15.soru). Aktarlar çeşitli tıbbi bitkileri müşterilerinin daha çok hangi amaçlarla satın aldıklarını çoktan aza doğru sıralamışlardır. Ankete katılan bütün aktarlar, müşterilerinin tıbbi bitkileri öncelikle solunum sistemi hastalıkları (grip, soğuk algınlığı, nezle vs.), sindirim sistemi bozuklukları (böbrek, safra kesesi, bağırsak, mide), vücut direncini artırmak (bağışıklık sistemini güçlendirmek), kalp-damar rahatsızlıkları, endokrin sistem bozuklukları (şeker hastalığı, tiroid) ve cilt-deri (yara, yanık, egzama, mantar, sedef, sivilce vs.) rahatsızlıkları nedeniyle satın aldıklarını bildirmişlerdir. Sinir sistemi bozukluğu, kansızlık, kabızlık, hemoroit-basur, kadın-erkek hastalığı ve romatizma gibi sağlık problemlerinin ise ikinci sırada yer aldığını belirtmişlerdir.

Şekil 19. Karışımlarda bahsedilen altın otu, karabaş otu ve sarı kantaron

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara kendilerine ait karışımlarının olup olmadığı, karışımlarının tarifi, nasıl ve ne için kullanıldığı sorulmuştur (AAF-16.soru). Aktarların tümü çeşitli problemlere karşı önerdikleri bazı karışım tariflerini vermiştir. Bu tarifler içerisinde altın otu, karabaş otu, sarı kantaron, şahtere, kırk kilit otu, civanperçemi gibi anket listesinde yer almayan farklı çok sayıda bitki ve çeşitli bitkisel yağlardan bahsedilmiştir (Şekil 18). Bu tarif veya önerilerden bazıları bitki bazıları ise hastalıklar kriter alınarak listelenmiştir.

AKTAR 1

Saçkılan:

K1. Lavanta Çiçeği, Melisa, Şahtere ve Kırkkilit otu ile demlenerek yapılan çay, günde 3 defa 1'er su bardağı içilir.

K2. Kükürt yoğurtla karıştırılıp, temizce yıkanmış hastalıklı bölgeye sürülür.

K3. Eşit ölçüde Sarımsak yağı, çemen yağı, biberiye yağı, hodan yağı, menekşe yağı, ısırgan tohumu yağı, soya yağı ve balmumu ile yapılacak karışımdan sorunlu bölgeye günde 2 sefer sürülür.

Kolesterol:

K1. 1 çay kaşığı keten tohumu yağı, 5 damla sarımsak yağı, 5 damla karanfil yağı, 1/2 çay kaşığı fındık yağı, 5 damla ceviz yağı karıştırılarak elde edilen tek kullanımlık karışım sabah ve akşam aç karnına içilir. Bu karışım kan damarlarının çeperlerini güçlendirir ve vücutta kan akışını düzenlemeye yardımcı olur.

Cilt bakımı (sarkma ve kırısklık):

K1. Kuru ve sarkık ciltler için: 3 yemek kaşığı zeytinyağı, 1 tatlı kaşığı buğday yağı, 1,5 yemek kaşığı kayısı çekirdeği yağı, 2 yemek kaşığı gliserin, 1 yemek kaşığı üzüm çekirdeği yağı, 1 tatlı kaşığı susam yağı, 3 yemek kaşığı yeşil kil, 1,5 yemek kaşığı su yoğun kıvama gelinceye kadar karıştırılır. Bu karışım gece yatmadan önce maske olarak cilde sürülür, 15 dakika bekletildikten sonra yıkanır. Bu maske 15 gün düzenli bir şekilde uygulanır.

K2. Yağlı ve sarkık ciltler için: 1 yemek kaşığı kayısı yağı, 1 yemek kaşığı üzüm çekirdeği yağı, 10 damla portakal yağı, 2 tatlı kaşığı lavanta yağı, 1 tatlı kaşığı havuç yağı ve kil karıştırılıp, gece yatmadan önce cilde sürülür. Uygulanan maske 15 dakika bekletildikten sonra yıkanır. 15 gün düzenli bir şekilde uygulanır.

Cilt tipine göre yukarıda verilen iki farklı karışıma ek olarak, güneşten korumak için cilt muhakkak haftada 1 kez jojoba yağı ile temizlenmelidir. Ayrıca, cilde her gün kayısı çekirdeği yağı ya da güneş koruyucu krem kullanılmalıdır.

Bunların dışında, cilt gözeneklerinin sıkılaştırılması için haftada 2 kez atkuyruğu otu suyu ile cilde uygulanacak 10 dakikalık kompresler faydalı olacaktır.

Göğüs hastalıkları:

K1. 200 gram ince kıyılmış keçiboynuzu, 1 litre suda 3 dakika süre ile kaynatılır. Elde edilen karışımdan sabah ve akşam, yemeklerden 20 dakika önce 1 su bardağı içilir. Bu kür 2 ay düzenli olarak uygulanmalıdır.

Kansızlık:

K1. 1 tatlı kaşığı toz keçiboynuzu (kurutulmuş meyve çekirdekleriyle birlikte toz halinde), 1 su bardağı süte karıştırılarak yemeklerden sonra kansızlık ve kilo almak için içilir.

Keçiboynuzu ishale, kabızlığa, astıma, nefes darlığına, alerjik nefes darlığına karşı kullanılır. Akciğer ödemi yok edici, balgam söktürücü ve akciğer kanserini önleyici özelliklere sahiptir. Ayrıca, kolesterolü düşürme özelliğine sahip olan bu bitki kalp ve damar hastalıklarında da kullanılabilir.

Böbrek yetmezliği:

K1. Lif oranı yüksek bir besin olan bamya, aynı zamanda bir idrar söktürücüdür. Demlenerek hazırlanan su, idrar söktürücü olarak tüketilebilir.

K2. Eşit miktarda karpuz çekirdeği, nohut, rezene, badem, ceviz, funda yaprağı, yakı otu temizlendikten sonra, öğütülüp toz haline getirilir. Cam kavanoza konulan bu karışım tüketilene kadar sabah-akşam 1 tatlı kaşığı kadar yenilir.

K3. Demir delen otu, vücuttan üre atılımını gerçekleştirir. Şahtere, bulantı ve kusmayı azaltır. İdrar söktürücü ve dolayısıyla kanı temizleyici olup, ayrıca tansiyon düşürücü ve yatıştırıcı etkileri vardır. Sarı ballıbabası ise idrar söktürücü bitkilerin başında gelir. Kan temizleyicidir ve vücuttaki zehirli maddeleri atmada çok etkili bir bitkidir. Bu üç bitki eşit miktarda birbirine karıştırılır. 1,5 çay bardağı kaynar suya, bu karışımda 1 tatlı kaşığı ilave edilir. 1dk hafif ateşte kaynatılır, 5dk dinlendirilir. Posası sıkılarak süzülür. Sabah aç karnına 1 çay bardağı, akşam ise yemekten önce 1

ay bardağı içilir. Bu reçetenin hem diyaliz hastalarında ve hem de böbrekleri düzensiz çalışan hastalarda etkili sonuçlar verdiği bildirilmiştir.

Gözaltı torbaları:

K1. 1 ay kaşığı ekinezya, 1 tatlı kaşığı papatya, 1 çay kaşığı rezene, 1 tatlı kaşığı meryemana dikenini, 1 tatlı kaşığı avokado yaprağı çay gibi demlenerek günde iki sefer yemeklerden sonra içilir. Bu uygulamaya en az 2 ay devam edilmelidir.

K2. Ayrıca göz etrafını çevreleyen kasların daha sağlıklı bir yapıya sahip olması için, 1 tatlı kaşığı avokado yağı, 1 tatlı kaşığı kayısı çekirdeği yağı, 1 yemek kaşığı üzüm çekirdeği yağı, 5 damla portakal yağı, 1 çay kaşığı buğday yağı karşımı günde bir sefer masaj yapılarak sürülmelidir.

Balgam söktürücü:

Zencefil, havlıcan, meyan kökü, harnup, aslankuyruğu, hindiba kökü, ayva çekirdeği, hatmi çiçeği, denizkadayıfı, boy tohumu türü bitkilerden bir veya birkaçı bir uzmana danışarak balgam söktürücü olarak kullanılabilir. Ayrıca, sığırkuyruğu bronşit gibi öksürüklü hastalıklarda göğsü yumuşatıcı ve balgam söktürücü olarak kullanılır. Hatmi ieği de göğsü yumuşatmada balgam sktrmede etkilidir.

Hemoroid:

Civan Peremi (kanama durdurucu ve yara iyi iyileştirme özelliği ile), kırmızı kantaron (damar bzc ve kanın pıhtılaşmasını abuklaştırıcı etkisi ile), ayrık otu (Kabızlığa karşı ve bağırsak hastalıklarında etkisi ile), deve dikenini birlikte kavrularak sabah ve akşam a karna su ile yutulur. Bu uygulama kesintisiz bir ay devam edilir.

Deve dikenini bitkisi vitamince zengin olmasından dolayı kansızlık sorununu gidermek için kan yapıcı olarak da kullanılır. Temizlenmiş bitkilerden 1 tatlı kaşığı 1 su bardağı kaynar suya ilave edilir. 3 dakika dinlendirildikten sonra günde 3 sefer içilir. Ayrıca, atkestanesi yağı 50 ml, civanperçemi yağı 20 ml ve hodan yağı 20 ml yapılacak bu karışım makat bölgesindeki çatlakları iyileştirmede kullanılır.

Dikkat eksikliği:

K1. Kokulu melisa, kedi otu, alıç meyvesi ve *Ginkgo biloba* karışımı demlenir, yemeklerden önce 1 bardak içilir. Bu karışım uykusuzluk probleminin giderilmesinde, kasların rahatlamasında, huzursuzluk ve kaygıyı gidermede vb. problemlerde etkilidir.

K2. 20 gr ginseng, 40 gr *Ginkgo biloba*, 30 gr zencefil, 30 gr polen, 20 gr propolis, 150 gr andız pekmezi ve 500 gr bal ile bir macun yapılır. Bu macundan sabah ve akşam, aç karnına 1 tatlı kaşığı yenir. Böylece beyine oksijen akışını arttırarak, ciddileşen kaygıların azalması ve duygusal dengenin tekrar sağlanmasında önemli katkı sağlar.

Zona:

K1. Altı hafta boyunca sabah-akşam 1 çay bardağı meyan kökü şerbeti içilmelidir. (Hastada böbrek yetmezliği gibi bir sorun yoksa)

K2. Yemeklerden sonra 1 su bardağı ekinezya çayı içilmelidir. Bu kullanıma 3 hafta devam edilmeli, 10 gün ara verildikten sonra, bir 3 hafta daha tekrar kullanılmalıdır. Ekinezya, vücudun savunma sistemini güçlendiren ve hastalığın önlenmesinde etkili olan bir bitkidir.

Zona tedavisinde etkili olabilecek diğer bitkileri ise, Papatya, melisa, keten tohumu, ısırgan otu, koni çiçeği, atkuyruğu, adaçayı, rezene, yonca, *Ginkgo biloba* ve ağaç çileği.

Kadın – Erkek hastalıkları:

K1. Eşit miktarda deve diken tohumu, su teresi tohumu, kurt üzümü, keten tohumu, çörek otu, maydanoz tohumu, boy tohumu karıştırılır, harnup pekmezi ve bal eklenerek yapılacak macundan günde 3 sefer aç karnına 1 tatlı kaşığı yenmelidir.

Bu macun yumurtalıkların olgunlaşmasına ve doğurganlığın artmasına, bağışıklık sisteminin kuvvetlendirilmesine ve üreme hormonlarının dengelenmesine yardımcı olur. Bayanlarda ağırlı regl dönemlerinde (aybaşı) ve bundan dolayı oluşan ağrı ve sızılarının tedavisinde kullanılır. Ayrıca hormon düzenleyicisidir. Sindirime ve kan dolaşımına yardım eder.

Vitiligo:

K1. 1 yemek kaşığı ardıç yağı, 1 tatlı kaşığı menekşe yağı, 1 yemek kaşığı hodan yağı, 1 tatlı kaşığı keten yağı, 1 yemek kaşığı aynısefa yağı, kükürt unu ve nişadır unu vazelin ile krem haline getirilir. Sorunlu bölgeye günde 2 defa sürülür.

K2. 20 gr çörek otu, 10 gr anason, 10 gr kebabiye, 20 gr kereviz tohumu, 10 gr havlıcan, 20 gr zerdeçal, 35 gr arısütü, 70 gr polen, 20 gr deve diken tohumu, 150 gr andız pekmezi ve 400 gr bal ile yapılan bitkisel macun yemeklerden önce 1 tatlı kaşığı kadar yenilir.

K3. Yulaf, soya, öğütölmüş kara üzüm çekirdeği, polen, keten tohumu ile yapılan karışımdan sabahları aç karnına 1 tatlı kaşığı (1 çay bardağı meyve suyu ile) tüketilir. Bu uygulamaya en az 6 ay devam edilmelidir. Ayrıca, yulaf samanı suyu ile cilt temizlenmelidir.

Ter kokusu:

K1. Nergis çiçeği suyu ter kokusunu önler. Bitkinin çiçekleri kaynatılarak elde edilen su vücuda doğrudan sürölür. Ayrıca, kasları gevşetip, vücuda yatıştırıcı özelliği bulunmaktadır. Ancak, karışımı uygulayacak kişinin öncelikle doktora gidip alerji testi yaptırması gerekir.

Nergis çiçeğinin müsilaj etkisi de bulunmaktadır. Bağırsakları çalıştırmaya yardımcı olur, zayıflamada etkilidir.

Soğuk algınlığı ve vücut direnci:

K1. Atom Çayı: Zencefil, zerdeçal, hatmi, havlıcan bitkileri 1 litre suda demlenerek günde 1 su bardağı içilir.

Isırgan:

Isırganın idrar çoğaltmak amacıyla kullanıldığını, prostata iyi geldiğini, idrar yapma zorluğunu gidererek tansiyon düşürücü etkide bulunduğunu, böbrek ve mesanede taş oluşumunu engellediğini, böbrek hastalıklarıyla birlikte görölen şiddetli baş ağrılarında da etkili olduğunu belirtmiştir.

Vücutun değişik bölgelerinde, özellikle yüzdeki sivilcelerin ortadan kaldırılmasında çok etkili olduğunu, yorgunluğa ve migrene iyi geldiğini, astım hastalarının rahatlıkla kullanabileceğini belirtmiştir. İyi bir balgam söktürücü olduğunu, ayrıca hemoroit tedavisinde kullanıldığını bildirmiştir.

Yüksek oranda demir içerdiği için, kan yapıcı ve temizleyici olduğunu, tüm dolaşımı olumlu yönde etkileyerek desteklediğini söylemiştir. Çayının uzun süre içilebileceğini, ancak ısırgan tohumunun uzun süre kullanımında dikkatli davranılması gerektiğini vurgulamıştır. Isırgan tohumunun oldukça güçlü etkiye sahip olduğu, günde bir iki çay kaşığı kullanmanın yeterli olduğu ve haftada birkaç gün kullanıma ara vermek gerektiğini belirtmiştir.

Kenger otu:

Diyabet hastalarının rahatlıkla kullanabileceği kenger otunun içeriğindeki insülin sayesinde sabah ve akşam taze olarak 5 adet yemeleri halinde kandaki şeker oranını dengelemede eşsiz bir bitkidir.

Antioksidan etkisi sayesinde cilt ve prostat kanserine karşı koruyucu etkisi vardır.

Damar tıkanıklığını önlemeye yardımcı olan kenger otu kalp damar hastalıklarında haşlama şeklinde suyunun tüketilmesi bu tür problemlerin giderilmesine yardımcı olmakta ve kadınların adet düzensizliklerine büyük fayda sağlamaktadır. Ayrıca, sabahları aç karnına yenecek 2 adet kenger otu kalp damarlarının gevşemesine yardımcı olup tansiyonunun dengelenmesini sağlar.

Merkezi sinir sistemi hastalıklarında da başarılı olan bitki sinirsel felçlik durumlarında kenger otu, 9 adet lavanta çiçeği, 1 litre suda haşlaması yapılarak günde 4 defa içilmesi halinde büyük ölçüde faydalı olabilmektedir.

Elma:

Sabahları aç karnına 1 adet elma ile 2 adet kuru kayısı bağırsakların düzenli çalışmasını sağlayarak vücuttan toksinlerin atılmasını ve kanın temizlenmesini sağlar.

Romatizma ve gut hastalığının tedavisinde; Andız pekmezi ile püre haline getirilmiş elmadan 1 yemek kaşığı yemeklerden önce tüketildiğinde fayda sağlar.

AKTAR 2

Böbrek ve safra kesesi taşları:

Kurutulmuş avokado yaprağı, böğürtlen kökü, maydanoz tohumu, hindiba, kırk kilit otu birer tutam demleme yoluyla hazırlanır. Sabah akşam 1 su bardağı içilir.

Kalp-damar rahatsızlığı:

Birer tutam kurutulmuş oğul otu, karabaş otu, göve çökerten otu çay olarak demlenir. Günde 2 defa bir bardak aç karnına içilir.

Kansızlık:

Keçiboynuzu pekmezi 5 çeşit bitki tozuyla karıştırılarak günde 3 kaşık tüketilir. (Bitki tozlarıyla ilgili bilgi verilmedi.)

Zuzak otu:

Diyarbakır Kulp ilçesinin dağlık kesimlerinde yetişen yabani bir bitki türü olan zuzak otunun yaprak ve sap kısmı kurutulduktan sonra tuz ile karıştırılır. Salata gibi tüketilir. Ömrü uzattığına inanılır.

Batov (Nusret otu):

Kılcal damar rahatsızlıkları, mide rahatsızlıkları (ülser), akciğer hastalıkları, sarılık, yorgunluk ve strese karşı ve iltihap kurutucu olarak kullanılır. 2 tatlı kaşığı kurutulmuş nusret otu, 2 su bardağı su ile birlikte kaynatılır. Kaynadıktan sonra 6-7 dakika dinlenmeye bırakılır. Günde 1 – 2 su bardağı içilir.

Meryem hort (Yavşan otu):

Şekeri düşürür, mide ağrılarına iyi gelir. Kurutulmuş bitki kısımları kaynatılmış suya atılır, 5 – 10 dakika demlendikten sonra günde 1 su bardağı içilir.

Füşut bitkisi:

Diyarbakır Ergani ilçesi ile Elazığ - Maden ilçesi arasında haziran – temmuz aylarında yetişen bitkidir. Kurutulmuş bitki kısımların ile demlenen çay içilir. Genel anlamda kullanımının sağlığa çok faydalı olduğuna inanılır.

Meyan kökü:

Mide ve böbrek rahatsızlıklarına, ayrıca soğuk algınlığına iyi gelir. 3 litre kaynayan suya meyan atılır, süzildükten sonra tekrar kaynamaya bırakılır. Tortusu bitene kadar bu işleme devam edilir. Soğuduktan sonra günde 1 su bardağı içilir.

Sinameki:

Kabızlık ve zayıflamak için kullanılır. 1 su bardağı suyu kaynatıp, 1 tatlı kaşığı sinameki içine atılır, 5 dakika demlemeye bırakılır. Günde 2 su bardağı içilir.

Üzerlik tohumu:

K1. Nefes darlığını tedavi için üzerlik tohumu, keten tohumu ve bal karıştırılıp macun kıvamına getirilir, 1 tatlı kaşığı macun her gün yutularak tüketilir.

K2. Hemoroit için tohumları kavrularak öğütülür, yemeklerden önce 1 tatlı kaşığı tüketilir. Aynı zamanda kurt düşürücü etki de gösterir.

K3. Adet söktürmek için tohumları kaynatılıp bal ile karıştırılır ve her gün (adet boyunca) 1 su bardağı içilir.

K4. Varis için tohumları öğütülüp bal ile karıştırılır, günde 1 tatlı kaşığı kullanılır.

Ayrıca, Tütsü olarak evde yakıldığında nazara, büyüye ve cinlere karşı koruyucu olduğuna, büyü ve nazar bozucu etkisi olduğuna ve cinleri evden uzaklaştırdığına inanılıyor. Bu inanç nedeniyle yoğun olarak kullanılıyor.

AKTAR 3

Kalp damar rahatsızlığı:

K1. 4-5 ince dilim kırmızı ginseng kökü kaynatılmış suya atılır, 5 dakika demlenmeye bırakıldıktan sonra içilir. Bal ve limon ile tatlandırılabilir.

K2. İki tatlı kaşığı kurutulmuş alıç yaprağı, 2-3 bardak kaynatılmış suya atılır, 15 – 20 dakika demlenmeye bırakılır. Günde 2 su bardağı içilebilir.

Soğuk algınlığı:

Birer tutam kuşburnu, zencefil, havlıcan, zerdeçal, hibiskus, gülhatmi ve 1 adet çubuk tarçın, 2 litre su ile kaynatılır ve bir süre demlenmeye bırakılır. Günde 2 su bardağı tüketilmelidir.

Zayıflama:

K1. Birer tutam biberiye, mate, funda, kekik ve yeşil çay 1 litre kaynatılmış suya atılarak demlenir. Günde 2-3 su bardağı içilir.

K2. Birer tutam funda, açlık otu ve biberiye kaynatılmış suda 5-6 dakika demlenerek ya da su ile birlikte kaynatılarak günde 1-2 su bardağı içilir.

Saçkıran:

K1. 1-2 çay kaşığı ısırgan otu yağı ve sarımsak yağı ile karıştırılır. Temiz saç üzerine, saçkıran olan bölgeye 2-3 dakika boyunca masaj yaparak sürülür, 45 dakika bekletilip, yıkanır.

Yara ve yanık tedavisi:

K1. 2-3 tatlı kaşığı sarı kantaron yaprağı, kaynatılan 3 su bardağı suyun içine atılıp, 4-5 dakika demlemeye bırakılır. Günde 2 bardak içilebilir.

K2. Taze sarı kantaron çiçekleri ezilip, bir kavanoz zeytinyağının içerisine konulur. Güneş alan bir yerde ağzı kapalı olarak, 1 ay kadar bekletilir. Bir aylık sürede içinde kavanoz arada bir açılır, karışım bir tülbent yardımıyla süzülür. Süzülen materyal yeniden kavanoza konulur. Böylece çiçeklerin zeytinyağı içinde dağılması sağlanır. Bir ay sonunda, yara veya yara izlerinin olduğu kısma günde 2 defa sürülür. Yanıklar içinde kullanılabilir.

Altın otu ve hatmi çiçeği:

Dört su bardağı kaynatılmış suya 3-4 adet kurutulmuş altın otu çiçeği ve bir tutam hatmi çiçeği yaprağı konularak 4-5 dakika dinlenmeye bırakılır. Günde en fazla 2 su bardağı içilmelidir. Altın otu böbrek taşlarını düşürmeye yardımcı olurken, hatmi çiçeği böbrek iltihaplarına iyi gelir.

Civanperçemi:

Yumurtalık iltihaplarına, adet dönemindeki karın ağrılarına, menopoz dönemindeki kadınların terleme, sıkıntı ve ateş basmasına iyi gelir. 1 su bardağı suyu kaynatıp, suyun içerisine 1 tatlı kaşığı civanperçemi atılır, 10 dakika demlendikten sonra süzülerek içilir. Günde bir defa içilebilir.

Aslanpençesi:

Adet düzensizliğine iyi gelir, adet gecikmelerini önler. 2 su bardağı suyun içerisinde 2 tatlı kaşığı konur ve kaynatılır. Haşlandıktan sonra 5 – 6 dakika dinlendirilip içilir.

Karabaş otu:

İltihap söktürücüdür ve migren için kullanılır. Bir su bardağı kaynayan suyun içine bir tatlı kaşığı kurutulmuş karabaş otunu atılıp, ağzını kapalı şekilde 2-3 dakika kaynatılır. Çayın soğumasını beklemeden, suyu süzülür. 2 günde bir yemeklerden en az 2 saat sonra içilir.

Hibiskus:

C vitamini ihtiyacı için kullanılır, vücut direncini artırır. 1 tatlı kaşığı kuru hibiskus yaprağı 1 su bardağı kadar kaynamış suyun içerisine ilave edilir, 10 dakika boyunca demlenir. Günde 1 su bardağı içilir.

Meryem hurt (Bodur otu):

Şekeri düşürür, bebeklerde gaz gidericidir. Kurutulmuş bitki kaynatılmış suya atılır, 5-10 dakika demlendikten sonra günde 1 su bardağı içilir. Bebekler için aynı demleme yolu kullanılır günde yarım çay bardağını geçmeyecek şekilde içilir.

Keten tohumu:

Metabolizmayı hızlandırır, kanı temizler. Yemeklerden 1 saat kadar önce aç karnına 1 tatlı kaşığı yenilebilir.

Sarı kantaron – Melisa çayı karışımı:

Sinir sistemi bozukluğuna (yatıştırıcı, depresyon) iyi gelir. Kurutulmuş yapraklar (1 çorba kaşığı sarı kantaron ve 1 tatlı kaşığı melisa) kaynatılmış suyun içine dökülür. 3 ile 5 dakika boyunca demlendikten sonra süzülerek içilir.

Keçiboynuzu:

Solunum sistemi (balgam söktürür, bronşları açar) ve endokrin sistem bozukluklarına (Tiroit-Guatr) iyi gelir. Kaynayan yarım litre suya 4-5 adet keçiboynuzu atılır, 10 dakika kadar kaynatılıp, sonra dinlenmeye bırakılır. Sabah akşam 1-2 su bardağı içilir.

Mahlep-tarçın-çörek otu:

Endokrin sistem bozukluğuna (Şekeri dengeler, düşürür) iyi gelir. Bu üç bitki toz haline getirilir. Hepsinden 60'ar gram alıp karıştırılır. Her yemekten önce 1 tatlı kaşığı tüketilir. En fazla 1 aylık kür halinde kullanılmalıdır.

Üzerlik tohumu:

Büyü, nazar vb. inanışlar için tütsü olarak evde yakılarak kullanılıyor.

AKTAR 4

Sindirim sistemi bozukluğu:

K1. 3-4 adet defneyapağı iki su bardağı suyla birlikte kaynatılır. 3-4 dakika demlendikten sonra günde 1 ya da 2 su bardağı içilebilir.

K2. Bir su bardağı süte, toz halinde 1 tatlı kaşığı salep konularak günde 1 bardak tüketilebilir.

Solunum sistemi rahatsızlıkları:

K. İki çay fincanı kaynatılmış suya, 1 tatlı kaşığı adaçayı atılıp, demlenmeye bırakılır. Günde 1-2 fincan tüketilmelidir.

K2. Bir tutam hatmi çiçeği, 1 su bardağı kaynatılmış suya atılarak, 5 dakika demlemeye bırakılır. Günde 2 defa içilebilir.

Soğuk algınlığı:

K1. Parmak ucu kadar kök zencefil, 2 çay kaşığı kuşburnu, 1-2 parça hibiskus, 1 tatlı kaşığı ihlamur çiçeği, 1 adet karanfil, 2 çay kaşığı nane, 2 çay kaşığı adaçayı 3 bardak su ile kaynatılır ve yaklaşık 3-4 dakika demlenir. Günde 3-4 fincan tüketilebilir.

Kabızlık:

Üç su bardağı su ile 6-7 adet kuşburnu birlikte kaynamaya bırakılır. Kaynamaya başladıktan sonra 7-8 dakika daha kaynatılır. 10-15 dakika dinlenmeye bırakıldıktan sonra günde 2-3 su bardağı içilir.

Papatya:

Sinir sistemine iyi gelir. 3 bardak suya 4 tatlı kaşığı papatya atıp kaynattıktan sonra 4-5 dakika bekletip, günde 2 – 3 su bardağı içilebilir.

Alıç yaprağı:

Kalp-damar rahatsızlığına iyi gelir. 2 tatlı kaşığı kurutulmuş alıç yaprağı ya da çiçeğini 1 litre kaynatılmış suda 20 dakika beklettikten sonra günde 3 su bardağı içilir.

Yeşil kahve:

Endokrin sistem bozukluğu (Şeker düşürür) ve cilt/deri problemlerine (Cildi güzelleştirir) iyi gelir. Bir fincana 1 tatlı kaşığı öğütülmüş kahve çekirdeği konular, üzerine sıcak su ilave edilir. 10 dakika beklendikten sonra, kahve çekirdekleri süzülür. Sabah ve akşam yemeklerden sonra bir fincan içilebilir.

Üzerlik tohumu:

Büyü, nazar gibi inanışlar için tütsü olarak evde yakılıp, gezdirilir.

Civanperçemi:

Kadın-erkek hastalığına, adet düzensizliğine ve sancılara iyi gelir. 2 su bardağı suyla birlikte kaynatılır. 7-8 dakika demlendikten sonra süzülerek içilir. Adet döneminden 1 hafta önce başlanıp, adet sonuna kadar içilebilir.

AKTAR 5

Mısır püskülü:

Vücut direncini arttırmak için kullanılır. İki su bardağı kaynatılmış suya, 2 tatlı kaşığı mısır püskülü koyulur, 10 dakika demlendikten sonra içilir.

Rezene:

Sindirim sistemine (gaz giderici) iyi gelir. 2 bardak kaynatılmış suya 2 yemek kaşığı rezene atılarak, 5-6 dakika demlemeye bırakılır. Günde 1 su bardağı içilebilir.

Kuşburnu:

Romatizmaya iyi gelir. Yarım litre kaynatılmış suya 2 yemek kaşığı kurutulmuş ve öğütülmüş kuşburnu atılır. 10 dakika demlemeye bırakılır. Günde 2-3 defa içilebilir.

Biberiye:

Kalp-damar rahatsızlıklarına ve kabızlığa iyi gelir. İki su bardağı suya 1 tatlı kaşığı biberiye atılarak, birlikte kaynatılır, 10 dakika dinlenmeye bırakılır. Günde 2 su bardağı içilebilir.

Adaçayı ve ihlamur:

Solunum sistemi hastalıklarına iyi gelir. 3 su bardağı kaynatılmış suya birer tutam ihlamur ve adaçayı eklenerek, 10 dakika demlemeye bırakılır. Sabah ve akşam olmak üzere günde iki su bardağı içilir.

Sarı kantaron:

Sinir sistemi bozukluklarına iyi gelir. 3 su bardağı kaynatılmış suya 2 tatlı kaşığı sarı kantaron atılır. 7-8 dakika demlendikten sonra, günde 2 bardak içilebilir.

AKTAR 6

Defne:

Sindirim sistemi bozukluklarına ve romatizmaya iyi gelir, vücut direncini artırır. İki su bardağı su ile birlikte 3-4 defneyaprağı kaynatılır. Demlenmeye bırakılır, günde 1 su bardağı içilir.

Kiraz sapı:

Kalp-damar hastalıkları ve sinir sistemi bozukluklarına iyi gelir. İki su bardağı kaynatılmış suya 2 yemek kaşığı kiraz sapı eklenip, 5-6 dakika demlemeye bırakılır. Günde 1-2 su bardağı içilir.

Zencefil:

Solunum sistemi hastalıklarına iyi gelir. Sıcak süt veya su ile 1 tatlı kaşığı toz zencefil karıştırılır. Sabahları aç karnına 1 su bardağı içilir.

Meşe palamudu ve çörek otu:

Endokrin sistem hastalıklarına (şekeri dengeler) iyi gelir. Meşe palamudu ve çörek otu ezilerek toz haline getirilir. Günde 1 tatlı kaşığı yutulur.

Oğul otu:

Kansızlığa iyi gelir. Bir litre suya 2 yemek kaşığı oğul otu atılıp, kaynatılır. Demlendikten sonra günde 3 defa 1 çay bardağı içilir.

Kırk kilit otu:

Cilt-deri problemlerinden yara iyileştirmeye iyi gelir. Bir su bardağı suya 2 tatlı kaşığı kırk kilit otu kaynatılır. Yara olan bölgelere pamuk yardımıyla sürülür.

Soğuk algınlığı:

İhlamur, rezene, adaçayı, papatya, nane, çubuk tarçın, sinamekinin (kış çayı), hepsinden birer tutam 1 litre suya katılarak kaynatılır, 5-6 dakika demlenmeye bırakılır. Günde 3 çay bardağı içilir.

AKTAR 7

Sindirim sistemi bozuklukları:

Bir çay kaşığı zencefil 1 su bardağı kaynatılmış suya atılıp, karıştırıldıktan sonra 5 dakika demlenmeye bırakılır. Günde 1 su bardağı içilebilir.

Sinir sistemi bozuklukları:

İki su bardağı kaynatılmış suya, 2 çay kaşığı rezene atılır, 5-10 dakika bekletildikten sonra, sabah-akşam bir su bardağı içilir.

Kalp/Damar hastalıkları:

İki su bardağı kaynatılmış suya, 3-4 adet çiçekli civanperçemi sapı atılıp, 10 dakika demlenir. Günde 3 su bardağı aç karna içilir (Öğün aralarında).

Solunum sistemi hastalıkları:

Üç litre kaynayan suya bir tutam meyan kökü atılır, Süzüldükten sonra tekrar kaynamaya bırakılır. Tortusu bitene kadar bu işleme devam edilir. Soğuduktan sonra günde 1 su bardağı içilir.

Endokrin sistem bozuklukları:

Bir litre kaynatılmış soğutulmuş suya 1-2 adet çubuk tarçın atılır. İki saat beklettikten sonra tarçınlar suyun içerisinden alınıp, gün içinde belli aralıklar ile 1-2 bardağı içilir.

Cilt-Deri Problemleri (yara iyileştirme):

İki litre su kaynatılıp, suyun içerisine 3-4 tutam papatya atılır. Demlenmeye bırakılır. Yara olan yer bu suyla yıkanır.

Kansızlık:

4-5 çay kaşığı kurutulmuş ısırgan otu kaynayan suya atılır. 1-2 dakika kaynatılır. Demlendikten sonra süzülerek, günde 2 bardak içilir.

Vücut direncini arttırmak:

Bir su bardağı suya 1 tatlı kaşığı biberiye eklenerek kaynatılır. 5-10 dakika demlenir. Günde bir su bardağı tüketilir.

Kabızlık:

Üç su bardağı kaynayan suya 4-5 tatlı kaşığı nane eklenir, demlenmeye bırakılır. Günde 2 defa 1 su bardağı içilir.

Romatizma:

Üç su bardağı kaynayan suya 9-10 adet kuşburnu eklenir. Günde 1 su bardağı içilir.

AKTAR 8

Sindirim sistemi bozuklukları ve vücut direncini arttırmak:

İki su bardağı suya, 7-8 adet kuşburnu atılıp, kaynatılır. Günde 1 bardak içilir.

Sinir sistemi bozukluğu:

Bir fincan kaynamış suya 4-5 adet papatya çiçeği atılıp, 5-10 dakika demlenmeye bırakılır. Günde 2 fincan içilebilir.

Kalp-Damar hastalıkları:

Bir tutam karabaş otu 2 su bardağı suyla kaynatılır, soğuk olarak içilir. Sabah ve akşam olmak üzere birer su bardağı tüketilir.

Solunum sistemi hastalıkları:

İki tatlı kaşığı kekik, 1 bardak kaynatılmış suya atılarak, demlenmeye bırakılır. 10 dakika demlendikten sonra süzülüp, sabahları aç karnına 1 su bardağı içilir.

Endokrin sistem hastalıkları:

Her gün aç karnına yarım çay kaşığı toz zencefil yenilir. Şekeri düşürür.

Cilt/deri problemleri (egzama):

Bir litre suda 1 çay bardağı adaçayı demlenir. Süzülüp, soğutulduktan sonra egzamalı yere uygulanır, yıkanır.

Kansızlık:

İki çay kaşığı melisa otu 1 su bardağı kaynatılmış suda 10 dakika bekletildikten sonra, günde 2 defa içilebilir.

Kabızlık:

Rezene tohumları ezilip, kaynatılmış suya konur. Süzüldükten sonra, yemeklerden önce 1 çay bardağı içilir.

Soğuk algınlığı:

Zencefil, papatya, ıhlamur, çubuk tarçın, sinameki, karanfil, naneyi (kış çayı) karıştırılır. Demlenerek, günde 3 çay bardağı içilebilir.

AKTAR 9

Sarı kantaron:

K1. Gastrit ve ülser (mide ağrılarına iyi gelir)için, 500 ml su ile 20 gram sarı kantaron birlikte kaynatılır. Demlendikten sonra günde 2 su bardağı içilir.

K2. Sinir sistemi bozuklukları için, iki su bardağı kaynatılmış suya 1 tatlı kaşığı sarı kantaron atılıp, demlenir. Günde 2 defa 2 su bardağı kadar içilebilir.

Kalp-damar rahatsızlıkları:

Ökse otu damarları genişletir, tansiyonu düşürür. Kaynatılıp, soğutulmuş 1 su bardağı suya 1 tatlı kaşığı kurutulmuş ökse otu atılır. Oda sıcaklığında 1-2 gün bekletilir. Sonra ısıtılıp günde 1-2 bardak içilir.

Solunum sistemi hastalıkları:

Bir bardağa 1 tatlı kaşığı ıhlamur denk gelecek şekilde demlenir. Ağız kapatılıp, 10 dakika demlenmeye bırakılır. Yemeklerden sonra günde 3 defa içilebilir. Ayrıca vücut direncini de artırır.

Endokrin sistem bozuklukları:

Yaban mersini şekeri düşürür. Bir su bardağı için 1 tatlı kaşığı yaban mersini kaynatılmış suya atılır, 7-8 dakika demlenir. Günde 1-2 bardak içilir.

Kansızlık:

Yarım litre suya 1 çorba kaşığı oğul otu konularak, kaynatılır. Günde 2-3 defa 1 çay bardağı içilir.

Vücut direncini artırmak ve – zayıflamak:

İki su bardağı suya 7-8 yaprak adaçayı atılıp, birlikte kaynatılır. 5-10 dakika demlendikten sonra süzülüp, günde 2 bardak içilir.

Kabızlık:

İki su bardağı suya 6-7 adet kuşburnu atılıp, birlikte kaynatılır. 5-6 dakika demlenmeye bırakılır. Aç karnına, günde 2 çay bardağı içilir.

Cilt- Deri problemleri:

Sedef hastalığına iyi gelir, iltihaplanmayı azaltır. Beş su bardağı kaynayan suya 100 gram sarıpatya atılır, 15-20 dakika demlenir. Su ılıklaşınca sedefli yere uygulanır. (Ya da su dolu küvete hazırlanan bu karışım katılır ve hasta su içinde 15-20 dakika yatırılır).

AKTAR 10

Kalp-damar rahatsızlığı:

K1. 100 gram hayıt tohumu (damar açıcı) 2 litre suda, 25-30 dakika kaynatılır. Aç karnına günde 3 defa içilir.

K2. İki su bardağı su ile birlikte 7-8 adet alıç yaprağı kaynatılır. 10 dakika demlemeye bırakılır. Aç karnına günde 3 defa içilir. Kalp ritim bozukluklarına iyi gelir.

Kansızlık:

K1. 5-6 çay kaşığı ısırgan otu, 2-3 su bardağı kadar kaynayan suya atılır. 1-2 dakika birlikte kaynatılır. Demlendikten sonra günde 2 bardak içilebilir.

K2. İki su bardağı kaynamış suya, 3 çay kaşığı kırmızı kantaron atılıp, demlenir. Soğuduktan sonra süzülüp, aç karnına içilir.

Sindirim sistemi rahatsızlıkları:

K1. Üç su bardağı su ile birlikte 3-4 tatlı kaşığı papatya çiçeği kaynatılır. 5-10 dakika demlendikten sonra, günde 2 defa olmak üzere içilebilir.

K2. Bir tatlı kaşığı zencefil, bir su bardağı kaynamış suya atılıp, 7-8 dakika demlenmeye bırakılır. Günde 1-2 su bardağı içilebilir. Ayrıca, bu karışım kabızlığa karşı da etkilidir.

Sinir sistemi rahatsızlığı:

K1. İki su bardağı kaynamış suya, 3-4 tatlı kaşığı adaçayı atılıp, 5-10 dakika demlenir. Günde 1-2 fincan içilebilir.

K2. Bir su bardağı kaynamış suya, bir tatlı kaşığı melisa otu konulup. 5-10 dakika demlenir. Uyumadan 15-20 dakika önce içilir.

Solunum sistemi bozukluğu:

K1. Kaynamış yarım litre suya 3-4 tatlı kaşığı kurutulmuş nane ve limon dilimi atılır. 7-8 dakika demlenmeye bırakılır. Günde 2-3 defa 1 çay bardağı içilir.

K2. Toz halinde 1 tatlı kaşığı zencefil, bal ile karıştırılıp, aç karnına yutulur.

Endokrin sistem bozukluğu:

K1. Toz halinde meşe palamudu günde 2 defa, 1 çay kaşığı yutulur. Şekeri dengeler.

K2. Bir bardak süte bir tutam zerdeçal eklenip, sabahları içilir.

Vücut direncini arttırmak:

K1. Bir su bardağı kaynamış suya, 1 tatlı kaşığı kuşburnu konularak, 10 dakika demlenmeye bırakılır. Günde 1-2 bardak içilir.

K2. Bir su bardağı kaynamış suya 1 tatlı kaşığı ihlamur atılıp, demlenir. Günde 1-2 su bardağı içilir.

Funda otu:

Egzamaya iyi gelir. Bir iki tutam funda otu, 1 litre suda kaynatılır. Soğumaya bırakılır ve süzülür. Egzamalı bölge bu suyla yıkanır.

Civanperçemi:

Adet sancılarına iyi gelir. 1 su bardağı suya bir tutam atılıp, demlenir. Adet günlerinde içilir.

Rezene tohumu:

Kabızlığa iyi gelir. Tohumlar ezilip, kaynamış suya atılır. 10 dakika demlendikten sonra, günde 1-2 bardak içilir.

Kış çayı:

Ihlamur, zencefil, tarçın, kuşburnu, hatmi çiçeği, okaliptüs yaprağı, keçiboynuzu ve papatya karışımından oluşan kış çayı demleme yoluyla hazırlanır. Sadece hastalık sırasında değil hastalıktan korunmak içinde kullanılır. Günde 1-2 su bardağı içilebilir.

Aktar-Firma anketine katılan aktarlardan ürünlerini nereden/kimden aldıklarını seçenekler arasından çoktan aza doğru sıralamaları istendi (AAF 17). Aktarlar işletmelerinde sattıkları ürünleri sırasıyla satıcı firmalardan, yerel halktan, kendileri doğadan toplayarak, ithal ederek, aracılar vasıtasıyla ve kendileri yetiştirerek temin ettiklerini belirtmişlerdir. Yalnızca iki aktar ürünlerini doğadan kendisinin

topladığını ve bunlardan yalnızca bir tanesi kendisinin yetiştirdiğini bildirmiştir (Tablo 23).

Tablo 23. Aktarların ürünlerini temin yolları

Seçenekler	Yoğunluk Sıralaması					Toplam	%
	1	2	3	4	5		
Satıcı firma	7 ✓	3 ✓		1 ✓		11	100
Doğadan topluyorum		1 ✓	1 ✓			2	18
Kendim yetiştiriyorum					1 ✓	1	9
Araçlar	1 ✓		1 ✓			2	18
Kooperatifler	-	-	-	-	-	-	-
Yerel halka toplatıyorum	3 ✓	6 ✓	1 ✓			10	91
Yurtdışı/İthal		1 ✓	1 ✓			2	18

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara ürünlerini nasıl satın aldıkları seçenekli olarak sorulmuştur (AAF-18.soru). Aktarlar ürünlerinin, bazılarını kullanılacak kısımları ayıklanmış, bazılarını kurutulmuş, bazılarını paketlenmiş olarak satın aldıklarını belirtmiştir. Yalnızca bir aktar bazı ürünleri öğütülmüş olarak aldığını ve yine yalnızca üç aktar herhangi bir işlem yapılmamış halde satın aldıklarını belirtmiştir. Aktarlar ayıklanmış ve/veya kurutulmuş olarak aldıkları ürünleri bazen olduğu gibi, bazen ise kendileri öğüterek paketleyip satışa sunmaktadır (Tablo 24).

Tablo 24. Aktarların bitkileri satın alma şekilleri

Seçenekler	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11
Ayıklanmış	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kurutulmuş	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	
Öğütülmüş						✓					
Paketlenmiş	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
İşlem yapılmamış			✓				✓	✓		✓	

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara ürünlerini herhangi bir işlemde geçirip geçirmediği seçenekli olarak sorulmuştur (AAF-19.soru). Aldığı, topladığı veya toplattığı ürünleri, ürünlerin taze, kurutulmuş veya öğütülmüş olma durumuna göre farklı işlemlerden geçirdiklerini belirtmişlerdir. Aktarlardan altı tanesi bitkisel

ürünleri karışım haline getirerek sattığını bildirmiştir. Aktarların tümü ürünleri çeşitli şekillerde (kurutulmuş veya öğütülmüş) paketleme işlemine tabii tutmaktadır (Tablo 25).

Tablo 25. Aktarların ürünlerine uyguladıkları işlemler

Seçenekler	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	Toplam	%
Temizlerim		√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	10	91
Öğütürüm	√	√	√	√	√		√		√	√		8	73
Kuruturum						√						1	9
Karışım yaparım		√	√	√		√		√			√	6	55
Aldığım gibi satarım	√	√		√	√	√	√	√	√	√	√	10	91
Paketlerim	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	11	100

Aktar-Firma anketine katılan aktarlardan ürünlerini saklama koşullarını seçenekler arasında çoktan aza doğru sıralamaları istenmiştir (AAF-20.soru). Anket yapılan işletmelerde saklamak/korumak için çoğunlukla/öncelikli olarak poşetlerin tercih edildiği, ikinci sırada cam kapların kullanıldığı belirtilmiştir. Ürüne göre değişmekle birlikte, plastik kaplarda ve çuvalarda da ürünlerin saklandığı bildirilmiştir. Ürünleri kutuda saklamak, işletmelerin en son tercih ettiği saklama koşulu olarak görülmektedir. Tüm aktarlar, saklanan ortamın ve sağlanan koşulların ürünleri nemden koruyacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini vurgulamışlardır (Tablo 26).

Tablo 26. Aktarların bitkileri saklama koşulları

Seçenekler	A 1	A 2	A 3	A 4	A 5	A 6	A 7	A 8	A 9	A 10	A 11
Kutuda	5	3		4	4	5		3	5	3	
Çuvalda	4	2	3	1		2			4	4	3
Poşetlerde	2	1	1	3	2	4	1	1	3	1	2
Plastik kaplarda	3	4	2	2	3	3	2	2	2	2	
Diğer (Cam)	1	5	4		1	1	3		1	5	1

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara drogların raf ömürlerinin ne kadar olduğu sorulmuştur (AAF-21.soru). Aktarlar ürün çeşidi bildirmemekle birlikte doğru

saklama koşullarında, az sayıda ürünün 1-3 ay, ürünlerin genelinin ise 6-12 ay raf ömrü olduğunu belirtmişlerdir.

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara istedikleri veya ihtiyaç duyulan bitkileri her zaman bulup bulamadıkları sorulmuştur (AAF-22.soru). Aktarların çoğu mevsimlere bağlı olarak bitkilere olan talebin değiştiğini, bitkilerin kullanılan kısımlarının gelişimlerini farklı zamanlarda tamamlandığını, bitkilerin toplanma zamanlarının aynı olmadığını ve bu nedenlerle bitkisel ürünlere ara sıra ulaşabildiklerini belirtmiştir (Tablo 27).

Tablo 27. Aktarların ihtiyaç duydukları bitkilere ulaşabilme durumu

Cevaplar	Aktar	%
Her zaman	1	9
Çoğu zaman	-	-
Ara sıra	9	82
Çok seyrek	1	9
Toplam	11	100

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara tıbbi bitkileri ne sıklıkta satın aldıkları sorulmuştur (AAF-23.soru). Aktarlardan biri (Aktar 2), bazı ürünlerin satın alınma sıklığının mevsime göre değişkenlik gösterdiğini (ıhlamur-nane-adaçayı-kuşburnu vb. talep artar) belirtmiştir. Özellikle ramazan ayında bölgede tüketilen meyan köküne (meyan şerbeti) ve dini bayramlarda yörenin geleneği olan çörek yapımında kullanılan çörek otu, mahlep, mayana (rezene tozu) ve çörek ilacına talebinin arttığını bildirmiştir (Tablo 28).

Tablo 28. Aktarların bitkileri tedarik etme sıklığı

Verilen Cevaplar	Aktar	%
Haftada bir	-	-
Ayda bir	4	36
Üç ayda bir	6	55
Yılda bir	-	-
Mevsime göre	1	9
Toplam	11	100

Ankete katılan aktarlara müşterilerinin demografik özellikleri (cinsiyet, yaş aralığı, meslek grupları, eğitim düzeyleri) sorulmuştur (AAF-24-27.soru). Aktarların çoğu kadın müşterilerinin % olarak erkek müşterilerine oranla daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Soruya verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde erkek müşterilerin yoğunluğunun %50'yi geçmediği görülmüştür (Tablo 29).

Tablo 29. Aktarlara gelen müşterilerin cinsiyet dağılımı

	A 1	A 2	A 3	A 4	A 5	A 6	A 7	A 8	A 9	A 10	A 11
Kadın	% 80	% 80	% 80	% 50	% 75	% 70	% 60	% 60	% 70	% 50	% 70
Erkek	% 20	% 20	% 20	% 50	% 25	% 30	% 40	% 40	% 30	% 50	% 30

Aktarların tümü 36-50 yaş arasındaki müşterilerin daha yoğun olduğunu, 18- 35 yaş arasındaki müşterilerin ikinci sırada kaldığını belirtmiştir. Yalnızca 4 aktar 51 yaş üstü müşterilerinin bulunduğunu bildirmiştir (Tablo 30).

Tablo 30. Aktarlara gelen müşterilerin yaş grupları

Yaş	A 1	A 2	A 3	A 4	A 5	A 6	A 7	A 8	A 9	A 10	A 11
18 - 35		√	√	√	√	√	√	√	√	√	
36 - 50	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
51 ≥		√		√			√				√

Tüm yanıtlar değerlendirildiğinde, aktarların müşteri arasında ev hanımları ilk sırada, memur ve öğrenciler ise ikinci sırada yer almıştır. Az sayıda emekli müşteri bildirilmiştir (Tablo 31).

Tablo 31. Aktarlara gelen müşterilerin meslek grupları

Meslek	A 1	A 2	A 3	A 4	A 5	A 6	A 7	A 8	A 9	A 10	A 11
Memur	√	√	√	√	√	√	√		√	√	√
Öğrenci		√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Emekli	√							√			
Ev kadını	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√

Aktarlardan yalnızca biri müşterilerin eğitim durumları ile ilgili bilgi vermemiştir. Geri kalan tüm aktarlar, lise ve lisans eğitimi alan veya mezunu olan müşterilerinin ön planda olduğunu bildirmiştir. Aktarların yarısı orta öğretim düzeyinde eğitime sahip müşterilerinin varlığından bahsetmişlerdir. Sadece iki aktar lisansüstü eğitime sahip/alan müşterilerinin bulunduğunu belirtmiştir (Tablo 32).

Tablo 32. Aktarlara gelen müşterilerin eğitim düzeyleri

Meslek	A 1	A 2	A 3	A 4	A 5	A 6	A 7	A 8	A 9	A 10	A 11
Ortaöğretim						√	√	√	√	√	-
Lise	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	-
Üniversite	√	√	√	√	√		√	√	√	√	-
Lisansüstü					√		√				-

Aktarlara, müşterilerinin bitkileri satın alırken en çok dikkat ettikleri iki ölçüt seçenekli olarak sorulmuştur (AAF-28.soru). Verilen yanıtların yoğunluğa göre, müşterilerin en çok dikkat ettiği kıstaslar kullanım süresi, kalite, fiyat olarak sıralanmıştır. Yalnızca bir aktar diğer seçeneği için, müşterilerin satıcıya olan güvenlerini tercih ölçütü olarak belirtmiştir (Tablo 33).

Tablo 33. Aktarlara göre müşterilerin bitkileri satın alırken dikkat ettiği kıstaslar

Aktarlar	Fiyat	Kalite	Kullanım süresi	Diğer
A 1		√	√	
A 2		√	√	√
A 3		√	√	
A 4	√	√	√	
A 5	√		√	
A 6		√	√	
A 7		√	√	
A 8	√		√	
A 9		√	√	
A 10	√	√	√	
A 11	√	√		

Aktarlar “Müşterileriniz hastaneye gitmeden önce mi size gelir?” sorusuna (AAF-29.soru) şüpheli yaklaşmış, cevap vermekten kaçınmışlardır. Aktarlardan 8’i kısmen

derken, 3'ü hayır cevabını vermiştir. Anketteki “Evet” ve “Fikrim yok” seçenekleri aktarların hiçbiri tarafından işaretlenmemiştir (Tablo 34).

Tablo 34. Aktarların, müşterilerinin hastane ve aktar önceliği konusunda düşünceleri

Verilen Cevaplar	Aktar	%
Evet	-	-
Hayır	3	27
Fikrim yok	-	-
Kısmen	8	73
Toplam	11	100

Aktar-Firma anketine katılan aktarların tümü “Müşterileriniz daha çok nereden (kırsal/şehir) gelir?” sorusuna (AAF-30.soru), “şehirde yaşayan insanlar” yanıtını vermiştir.

Aktarlara bitkiler hakkındaki bilgileri nasıl öğrendikleri sorulmuştur (AAF-31.soru). Birden fazla cevap verdikleri bu sorunun yanıtında, aktarların ağırlıklı olarak bilgi edindikleri kaynakların sırasıyla kitaplar ve dergi/gazete/TV/radyo olduğu tespit edilmiştir. Üçer farklı aktar tarafından hekim tavsiyesi ve internet erişimi bilgi kaynağı olarak belirtilmiştir. 2 numaralı aktar işletmelerinde bilgilerin babadan oğula geçtiğini, bilgilerin bu şekilde nesilden nesile aktarıldığını belirtmiştir. 1 numaralı aktar ise diğer seçeneği içerisinde, babadan oğula geçen işletme olduklarını bildirmiştir (Tablo 35).

Tablo 35. Aktarların bilgi edinme yolları

Aktarlar	Kitaplar	İnternet	Satıcı firmalardan	Aile, komşu, arkadaş	Hekim	Dergi/Gazete/TV/Radyo	Diğer
A 1	√						√
A 2				√			
A 3	√				√		
A 4	√				√		
A 5	√		√		√		
A 6	√	√				√	
A 7	√	√				√	
A 8			√			√	
A 9	√		√			√	
A 10	√	√				√	
A 11	√		√			√	

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara bitkilerin toplanması, işlenmesi, satışı ile ilgili hukuki durum hakkında bilgilerinin olup olmadığı sorulmuştur (AAF-32.soru). Ankete katılan aktarların tümü bu soruya olumlu yanıt vermiş, bazıları bu konuyla ilgili örneklemeler yapmıştır. Aktarlardan biri güzel avrat otu, baldıran otu ve mit otu gibi bazı bitkilerin insan sağlığına zararlı olduğunu ve bu nedenle hukuki olarak satışının yasak olduğunu bildiğini belirtmiştir. Aktarlardan iki tanesi yasal olarak sadece sağlık bakanlığı tarafından onaylı bitkilerin satışını gerçekleştirebildiklerini bildirmişlerdir. Ayrıca, aktarların tümü sattıkları bitkilerin doğru saklama koşulları hakkındaki hukuki birikime sahip olduklarını bildirmişlerdir.

Aktarlara, aktarlık dışında bir mesleklerinin olup olmadığı, başka bir mesleğe ait diploma ya da sertifikasının bulunup bulunmadığı sorulmuştur (AAF-33-34.soru). Ankete katılan aktarlardan sadece üçü aktarlıktan önce başka meslekler (ayakkabıcılık, market, eczacı kalfası) yaptıklarını belirtmişlerdir. Yalnızca bir aktar başka bir mesleğe ait sertifikası (tarım ve ilaçlama sertifikası) olduğunu belirtmiştir (Tablo 36).

Tablo 36. Aktarların asıl meslek ve diploma/sertifika durumları

	Asıl mesleğiniz aktarlık mı?			Başka mesleğe ait diploma, sertifikanız var mı?		
	Evet	Hayır	Toplam	Evet	Hayır	Toplam
Aktar	8	3	11	1	10	11
%	73	27	100	9	91	100

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara işletmelerinin herhangi bir resmi kurum tarafından denetlenip denetlenmediği, denetimin kim tarafından ve ne sıklıkla yapıldığı sorulmuştur (AAF-35.soru). Aktarların tamamı bu soruya evet cevabı vermiş, denetleme mekanizmalarının (Belediyeler, Tarım İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü) 1 ile 3 ay aralığında denetime geldiklerini bildirmiştir.

Aktarlara “ihracat yapıyor musunuz?” sorusu sorulmuştur (AAF-36.soru). Ankete katılan aktarların tümü ihracat yapmadıklarını belirtmiştir.

Aktar-Firma anketine katılan aktarlara son beş (5) yıllık dönemde bitki pazarında gözlemledikleri değişiklikler hakkında seçenekli olarak çeşitli sorular sorulmuştur (AAF-37.soru). Ankete katılan aktarlar son beş yıl içinde müşteri sayılarının

değişmediğini (4 aktar) veya %40-%70 oranında arttığını (6 aktar), müşterilerinin eğitim seviyelerinin (bilinçli tüketici) %50-%75 oranında arttığını (8 aktar), veya değişmediğini (3 aktar) belirtmiştir. Yalnızca bir aktar müşteri sayısının %50 oranında azaldığını söylemiştir (Tablo 37).

Aktarların tümü malların kalite ve standardizasyonun %30 ile%70 arasında oranlarda artış gösterdiğini bildirmiştir. Aktarlardan yalnızca biri talep edilen ürün çeşidinin değişmediğini, diğerleri ise farklı bitkilere ilgi gösteren müşterilerin talep edilen ürün sayısında artışa (%40-%80) neden olduğunu belirtmiştir. Aktarların yaklaşık yarısı (5 aktar) satışını yaptıkları ürünleri temin etmenin zorlaştığını, diğerleri (6 aktar) ise kolaylaştığını belirtmiştir (Tablo 37).

Ürün maliyetlerinin %60 ile %100 arasında artış gösterdiğini belirten aktarlar (10 aktar),buna bağlı olarak ürün fiyatlarının %40 ile %100 arasında artış gösterdiğini bildirmiştir. Aktarlardan yalnızca biri ürün maliyetlerinin, dolayısı ile ürün fiyatlarının değişmediğini belirtmiştir. Aktarların tümü ürünlerin üretim ve satışı sırasındaki denetimlerin %60 ile %100 oranında sıklaştığını belirtmiştir (Tablo 37).

Aktarların tümü son beş yılda işletme sayısının oldukça arttığını düşündüğünü bildirmiştir (Tablo 37).

Tablo 37. Aktarların son beş (5) yıllık dönemde bitki pazarında gözlemledikleri değişiklikler ile ilgili görüşleri

	A 1	A 2	A 3	A 4	A 5	A 6	A 7	A 8	A 9	A 10	A 11
Müşteri sayısı	%50 arttı	Değişmedi	%50 azaldı	%40 arttı	%60 arttı	%60 arttı	Değişmedi	%70 arttı	Değişmedi	Değişmedi	%60 arttı
Müşterilerin eğitim seviyeleri	%60 arttı	Değişmedi	%50 arttı	Değişmedi	%75 arttı	%65 arttı	%50 arttı	%70 arttı	%60 arttı	%50 arttı	Değişmedi
Malların kalite ve standardizasyonunda nasıl bir değişim oldu?	%30 arttı	%45 arttı	%50 arttı	%35 arttı	%50 arttı	%70 arttı	%65 arttı	%40 arttı	%70 arttı	%60 arttı	%45 arttı
Talep edilen ürün çeşidi?	%50 arttı	%65 arttı	Değişmedi	%40 arttı	%65 arttı	%60 arttı	%70 arttı	%60 arttı	%80 arttı	%80 arttı	%75 arttı
Satılan malların temini?	%50 zorlaştı	%75 zorlaştı	%60 zorlaştı	%40 kolaylaştı	%35 zorlaştı	%45 zorlaştı	%70 kolaylaştı	%70 kolaylaştı	%70 kolaylaştı	%70 kolaylaştı	%50 kolaylaştı
Fiyatlandırmadaki değişimler nasıl oldu?	%60 arttı	%70 arttı	%50 arttı	%100 arttı	%80 arttı	%60 arttı	%70 arttı	Değişmedi	%50 arttı	%50 arttı	%40 arttı
Ürünlerin maliyetleri	%60 arttı	%70 arttı	%60 arttı	%100 arttı	%80 arttı	%60 arttı	%70 arttı	Değişmedi	%60 arttı	%60 arttı	%80 arttı
Bu ürünlerin üretim ve satışında denetim	%70 arttı	%80 arttı	%80 arttı	%70 arttı	%90 arttı	%95 arttı	%100 arttı	%90 arttı	%100 arttı	%100 arttı	%60 arttı
İşletme sayısı?	%60 arttı	%80 arttı	%50 arttı	%100 arttı	%80 arttı	%70 arttı	%60 arttı	%40 arttı	%70 arttı	%70 arttı	%75 arttı

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Diyarbakır merkez ilçelerinde yaptığımız anket çalışmalarına katılım sağlayanların % 60'ı kadınlardan, % 40'ı ise erkeklerden oluşmaktadır. Karadeniz Bölgesinde yapılan benzer bir çalışma da erkek katılımcı oranı % 65,3, kadın katılımcı oranının % 34,7 olarak belirtilmiştir (Toksoy, Bayramoğlu ve Hacısalihoğlu, 2010). Akbulut ve Bayramoğlu (2013)'nin Türkiye genelinde aktarlara yönelik yaptıkları çalışmada, ankete katılan toplam 933 kişinin % 56,1'ini kadınların, % 43,9'unu erkeklerin oluşturduğu bildirilmiştir. Daha önce yapılan bu çalışmalar dikkate alındığında aktar müşterilerinin kadın-erkek oranındaki değişimin, bölgesel farklılıklardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, Kahramanmaraş ili aktarlarında yapılan çalışmaya (Koca, 2016) benzer şekilde, hem kadın (64 kişi) hem de erkek (44) katılımcıların (210 kişi) çoğunluğu 18-28 yaş aralığındadır. Katılımcıların büyük bir bölümünün lisans ve/veya lisansüstü eğitime sahip olması veya lisans eğitimlerine devam ediyor olması ve ilköğretim düzeyinde eğitime sahip müşteri sayısının az olması dikkat çekicidir. Kahramanmaraş (% 66) ile kıyaslandığında Diyarbakır (% 87 lise ve üstü) aktarlarının müşteri eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Türkiye genelinde yapılan çalışmada aktar müşterilerinin % 19,2'sinin ilköğretim, % 42,9'unun üniversite mezunu olduğu bildirilmiştir. Karadeniz Bölgesinde yapılan çalışmada ilköğretim (% 38,2) ve üniversite mezunu (14,7) aktar müşterilerinin oranları bizim çalışmamız ve Türkiye genelinde yapılan araştırma ile örtüşmemektedir (Akbulut ve Bayramoğlu, 2013; Toksoy, Bayramoğlu ve Hacısalihoğlu, 2010).

Kadın ve erkek tüm katılımcıların bitkileri öncelikle sağlıklı kalmak ve tedavi edici etkileri nedeniyle kullanmaktadır. Katılımcı erkek ve kadınların hemen hemen yarısından fazlası bitkileri ikincil satın alma sebeplerini, gıda olarak tüketimleri ve lezzet verici özellikleri olarak belirtmiştir. Akbulut ve Bayramoğlu (2013)'nin çalışmasında gıda tüketimi müşterilerin % 21 tarafından satın alma sebebi olarak gösterilmiştir. Bu kullanım tercihi farklılığının, yöreye ait yemek kültürü gereği

kullanılan kurutulmuş sebze ve meyveler, lezzet verici yoğun baharat kullanımı, ana yemek öncesi tüketilen mezeler olduğu söylenebilir. Aktarların müşteri profilinde yer alan özellikle bayan öğrencilerin kişisel bakımları nedeniyle aktarlardan çeşitli bitkiler almaktadır. Erkek öğrencilerin bayan öğrencilere oranla aynı amaçla aktarlara gösterdiği ilgi daha az gibi gözükse de, oldukça önemli bir orandadır.

Kadın ve erkek katılımcıların aktarlardan bitkisel ürünler alarak çözüm aradıkları öncelikli sağlık sorunları ortaktır. Kadın katılımcılar kadın-erkek hastalığı nedeniyle erkek katılımcılar ise hemoroit-basur veya kısırlık sebebiyle tıbbi bitkileri daha yoğun kullanmaktadır. Kadın-erkek hastalıkları seçeneğinin kadınlar tarafından işaretlenmesinde, kadınların fizyolojik farklılıklarının (regl dönemlerinde yaşadıkları hormon farklılaşmaları, ciltte sivilcelenme ve döküntü, kansızlık gibi sorunlar nedeniyle) etkili olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların aktarlara başvurma nedenleri arasında yaşadıkları çeşitli sağlık sorunlarına çözüm üretmenin dışında, sağlıklı kalma amaçları da ön plana çıkmaktadır. Halk tarafından semptomları hafif olan sağlık sorunlarını da içeren hastalık gruplarından (sinir, solunum, sindirim) daha önemli olarak değerlendirilen, endokrin sistem bozukluğu, kalp-damar rahatsızlığı ve kanser gibi hastalıklar için tıbbi bitki kullanım yoğunluğu düşüktür.

Kadın ve erkek katılımcılara göre kullanım yoğunluğu değişmekle birlikte tercih edilen ilk 10 bitki ortaktır. Nane ve ıhlamur tüm katılımcıların %80'inden fazlasının ilk tercihidir. Onları kuşburnu, adaçayı, kekik, zencefil, papatya gibi bitkiler izler. Daha önce yapılan çalışmalarda, insanların tıbbi amaçlı kullanılan bu bitkilere olan talebini doğrulamıştır (Koca, 2016; Akbulut ve Bayramoğlu, 2014). Kadın katılımcıların cilt ve saç bakımı için papatyayı, zayıflamak için kekik ve zencefil bitkilerini tercih etmesi erkeklere göre kullanım yoğunluğunu artırmıştır. Kullanım yoğunluğu ilk on bitkiye göre düşük olsa da, erkek katılımcılar böğürtlen, keçiboynuzu ve defneyi kadın katılımcılar ise rezene ve sinamekiyi diğer cinse göre daha çok tercih etmektedir. Ayrıca, hem halk hem de aktar anketinde katılımcılara sorulan ve benzer soru köküne sahip olan en çok kullandığınız ve en çok sattığınız on bitki sorusuna verilen cevaplar örtüşmektedir

Katılımcıların büyük bir kısmı, bitkiler hakkındaki bilgi kaynağı olarak ilk sırada interneti, ikinci sırada ise aile, komşu, arkadaş gibi tanıdıkları kişileri göstermiştir.

Teknoloji aktif biçimde kullanan 18 – 28 yaş aralığındaki kadın ve erkek katılımcıların bilgi kaynağını internet olarak göstermesi beklenen bir durumdur. 40 yaş üstü kadın ve erkek katılımcılar ise tanıdık kişileri bilgi kaynağı olarak tercih etmektedirler. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla kitaplardan bilgi edinme yoğunluğu daha fazladır.

Katılımcıların %15'inin kendilerine ait karışımları olduğu tespit edilmiştir. Bu bilgiler değerlendirildiğinde saç dökülmesi, soğuk algınlığı ve öksürük için papatya; romatizma ve saç dökülmesi için ısırgan otu; soğuk algınlığı ve solunum yolları rahatsızlıkları için ıhlamur, kuşburnu ve nanenin kullanımı Anadolu'da yapılan diğer bir çalışma ile benzerdir. Ayrıca, iki kadın katılımcı tarafından kuşburnu ve nanenin sakinleştirici etkisi belirtilip, bu nedenle tükettikleri belirlenmiştir (Şimşek ve ark., 2004).

Katılımcıların tıbbi sorunların çözümü için “Hastane mi?” veya “Aktar mı?” ya da “Hangisi önce?” gibi yapılan sorgulamalara verdiği yanıtlar beklendiği gibidir. Sosyal güvencenin olmaması veya ilaçların pahalı olması, katılımcıların sağlık sorunlarına çözüm arama sürecinde etkili görülmemektedir. Tüm seçenekler içinde katılımcıların, doğal yollarla tedavi şansını değerlendirmek istedikleri ve ilaçları yan etkileri nedeniyle kullanmak istememeleri gerekçeleriyle önce ya da sonra aktarlara müracaat ettikleri görülmüştür.

Diyarbakır'da incelenen aktarların büyük çoğunluğunun (%90,9) eğitim durumu lise düzeyindedir. Hatay ve Kahramanmaraş aktarlarında bu oran sırasıyla %39 ve %20 olarak belirtilmiştir. Bu iki ilde ilköğretim düzeyinde eğitim durumu yoğunluğu %39 ve %50 olarak belirlenmiştir (Koca, 2016; Asil ve Taşkın, 2018). Akbulut ve Bayramoğlu (2013) Türkiye genelinde aktarların %68,8 oranında ilköğretim düzeyinde eğitime sahip olduklarını belirtmiştir.

Aktarlarla ilgili birçok çalışmada farklı yaş grupları oluşturulduğundan tam ve doğru bir karşılaştırma yapmak güçtür. Ancak, aktarların 40-50 yaş grubunda yoğunlaştığını söylemek yanlış olmaz. Diyarbakır ve Kahramanmaraş'ta 50 yaş üzerinde aktar sayısı 1-2 olarak tespit edilmiştir. Türkiye genelinde yapılan çalışmada ise bu sayı (56) oldukça arttığı söylenebilir. (Akbulut ve Bayramoğlu, 2013); Koca, 2016).

Bu çalışmada örneklenen Diyarbakır aktarları arasında kadın işletmeci bulunmamaktadır. Benzer şekilde Kahramanmaraş ölçeğinde yapılan bir çalışmada aktarların tümü erkektir (Koca, 2016). Hatay’da (19 aktar) yapılan bir çalışmada aktarların %11’inin kadın olduğu belirtilmiştir (Asil ve Taşkın, 2018). Ayrıca, Akbulut ve Bayramoğlu (2013)’u Türkiye genelinde 24 ilde (220 aktar) yaptıkları çalışmada örnekleedikleri aktarların %9,8’inin (21 aktar) kadın olduğunu bildirmişlerdir. Bu durumun alan örneklemesinden çok, kadın erkek bakış açısından kaynaklanan bölgesel farklılıklardan kaynaklanır.

Aktarların bilgi birikimlerini elde etme yolları Koca (2016)’nın çalışması ile benzerdir. Çalışılan Diyarbakır aktarları arasında bilgi birikimlerini usta-çırak ilişkisi (%54,5) ile edindiklerini belirten Aktar 1 ve Aktar 2’de bu meslek babadan oğula geçmektedir. Bu iki aktar kentin çarşısı olarak bildiği tarihi öneme sahip Sur ilçesinde yer alan ve çalışılan aktarlar arasında işletme faaliyet yılı en eski olanlardır. Ailenin üçüncü nesli tarafından işletilen Aktar 2’i bir asrı geçen (128) faaliyet yılı ile şehrin bilinen en köklü işletmesidir.

İncelenen aktarlardan işletme faaliyet yılı 30’un üzerinde olanlarda ürün sayısı 3000-5000 arasında, diğerlerinde 300 ve altındadır. En büyük işletme alanına sahip ve genç bir işletme olan Aktar 3’ün hem ürün hem de çalışan sayısı yüksektir. En eski ve ürün sayısı fazla olan Aktar 2 az sayıda, Aktar 4 ise en fazla çalışan sayısı ile dikkat çekmektedir (Tablo17). İşletme sahiplerinin çoğunluğu geçimini yalnızca bu işle sağlamaktadır.

Ankette aktarların en çok sattıkları on bitki sorgulanırken onlara sunulan listede yer almayan Hatmi, karahindiba, ebegümece, meryem hurt, peryavşan otu, ışgın kökü, üzerlik, yarpuz birçok aktar tarafından en çok sattıkları 10 bitki içinde listelenmiştir. Listedeki 8 bitki (şalba, kebere, dereotu, gazel otu, andız, şakayık, kibrit otu, çöven) ise aktarların herhangi biri tarafından en çok satış yaptıkları on bitki arasında yer almamıştır. Bu durum, anketlerde sorgulanan bitki yelpazesinin bölgesel farklılıklar göz önüne alınarak daha geniş tutulması gerekliliğini göstermektedir.

Nane, ıhlamur ve papatya aktarların tümü tarafından en çok satılan ilk üç bitki olarak belirtilmiştir. Bu bitkileri sırasıyla kekik, melengiç, adaçayı, meyan kökü, zencefil, kuşburnu, rezene ve sinameki izlemektedir. Kahramanmaraş’ta ise Zencefil ve

Keçiboynuzu aktarların tümü tarafından en çok sattıkları ilk iki ürün olarak gösterilmiştir (Koca; 2016). Bu çalışmada aktarların %73'ü Zencefil, %18'i Keçiboynuzunu en çok sattıkları on bitki içinde sıralamışlardır. Koca (2016)'nın çalışmasında melengiç hariç sıralanan diğer bitkiler benzerdir. Diyarbakır'da Kızıl ve Tonçer (2005)'in yaptığı çalışmada da adı geçmeyen ancak, bölgede yerel lezzet olarak ikram edilen melengiç kahvesi, yoğun tüketimi nedeniyle satışı yapılan ilk on bitki içinde yerini almıştır. Bu sonucu destekleyecek şekilde, halk anketinde kadın katılımcıların %37'si, erkeklerin %54'ü melengiç bitkisini tükettiklerini bildirmiştir.

Aktarlar satış yoğunluğunun mevsimlere göre değişmediğini, her mevsimde farklı ürünlere olan ilgi nedeniyle hemen hemen aynı oranda satış yapabildiklerini belirtmişlerdir. Bölge genelinde çay ve kahveye alternatif içecek olarak tüketilen veya baharat olarak kullanılan nane, ıhlamur, adaçayı, kuşburnu, zencefil ve kekik satışının mevsim farklılıklarından etkilenmediği ancak, bazı bitkilerin satın alınma yoğunluklarının zaman zaman değiştiği tespit edilmiştir. Meyan kökü satışı, ilkbahar ve yaz ayları dışında, özellikle Ramazan ayında mideye iyi geldiği ve hazmı kolaylaştırdığı için yöreye özgü meyan şerbeti tüketimine bağlı olarak artmaktadır. Ayrıca, aktarlar dini bayramlarda yörenin geleneği olan Diyarbakır çöreği yapımında kullanılan çörek otu, mahlep, mayana (rezene tozu) ve çörek ilacına talebin arttığı bildirmiştir. Halk anketi sonucunda meyan kökü ve çörek otu ile ilgili verilen bilgiler aktarları ile paralellik gösterir. Bu ilde halk arasında mide ve böbrek rahatsızlıklarına (idrar artırıcı) iyi geldiği, ayrıca göğüs yumuşatıcı ve balgam söktürücü etkisi nedeniyle kullanıldığı belirtilmiştir (Kızıl ve Ertekin, 2003; Kızıl ve Tonçer, 2005). Salep ise özellikle kış aylarında kullanım yoğunluğu artan bir bitkisel ürün olarak ön plana çıkmaktadır.

Aktarlar üzerlik otunu müşterilerinin en çok kısmen içi içe giren geleneksel adetleri ve/veya dini inanışları sebebiyle satın aldıklarını belirtmişlerdir. Özellikle evlerde tütsü olarak yakıldığında büyü ve cinlere karşı koruyucu, nazara karşı bozucu etkisi ile kullanıldığını bildirmişlerdir. Halk anketinde üzerlik ile ilgili herhangi bir veri alınamaması dikkat çekicidir. Yalnızca Aktar 2 nefes darlığı, hemoroit, varis rahatsızlıklarında ayrıca adet söktürücü ve kurt düşürücü etkisi nedeniyle çeşitli karışımlarda kullanıldığını belirtmiştir. Bitkinin bu amaçlarla kullanımına çeşitli literatürler de rastlanmıştır (Baytop, 1999; Kızıl ve Ertekin, 2003; Kızıl ve Tonçer,

2005; Altundağ ve Öztürk; 2011). Bu tıbbi kullanımların dışında Astım bronşite, baş ağrısına, bahar alerjisine (buharı) karşı ve iltihap kurutucu etkisi nedeniyle de kullanıldığı bildirilmiştir (Korkmaz ve Karakurt, 2014). Ayrıca, kadim tarihte, üzerlik otunun yakılması eşliğinde yapılan ayinlerin insanı ruhsal açıdan arındırdığına inanıldığı ve eski zamanlarda ölen insanların kokmaması için üzerlik tütsüsü kullanıldığı bilinmektedir (URL-11).

Bütün aktarlar, müşterilerinin tıbbi bitkilere olan talep sebeplerini öncelikle solunum sistemi hastalıkları, sindirim sistemi bozuklukları, vücut direncini artırmak, kalp-damar rahatsızlıkları, endokrin sistem bozuklukları, cilt-deri rahatsızlıkları olarak sıralamışlardır. Sinir sistemi bozukluğu, kansızlık, kabızlık, hemoroit-basur, kadın-erkek hastalığı ve romatizma gibi sağlık problemlerinin ise ikinci sırada yer aldığını belirtmişlerdir.

Aktarların tümü çeşitli sağlık problemlerine karşı bildikleri bazı karışım tariflerini vermiştir. Altın otu, karabaş otu, sarı kantaron, şahtere, kırk kilit otu, civanperçemi gibi anket listesinde yer almayan ancak bu tarifler içerisinde tek başına veya karışım halinde farklı tıbbi sorunlara karşı kullanılan bitkilerden bahsetmişlerdir. Bu bitkilerin benzer kullanım amaçlarını mevcut literatür desteklemektedir. Diyarbakır aktarları, altın otunun idrar yolu iltihabına iyi geldiğini, idrar söktürücü etkisi ile böbrek taşı düşürdüğünü; Karabaş otunun iltihap söktürücü etkisi olduğu, migrene ve kalp damar problemlerine iyi geldiğini bildirmişlerdir (Korkmaz ve Karakurt, 2014). Sarı kantaronun gastrit ve ülser gibi mide rahatsızlıklarına karşı, yara ve yanık tedavisinde, stres ve depresyona karşı yatıştırıcı olarak kullanıldığı (Sargın ve ark, 2013; Korkmaz ve Karakurt,2014; Altan ve ark, 2015) belirtilmiştir. Şahterenin kusma ve bulantıyı azalttığı idrar söktürücü etkisi ile kanı temizlediği (Korkmaz ve Karakurt, 2014); civanperçeminin hemoroide karşı kullanıldığı (Sargın ve ark, 2013); kırk kilit otunun yara iyileştirici, böbrek ve safra taşı düşürücü ve saçkıran için kullanıldığı söylenmiştir.

Aktarlar işletmelerinde yalnızca kurutulmuş, işlenmiş bitki satışı değil aynı zamanda ev yapımı salça, kış için kurutulmuş sebze ve meyveler, çay, kuruyemiş, bakliyat, paketlenmiş hazır bitki yağları, baharat çeşitleri, hamur işi ve turşu malzemeleri gibi ürünlerin satışının da yapıldığı görülmüştür. Ürün yelpazesinin bu denli geniş

olmasında bölge halkının yemek kültürü-damak tadı, kışa hazırlık (kurutulmuş sebze ve meyveler, turşu malzemeleri) gibi taleplerinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Tüm aktarlar Bakanlık tarafından onaylı bitkilerin satışını yaptıklarını, bitkilerin işlenmesi, toplanması ve satışıyla ilgili ve hukuki zorunlulukları ile ilgili bilgi sahibi olduklarını bildirmiştir. Aktarlardan biri daha detaylı bilgi vererek, güzel avrat otu, baldıran otu ve mit otu gibi bazı bitkilerin insan sağlığına zararlı olduğunu ve bu nedenle hukuki olarak satışının yasak olduğu konusunda bilgisi olduğunu belirtmiştir (EK-4).

5. ÖNERİLER

Aktarların çoğunluğu bilgi birikimlerini usta-çırak ilişkisi ve kendi merakları ile aileden, kitaplardan veya internet üzerinden edindiğini bildirmiştir. Bölgesel ölçekte bitki ticareti yapan aktarların bu konuda herhangi bir eğitim almadıkları ancak özellikle tıbbi bitkiler konusunda eğitime çok istekli oldukları daha önce yapılan araştırmalarda da ortaya konulmuştur. Alternatif tıbbın ön plana çıktığı, halk tarafından yoğun ilgi gördüğü günümüzde aktarların yaptıkları işi daha bilinçli ve doğru yapmasını sağlamak, aktar müşterilerinin bitkisel ürün kullanımından kaynaklanacak olası sorunlardan korunmasını sağlamak amacıyla çeşitli düzeylerde sertifikalı eğitim programlarının düzenlenmesi gerekmektedir. İlgili kurumlar tarafından ortak paydaşların katılımı ile seminer, çalıştay, bilgilendirme toplantıları yapılarak, broşür veya kitapçıklar yardımıyla kademe kademe bu eğitim eksikliği tamamlanabilir.

İşletmeler ticaretini yaptıkları bitkisel ürünlerle ilgili yasal ve hukuksal anlamda bilgi sahibi olduklarını ve ilgili birimler tarafından denetimlerinin yapıldığını belirtmiş olsalar da, bitkilerin elde edildiği kaynaklar, toplanma zamanları, ne kadar süredir saklandıkları, saklanma koşulları, son kullanma süreleri gibi konular aktarlar arasında çeşitlilik göstermektedir. Özellikle uzun süre saklanan bitkilerin tedavi edici özelliklerinin korunup korunmadığının incelenmesi ve belki de her bitkisel ürün için toplanma zamanı, saklama süresi, son kullanma tarihi gibi bilgilerin bir veri tabanında toplanması gerekmektedir. Farklı bölgelerde aynı yöresel isimle anılan farklı bitkiler olduğu gibi, aynı cinse ait farklı türlerin tıbbi özellikleri veya farklı yan etkileri de olabilir. Bu nedenle, satışı yapılan bitkinin tür teşhisinin yapılmış olması ve yöresel ismi yanında Latince isminin de kullanılması, bu konuda aktarların bilgilendirilmesi doğru olacaktır.

Aktarların bir kısmı ticarete söz konusu yöre bitkilerini kendilerinin topladığını veya yerel halka toplattıklarını bildirmiştir. Yasal mevzuata göre kaçak bitki toplamak suçtur.

Kaçak bitki toplanmasını engellemek için denetlenemeyen yasaklar koymak yerine daha kesin ve yapıcı çözümler üretmek gereklidir. Hem halkın hem de aktarların, biyolojik çeşitliliğin önemi, doğal bitkileri kullanma-koruma ilkesi ile sürdürülebilir olarak toplama, bu bitkilerin ekonomik önemleri ve ek gelir potansiyelleri konusunda yeterli bilgilendirilmeleri gereklidir. Özellikle aktarların bu sürece dahil edilmeleri gereklidir. Ekonomik değeri yüksek olan ve kullanma-koruma ilkesi ile toplandığında yeterince temin edilemeyen bitkilerin tarımının yapılması teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

Aktarlar ekonomik kaygılar nedeniyle yalnızca yerli veya ithal bitkisel ürünler değil, aynı zamanda çok sayıda gıda ve kozmetik ürünün de satışını yapmaktadır. Bu nedenle ticareti yapılan bitkisel ürünlerle ilgili kesin ve yeterli bilgi elde edilememektedir. Bitkisel ürün satışı yapan işletmeler ürün yelpazesinin tanımlanması, satış envanterlerinin oluşturulması ve ticari potansiyellerinin ortaya konulması gerekmektedir.

EKLER

Ek 1. Aktar Anket Formu (5 sayfa) (AAF)

“Diyarbakır Aktarlarında Satılan Tıbbi Bitkiler ve Kullanılan Kısımları”

adlı çalışmada uygulanacak Anket formu

“Bu anket, tıbbi bitkilerin etkin ve güvenli kullanımını artırmaya yönelik bir araştırma içindir. Katılımınız sadece bu amaca hizmet edecektir ve size herhangi bir sorumluluk yüklememektedir.”

***İşletmenizde satılan tıbbi bitkiler hakkında bilgi vererek yaptığımız bilimsel araştırmaya yardımcı olmak ister misiniz?

Evet Hayır

Adres (varsa işlt. ait kart):

Tel:

Dükkânın alanı:

Ek 1 (Devam)

Anket No:

Tarih:

Aktar Anket Formu

Firma Adı:

İl:

İlçe:

Adı- Soyadı:

1- Yaş:

2- Cinsiyet: () Erkek () Kadın

3- Eğitim Düzeyi: () İlk () Orta () Lise () Üniversite () Lisansüstü

4- Aktarlık bilgi birikiminizi nasıl elde ettiniz?

() Üniversitede bölümünü okudum

() Usta-Çırak ilişkisinden

() Kendi kişisel merakım sayesinde geliştirdim

5- İşletmenin faaliyet yılı?

6- İşletmede çalışan sayısı?

7- İşletmenizdeki ürün sayısı?

8- Aktarlıktan (işletmenizden) başka gelir kaynağınız var mı?

()Evet

()Hayır

9- İşletmeniz yıllık cirosu ne kadardır?

10- Aktarlıktan elde ettiğiniz aylık kazancınız?

11- En çok sattığınız 10 bitki türünü sıralar mısınız?

Bitki

Bitki

() Nane

() Sinameki

() Ihlamur

() Böğürtlen

() Kuşburnu

() Andız

Ek 1 (Devam)

☐ Adaçayı	☐ Papatya
☐ Defne	☐ Isırgan otu
☐ Kekik	☐ Şakayık
☐ Meyan	☐ Salep
☐ Şalba	☐ Kibrit otu
☐ Kebere	☐ Çöven
☐ Keçiboynuzu	☐ Menengiç
☐ Mahlep	☐ Rezene
☐ Zencefil	☐ Gazel otu
☐ Dere otu	☐ Diğer

12- Müşterilerin bu bitkileri satın alma sebepleri nelerdir? (Sağlıkla, güzellikle, gıda, geleneksel adetlerle, dini inanışlarla ilgili olabilir) (hangi bitkiyi, ne amaçla)

1-	6-
2-	7-
3-	8-
4-	9-
5-	10-

13- En çok satışın yapıldığı mevsim?

- Yaz Kış İlkbahar Sonbahar

14- Mevsimlere göre en çok sattığınız bitki türleri nelerdir?

Yaz

Kış

İlkbahar

Sonbahar

a-

b-

Ek 1 (Devam)

c-

d-

e-

15- Müşterileriniz hangi tıbbi amaçlarla bu bitkileri satın alırlar? (En çoktan en aza doğru)

Sindirim Sistemi Bozukluğu ()

Kanser ()

* Böbrek ve safra kesesi taşları

Kansızlık ()

* Gaz giderici, karın ağrısı için

Kısırlık ()

Sinir Sistemi Bozukluğu ()

Vücut direncini arttırmak ()

Kalp-Damar Rahatsızlığı ()

Kabızlık ()

Solunum Sistemi Bozukluğu ()

Hemoroid- Basur ()

* Üst solunum yolu enfeksiyonu

Kadın / Erkek Hastalıkları ()

Endokrin Sistem Bozukluğu ()

Romatizma ()

* Şeker hastalığı

Diğer..... ()

* Tiroid (guatr)

Cilt/Deri Problemleri ()

*Saçkıran, Egzama, Mantar, Sedef, Siville

*Yara iyileştirme

*Yanık

16- Kendinize ait ilaç (karışım) var mı?

() Evet () Hayır

Cevabınız evet ise kaç adet karışımınız var? Ne amaçla kullanılıyor?
(Tarifi).....

17- Ürünleri nereden/kimden aldığınızı en çoktan en aza doğru sıralayınız?

() Satıcı Firma () Doğadan Topluyorum () Kendim Yetiştiriyorum () Aracılar

Ek 1 (Devam)

Kooperatifler Yerel Halka Toplatıyorum Yurtdışı/ İthal Diğer.....

18- Ürünlerinizi nasıl satın alıyorsunuz?

Ayıklanmış Kurutulmuş Öğütülmüş Paketlenmiş

İşlem yapılmamış

19- Ürünlerinize her hangi bir işlem yapar mısınız?

Temizlerim Öğütürüm Kuruturum Karışım yaparım

Aldığım gibi satarım Paketlerim

20- Ürünleri saklama şekilleri en çoktan en aza doğru sıralayınız.

Kutuda Çuvalda Poşetlerde Plastik kaplarda Diğer.....

21- Drogların raf ömürleri ne kadar?

22- İsteddiğiniz zaman dilediğiniz bitkiyi bulabiliyor musunuz?

Her zaman Çoğu zaman Ara sıra Çok seyrek Diğer.....

23- Ne kadar sıklıkla tıbbi bitki satın alıyorsunuz?

Haftada bir Ayda bir Üç Ayda bir

Yılda bir Mevsime göre.....

24- Müşteri profilinizi en çok kimler oluşturuyor? (% Olarak)

% Erkek % Bayan

25- Müşterilerinizin yaş gruplarına % olarak dağılımı?

18-35 36-50 51 yaş üstü

26- Müşterilerinizin meslek gruplarından en önemli 3'ü nü işaretleyiniz.

Memur İşçi Çiftçi Öğrenci Emekli Ev kadını

Serbest meslek Esnaf İşsiz Diğer.....

27- Müşterilerinizin eğitim düzeyi?

İlköğretim Orta öğretim Lise Yüksek öğretim Lisans Üstü

Ek 1 (Devam)

Diğer.....

28- Müşterilerinizin tıbbi bitkileri satın alırken en çok dikkat ettiği 2 kriter nedir?

Marka Fiyat Kalite Kullanım Süresi Diğer

29- Müşterileriniz hastaneye gitmeden önce mi size gelir?

Evet Hayır Fikrim Yok Kısmen

30- Müşterileriniz daha çok nereden gelir?

Kırsal Şehir

31- Bitkiler hakkında bilgileri nasıl öğreniyorsunuz?

Kitaplar İnternet Satıcı firmalardan Aile, komşu, arkadaş

Hekim Dergi /gazete/TV/Radyo Diğer

32- Bu bitkilerin toplanması, işlenmesi ve satımıyla ilgili hukuki (yasalar) durum hakkında bilginiz var mı?

Evet Hayır

Cevabınız evet ise;

33- Asıl mesleğiniz aktarlık mı? Değilse

34- Başka mesleğe ait diploma ya da sertifikanız var mı?

Evet Hayır

35- İşletmenizin her hangi bir resmi kurum tarafından denetimi yapılıyor mu?

Evet Hayır

Cevabınız Evet ise

Hangi kurum tarafından denetleniyorsunuz?.....

Ne kadar sıklıkla denetleniyorsunuz?.....

36- İhracat yapıyor musunuz? Evet Hayır

Ek 1 (Devam)

37- Son 5 yıllık dönemde tıbbi bitki pazarında gözlediğiniz değişiklikler nelerdir?

1-Müşteri Sayısı %.....azaldı %.....arttı () Değişmedi

2- Müşterilerin eğitim seviyeleri %.....azaldı %.....arttı ()Değişmedi

Ek 1 (Devam)

3- Malların kalite ve standardizasyonunda nasıl bir değişim oldu?

%.....azaldı %.....arttı ()Değişmedi

4- Talep edilen ürün çeşidi

%.....azaldı %.....arttı ()Değişmedi

5- Satılan malların temini?

%.....kolaylaştı %.....zorlaştı ()Değişmedi

6- Fiyatlandırmadaki değişimler nasıl oldu?

%.....azaldı %.....arttı ()Değişmedi

7- Ürünlerin Maliyetleri

%.....azaldı %.....arttı ()Değişmedi

8- Bu ürünlerin üretim ve satışında denetim

%.....azaldı %.....arttı ()Değişmedi

9-İşletme sayısı?

%.....azaldı %.....arttı ()Değişmedi

Ek 2. Halk Anket Formu (4 sayfa) (HAF)

Anket no: Tarih: Halk Anket Formu

İl: İlçe: Köy:

1- Yaş

2- Cinsiyet

Erkek Kadın

3- Medeni Durumu

Evli Bekar

4- Eğitim Düzeyi

İlk Orta Lise Üniversite Lisansüstü

5- Mesleğiniz?

Memur İşçi Çiftçi Öğrenci Emekli Ev kadını

Serbest meslek Esnaf İşsiz Diğer.....

6- Sosyal güvenceniz var mı?

Evet Hayır

7- Gelir düzeyiniz?

0-750 TL 751-1500 TL 1501-2250 TL

2251-3000 TL 3000-4000 TL 4000 TL üstü

Ek 2 (Devam)

8. Bu bitkileri satın alma sebepleriniz nelerdir? (Sağlıkla, güzellikle, gıda, tıbbi, geleneksel adetlerle, dini inanışlarla ilgili olabilir) (hangi bitkiyi, ne amaçla satın alıyorlar, nasıl kullanıyorlar.....)

1.	6.
2.	7.
3.	8.
4.	9.
5.	10.

9- Tıbbi bitkileri hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?

Sindirim Sistemi Bozukluğu ()

* Böbrek ve safra kesesi taşları

* Gaz giderici, karın ağrısı için

Sinir Sistemi Bozukluğu ()

Kalp-Damar Rahatsızlığı ()

Solunum Sistemi Bozukluğu ()

* Üst solunum yolu enfeksiyonu

Endokrin Sistem Bozukluğu ()

* Şeker hastalığı

* Tiroid (guatr)

Cilt/Deri Problemleri ()

*Saçkıran, Egzama, Mantar, Sedef, Siville

*Yara iyileştirme

*Yanık

Kanser ()

Kansızlık ()

Kısırlık ()

Vücut direncini arttırmak ()

Kabızlık ()

Hemoroid- Basur ()

Kadın / Erkek Hastalıkları ()

Romatizma ()

Diğer..... ()

Ek 2 (Devam)

10. En çok kullandığınız 10 tıbbi bitki hangileridir?

☐ Nane	☐ Sinameki
☐ İhlamur	☐ Böğürtlen
☐ Kuşburnu	☐ Andız
☐ Adaçayı	☐ Papatya
☐ Defne	☐ Isırgan otu
☐ Kekik	☐ Şakayık
☐ Meyan	☐ Salep
☐ Şalba	☐ Kibrit otu
☐ Kebere	☐ Çöven
☐ Keçiboynuzu	☐ Menengiç
☐ Mahlep	☐ Çalı çileği
☐ Zencefil	☐ Para otu/fındık otu
☐ Rezene	☐ Vargit
☐ Dere otu	☐ Kardelen
☐ Gazel otu	☐ Likapa
☐ Diğer.....	

11. Bitkiler hakkında bilgileri nasıl öğreniyorsunuz?

- Kitaplar İnternet Satıcı firmalardan Aile, komşu, arkadaş Hekim
 Dergi/ Gazete/ TV/ Radyo Diğer.....

12. Kendinize ait bir ilacınız (*karişım*) var mı?

- Evet Hayır

Cevabınız evet ise;

Karişımın içindeki bitkiler ve kullandığınız kısımları:

Ek 2 (Devam)

Karışımı oluşturmada kullanılan miktarları:

Hangi rahatsızlık için kullanıldığı:

Kullanış şekli:

Karışıma giren bitkileri nasıl kullandığı (Kurutulmuş, Taze toplanmış, Öğütülmüş)

13. Rahatsızlandığınızda önce doktora mı gidersiniz?

- (1) Sadece hastaneye giderim (2) Önce hastane sonra aktar
(3) Önce aktar sonra hastane (4) Sadece Aktar'a giderim

Eğer cevabınız 1 ise gidiş sebebiniz?

- Kendimi güvende hissediyorum
 Uzman hekimler için
 Geniş çaplı muayene olabilmek için
 Sosyal güvencem olduğu için
 İyi tedavi olabilmek için
 Diğer.....

Eğer cevabınız 2 ise gidiş sebebiniz?

- Uzman hekim için
 Geniş çaplı muayene için
 Sosyal güvencem olduğu için
 İlaçların yan etkisinden dolayı kullanmak istemediğim için
 Hastaneden verilen ilaçlara destek olması için
 Diğer.....

Eğer cevabınız 3 ise gidiş sebebiniz?

- Sosyal güvencem olmadığı için
 İlaçların yan etkilerinden dolayı kullanmak istemediğim için

Ek 2 (Devam)

- Hastalığımı ciddiye almadığım için
- Kendimi iyileştiremediğim zaman mecbur kaldığım için
- İlaçların pahalı olmasından dolayı
- Diğer.....

Eğer cevabınız 4 ise gidiş sebebiniz?

- Sosyal güvencem olmadığı için
- İlaç kullanmak istemediğim için
- Doğal tedavi şansım olduğu için
- Hastanelerdeki yoğunluktan dolayı
- İlaçların pahalı olmasından dolayı
- Diğer.....

14. Rahatsızlandığınızda önce tıbbi ilaç mı alırsınız yoksa bitkilerden mi yararlanırsınız?

- Tıbbi ilaç alırım
- Bitkilerden faydalanırım

15. Rahatsızlandığınızda bitki ilacını kendiniz mi yaparsınız yoksa aktara mı gidirsiniz?

- Aktara giderim
- Kendim yaparım

16. Tıbbi bitkilerle ilgili düşünceleriniz nelerdir?.....

Ek 3. Sağlık Bakanlığı'nın Aktar, Baharatçı ve Benzeri Dükkânlarda Aradıkları Usul ve Esaslar

Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Kurumu'nun 14.03.2016 tarih ve 46085174 sayılı genelgesinde Aktar, baharatçı ve benzeri dükkânların sağlık ve hijyen kurallarına uygun şekilde faaliyet göstermesinin temini bakımından faaliyetlerini aşağıda belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yürütmeleri gerekmektedir.

1) Bitkisel drog vb. ürün satışı yapacak aktar, baharatçı ve benzeri dükkânlar İl Sağlık Müdürlüğüne müracaat ederek il sağlık müdürlüğü tarafından düzenlenen izin belgesine istinaden bu ürünlerin satışını yapabilir.

2) Aktar, baharatçı ve benzeri dükkânlarda bulunan anorganik, organik madde, bitki ve drogların kapalı ve muhafazalı kaplarda saklanması ve müşteriye hijyenik şartlarda sunulması gerekir.

3) Tarım ilaçları ve insan sağlığına zarar veren veya verebilecek olan kimyasal maddelerin bu dükkânlarda satılması yasaktır.

4) İnsektisitler ancak orijinal ambalajlarında olmak şartı ile satılabilir.

5) Dükkânların vitrinlerinde; kimyasal bitkisel madde ve drogların kullanılışı ile ilgili etiket, ilan veya benzeri yazı bulunamaz.

6) Özel ambalajlarında bulunan ve satılmasına izin verilmiş olan drogların ambalajlarında farmakolojik etkisi ile ilgili bilgiye yer verilemez. (Örneğin; Nane, adaçayı, ıhlamur gibi bitkilerin ambalajlarında etki ve kullanılışla ilgili herhangi bir ifade bulunmayacaktır.)

7) Bozulmuş ve insan sağlığına zararlı drog ve benzeri maddelerin satışı yapılamaz.

8) Bu dükkânlar da hiçbir bitkisel karışım yapılamaz, bunların sıvı veya katı preparatlar hazırlanamaz ve satılamaz.

9) Satılan bütün drogların Türkçe ve Latince bir listesinin bu dükkânlarda bulundurulması gerekir. Drogların üzerinde hangi bitkiye ait olduğunun Türkçe ve Latince doğru olarak yazılması yanlış isimlerle yapılan satışları önleyecektir.

10) Aktarlarda, baharatçılarda ve benzeri dükkânlarda satılması yasak ve tehlikeli olan maddeler bu Genelge ekinde yer almaktadır. Satılması yasak ve tehlikeli maddelerle ilgili liste dışında dahi olsa, insan sağlığına zarar verecek miktarlarda etkili maddeler içeren droglar satılamaz.

11) İl Sağlık Müdürlükleri tarafından yapılan kontrol ve denetimlerde izinsiz satışı yapılan ürünlerin olduğu veya yukarıda belirtilen usul ve esaslara aykırı davranıldığı tespit edilir ise, fiilin niteliğine göre ilgili mevzuat hükümleri gereğince işlem yapılacaktır.

EK 3 (Devam). Sağlık Bakanlığı'nın Aktar, Baharatçı ve Benzeri Dükkânlarda Aradıkları Usul ve Esaslar

Sayı : 46085174

Konu : Aktarlar, Baharatçılar ve Benzeri Dükkanlar

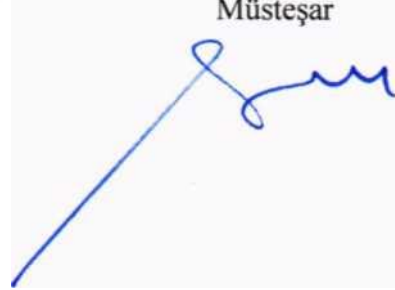
12) Aktarlar, Baharatçılar ve Benzeri Dükkanlar için düzenlenen Satış İzin Belgesi (Bitkisel Droglara Mahsus)'nin bir nüshası il sağlık müdürlüğü tarafından Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'na gönderilir. Söz konusu iş yerlerinin açılış, kapanış ve satış izin belgesi iptali ile ilgili işlemler hakkında Kuruma resmi yazı ile bilgi verilecektir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

EK: Aktarlarda, Bah. ve Benzeri Dük.
Satılması Mahzurlu ve Tehlikeli olan
Maddeler Listesi (71 madde, 2 sayfa)

DAĞITIM: 81 İl Valiliği

Prof. Dr. Eyüp GÜMÜŞ
Bakan a.
Müsteşar

EK 3 (Devam). Sağlık Bakanlığı'nın Aktar, Baharatçı ve Benzeri Dükkânlarda
Aradıkları Usul ve Esaslar

TC Sağlık Bakanlığı

T.C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu

AKTARLARDA, BAHARATÇILARDA VE BENZERİ
DÜKKANLARDA SATILMASI MAHZURLU VE TEHLİKELİ OLAN
MADDELER

1. Bulbus scillae (Adasoğanı) ve preparatları
2. Cantharide (Kantarit, Kuduz Böceği) ve preparatları
3. Creosotum (Katran ruhu. Kreozot)
4. Flos Cinae (Horasani, S.Contra) ve preparatları
5. Flos Pyrethri (Pire Otu) ve preparatları
6. Folia Belladonnae (Güzel avrat otu) ve preparatları
7. F. Digitalis (Digitalis, Yüksük otu) ve preparatları
8. F. Hyoscyami (Banotu) ve preparatları
9. F. Jaborandi (Jaborandi yaprağı) ve preparatları
10. Folia Stramonii, Flores Stramonii (Tatula yaprak ve çiçeği) ve preparatları
11. Fructus Coculi (Balık otu) ve preparatları
12. Fr. Colocynthis (Ebu Cehil Karpuzu) ve preparatları

13. Fr. Ecbali Elaterii (cirtatan, eşek hıyarı.), usaresi tozu ve diğer preparatları
14. Fr. Papaveris (Haşhaş), şurubu ve diğer preparatları
15. Cummi Guttae (Patalomba. Katalamba)
16. Herba Belladonnae (Güzel Avrat otu) ve preparatları
17. H. Cannabis (Kenevir, Kendir), F. Cannabis ve preparatları
18. H. Conii (Baldıran) ve preparatları
19. H. Rutae (Sedef otu), Fİ. Rutae ve preparatları
20. Oleum Cheropodii (Kenepod esansı)ve preparatları
21. O. Ricini (Hint yağı)
22. Opium ve preparatları
23. Podophyllum (Podofilin)ve podofilotoksin ve preparatları
24. Radix Ipecacuanhae (Altın kökü) ve preparatları
25. R. Pyrethri (Pire Otu) ve preparatları
26. Rhizoma Pilicis (Erkek Eğrelti otu) ve preparatları
27. Rh. Hellebori (Çöpleme) ve preparatları
28. Secale Comutum (Çavdar mahmuzu) ve prep.
29. Semen Calabar (Kalabar baklası) ve preparatları
30. S. Colchici (Çiğdem) ve preparatları
31. S. Crotonis (Kroton tohumu), o. Crotonis (Yağı. Habb el milük yağı)
32. S. Ricini (Hint yağı bitkisi tohumu, Bezr-i hırva)
33. S. Sabadillae (Bit otu, papaz otu) ve preparatları

34. S. Straphisagriae (Bit otu) ve preparatları
35. S. Strychni (ve diğer Strychnos türlerinin tohumları-kargabüken, inyas baklası) ve preparatları
36. Summitates Sabinae (Kara ardıç) ve preparatları
37. Tubera Aconiti (Kurtboğan) ve preparatları
38. Radix Mandragorae (Adam-Adem otu) ve prep.

Anorganik, organik Maddeler ve Diğerleri

39. Acidum Chlorhydricum (hidroklorik asit) ve tuz ruhu,
40. A. Hydrocyanicum (hidrosiyamik asit) ve bil.
41. A. Oxalicum (okzalik asit)
42. A. Phosphoricum (Fosforik asit)
43. Acidum Sulfuricum (Sülfürik asit)
44. A. Nitricum (Nitrik asit)
45. Aconitum (Akonitin) ve tuzları
46. Ammonium (Amonyak)
47. Aqua Laurocerasi (Taflan suyu) ve prep.
48. Arqenti nitras (Gümüş nitrat) ve cehennem taşı.
49. Arsenicum (Arsenik) ve bil.
50. Atropinum (Atropin) ve bil.
51. Aurum (Altın) bileşikleri
52. Bromum (Brom) ve bil.

53. Cupri Sulphas (Göztaşı) ve diğer bakır tuzlan.
54. Chloralum
55. Chloroformum
56. Digitalinum (dijitalin) ve benzeri kalp heterozitleri
57. Deli Balı
58. Hydrargyrum (Cıva) ve bil.
59. Ergo alkaloitleri.
60. Iodum (iyot) ve bil.
61. Iodoformium (iyodoform)
62. Plumbum (Kurşun) ve bileşikleri
63. Picrotoxium (Pikrotoksin) ve benzeri maddeler
64. Pilocarpinum (Pilocarpin) ve bil.
65. Phosphorum (Fosfor) ve bil.
66. Potassii stibyli tartaras (Potasyum antimon tartarat, kusturucu tartar) ve prep
67. Potasii Chloras (Potasyum klorat)
68. Phenolum (Fenol)
69. Spiritus Aetheri (Lokman ruhu)
70. Stryohninum (Striknin ve Brusin benzeri maddeler)
71. Zincum (Çinko) ve bileşikleri

Ek 4. Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

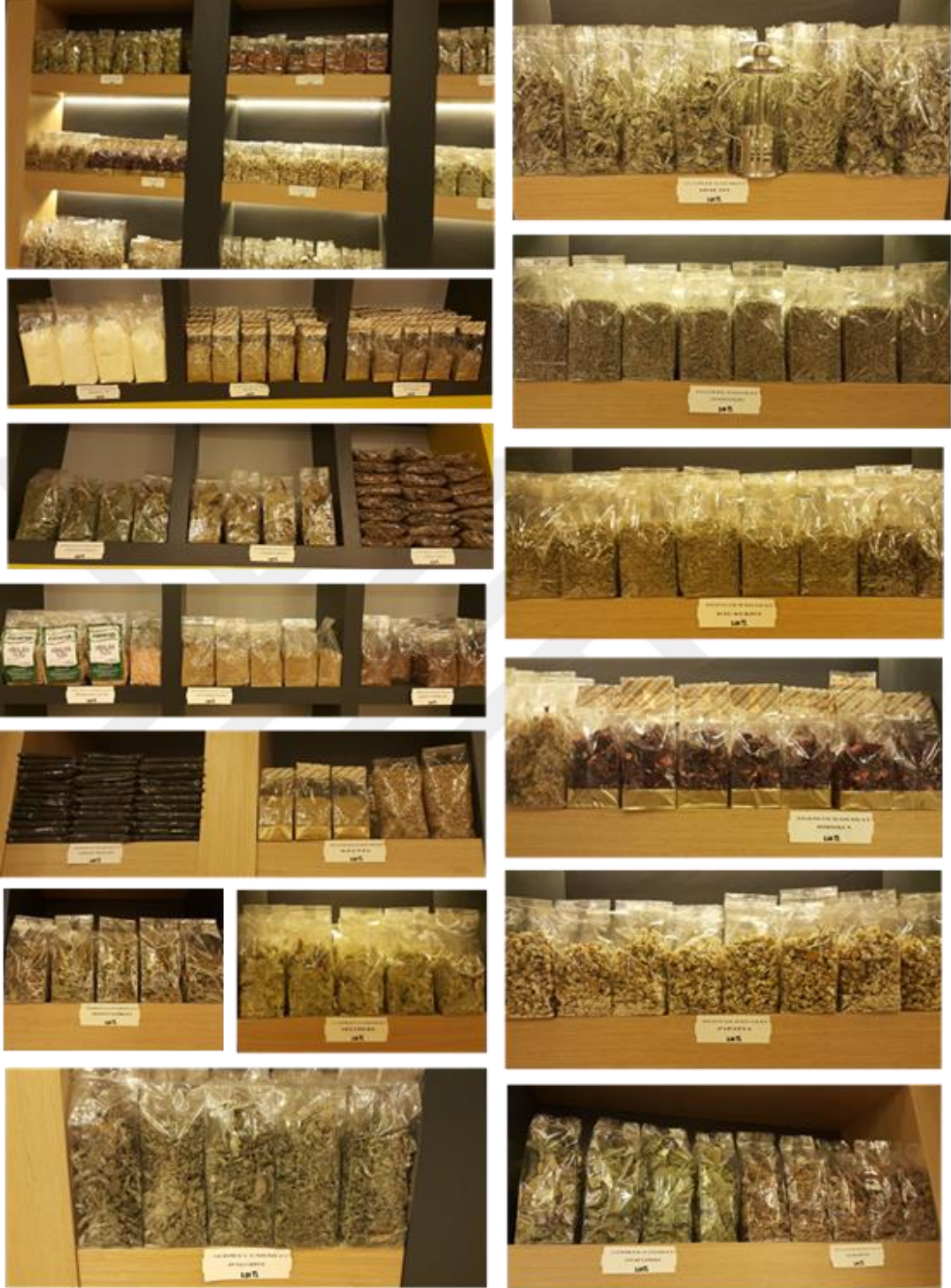
Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

Ek 4 (Devam). Ankete katılım sağlayan bazı işletmeler (Aktarlar)

KAYNAKLAR

- Akbulut S., Bayramoğlu M.M., 2013. The Trade and Use Of Some Medicinal and Aromatic Herbs in Turkey, *Studies on Ethno-Medicine*, 7(2);67-77.
- Akbulut S., Bayramoglu M.M., 2014. "Reflections of Socio-Economic and Demographic Structure of Urban And Rural on the Use of Medicinal and Aromatic Plants: The Sample of Trabzon Province", *Studies on Ethno-Medicine*, 8: 89-100.
- Altan A., Damlar İ., Aras M. H., Alpaslan C., 2015. Sarı Kantaronun (*Hypericum Perforatum*) Yara İyileşmesi Üzerine Etkisi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi* 24(4):578-591.
- Altundağ E., Öztürk M. 2011. Ethnomedicinal studies on the plant resources of east Anatolia, Turkey, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 19:756–777.
- Asil H., Taşgın S., 2018. Hatay İlinde Tıbbi ve Aromatik Bitki Pazarlayan İşletmelerin Değerlendirilmesi ve Aktarların Sosyo-Ekonomik Analizi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi* 5(4): 556–562.
- Aydemir C. ve Ülker B. 2015, Diyarbakır İline Ait Bölgesel Kalkınma Analizi ve Karacadağ Kalkınma Ajansı, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9: 67-80.
- Bayramoğlu, M. M., 2007. Doğu Karadeniz Bölgesinde Tıbbi Bitkilerin Pazarı Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Baytop, T., 1999. Türkiye’de Bitkilerle Tedavi, Nobel Tıp Kitapevleri Ltd. Şti, İstanbul, 480 s.
- Davis, P. H. (ed.) 1965-1985. Flora of Turkey and the east aegean Islands, Vol.1-9, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Demirci, S. 2010. “Andırın (Kahramanmaraş) İlçesinde Etnobotanik Bir Araştırma” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasotik Botanik Programı, İstanbul.
- Erik, S., Tarıkahya, B., 2004. Türkiye Florası Üzerine, *Kebikeç İnsan Kaynakları Araştırma Dergisi* 17: 139-163
- Ertekin, S. 2002. Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Derneği, Karacadağ Bitki Çeşitliliği Raporu, 117 s.
- Gelse, A., 2012. Adıyaman Ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Van.
- Heinrich, M., Barnes, J., Gibbons, S., Williamson, E.M., 2004. Fundamentals of Pharmacognosy and Phytotherapy, Churchill Livingstone, Edinburgh, 309 s.

- Kendir, G., Güvenç, A., 2010. Etnobotanik ve Türkiye’de Yapılmış Etnobotanik Çalışmalara Genel Bir Bakış, *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 30 (1): 49-80.
- Koca, C., 2016. Aktarların Tüketici Profillerinin ve Satın Alma Eğilimlerinin Belirlenmesi (Kahramanmaraş Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Korkmaz M., Karakurt E., 2014. Kelkit (Gümüşhane) Aktarlarında Satılan Tıbbi Bitkiler, Erzincan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Erzincan 24100, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 18(3): 60-80.
- Lewin, R., 2000. Modern İnsanın Kökeni, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Çeviri: N. Özüaydın, 7. basım, TÜBİTAK, Ankara, 488 s.
- Muhammed, F. S., 2013. Duhok (Irak) İli Aktarlarında ve Pazarlarında Satılan Tıbbi Bitkilerin Sistemattikteki Yerlerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Bölümü, Gaziantep.
- Özhatay, N., Kültür, S., 2006. Check-list of Additional Taxa to the Supplement Flora of Turkey III. *Turkish Journal of Botany*. 30: 281-316.
- Özhatay, N., Kültür, S., Aslan, S., 2009. Check-list of additional taxa to the supplement flora of Turkey IV. *Turkish Journal of Botany*. 33: 191-226.
- Sargın S. A., Selvi S., Erdoğan E., 2013. Alaşehir (Manisa) yöresindeki aktarlarda satılan tıbbi bitkiler ve kullanım özellikleri. *Biological Diversity and Conservation*, 6/3: 40-45
- Sayar, A., Güvensen, A., Özdemir, F., Öztürk, M., 1995. Muğla (Türkiye) İlindeki Türlerin Etnobotanik Özellikleri. *OT Sistemattik Botanik Dergisi*, 2 (1): 151-160.
- Sezik, E., 1991. Türkiye’de Halk İlacı Araştırmaları ve Önemi, 9. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Eskişehir, 16-19 Mayıs.
- Şimşek I., AYTEKİN F., YEŞİLADA E., YILDIRIMLI Ş., 2004. Anadolu’da Halk Arasında Bitkilerin Kullanılış Amaçları Üzerinde Etnobotanik Bir Çalışma. *Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı*. 434-457.
- Toksoy D., Bayramoğlu M.M., Hacısalihoğlu, S. 2010. Usage and the Economic Potential of the Medicinal Plants in Eastern Black Sea Region of Turkey. *Journal of Environmental Biology*. 31(5):623-628.
- (URL-1) <https://bitkilervelazlar.wordpress.com/2014/11/25/etnobotani-nedir/>
- (URL- 2) Hammurabi <https://www.tarihkomplo.com/2018/10/hammurabi-kanunlari-nelerdir.html> (20 Şubat 2019, 15:45)
- (URL-3) <http://www.agaclar.net/forum/tibbi-itri-boyar-aromatik-bitkiler/1142.htm>
- (URL-4) www.tmo.gov.tr

- (URL-5) <http://www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr/TR-56881/cografya.html>
- (URL-6) <https://www.nufusu.com//il/diyarbakir-nufusu>
- (URL-7) www.wikiwand.com/tr/Diyarbakır%27in_ilçeleri
- (URL-8) www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=DIYARBAKIR
- (URL-9) <http://diyarbakir.meb.gov.tr/www/iklim/icerik/17>
- (URL-10) <http://www.cografya.gen.tr/tr/diyarbakir/iklim.html>
- (URL-11) <http://www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr/TR-56885/iklimi-ve-bitki-ortusu.html>
- (URL-12) <https://www.1organik.com/uzerlik-otu-ne-ise-yarar.html>

Vehbi, V., 2014. K.K.T.C.'de Aktarlarda Satılan Tıbbi Bitkiler ve Kullanılan Kısımları, Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Lefkoşa.

Yapıcı, İ.Ü., Hoşgören, H., Saya, Ö, 2009. Kurtalan (Siirt) İlçesinin Etnobotanik Özellikleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12:191-196.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ÖZDEMİR Seher
Uyruğu : T.C
Doğum tarihi ve yeri : 30.08.1987 / Bingöl
Medeni hali : Bekâr
Yabancı Dili : İngilizce
Telefon : 0 531 737 15 35
Faks : -
e-posta : seherozdemir87@gmail.com

Eğitim

<u>Derece</u>	<u>Eğitim Birimi</u>	<u>Mezuniyet Tarihi</u>
Lisans	Peyzaj Mimarlığı	2012
Ön Lisans	İnşaat Teknolojisi	2018